

CESTA K CELISTVOSTI A SEBE-VĚDOMÉ ČESKO:

**Příležitosti nejen pro ekologické
a rozvojové organizace po roce 2015**

Petr Lebeda (ed.)

CESTA K CELISTVOSTI A SEBE-VĚDOMÉ ČESKO: Příležitosti nejen pro ekologické a rozvojové organizace po roce 2015

Autoři a autorky: Ivo Kropáček, Ondřej Pašek, Pavel Příbyl, Barbora Urbanová, Petr Patočka, Ondřej Kopečný, Michal Kopečný, Petr Lebeda (vybrané kapitoly), Daniel Vondrouš (konzultace k vybraným kapitolám), Jan Skalík (editace).

Praha, 2014

Vydání této publikace bylo podpořeno státním rozpočtem a Evropským sociálním fondem.

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

MOSUR
MEZIOBOROVÁ SÍŤ
UDRŽITELNÉHO ROZVOJE

OP VK CZ.1.07/2.4.00/17.0130

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Edici APEL (Alternativa-Příroda-Ekonomika-Lidé) založil Zelený kruh a Hnutí DUHA. Bere s za cíl přicházet s novými a v českých poměrech okrajově diskutovanými tématy ochrany životního prostředí, přinášet nové pohledy a inspirovat.

Členy a členkami redakční rady edice jsou Zuzana Drhová, Yvonna Gailly, Tomáš Háek, Vojtěch Kotecký, Kateřina Ptáčková, Miroslav Šafařík a Viktor Třebický.

Založení této edice umožnila finanční podpora nadace OSF Praha, publikaci vydal Zelený kruh za podpory Evropského sociálního fondu, Operační program vzdělávání pro konkurenceschopnost v rámci projektu Mezioborová síť udržitelného rozvoje.

OBSAH:

SHRNUTÍ	1		
Globální dilemata	1	4.1.1 Kvalita života	28
Nová optika	2	4.1.2 Nerovnosti	29
Rozvojové problémy Česka	2	4.1.3 Planeta a zdroje	30
Hlubší výzvy	3	4.1.4 Staronové cíle	30
Duchovní základ pro 21. století	4	4.2 Provázané proměny systémů	31
České SDGs?	4	4.2.1 Systémové změny	31
Výzvy pro české NNO	5	4.2.2 Integrované pojetí	32
DOPORUČENÍ PRO ČESKÉ NNO	7	4.2.3 Procesy a partnerství	33
PODĚKOVÁNÍ	8	4.3 Tekuté globální hřiště	34
1. ÚVOD	12	4.3.1 Tradiční diplomacie	34
		4.3.2 Nové osy spolupráce	36
I. GLOBÁLNÍ ROZVOJ	15	4.4 Financování rozvoje	36
2. HISTORIE ROZVOJE	15	4.4.1 Peníze až v první řadě	37
2.1 Předprůmyslová společnost a éra států	16	4.4.2 Oficiální rozvojová pomoc	37
2.1.1 Kapitál a globalizace	16	4.4.3 Eroze, redefinice či alternativní nástroje?	38
2.1.2 Národ a infrastruktura	17	4.4.4 Další zdroje	38
2.2 Éra trhů	19	4.4.5 Inovativní zdroje	39
2.2.1 Washingtonský konsenzus	19	II. ROZVOJ V ČESKU	41
2.2.2 Neudržitelnost na různé způsoby	20	5. PROSTŘEDÍ A INSTITUCE	41
2.3 Co přijde dál – éra větší celistvosti?	21	5.1 Domácí prostředí	42
2.3.1 Vzestup Jihu	21	5.1.1 Mezinárodní, nikoliv globální angažovanost	42
2.3.2 Transformační odyssey po roce 2015	23	5.1.2 Vyprázdněná udržitelnost	43
3. STARÉ CÍLE (hodnocení MDGs)	24	5.1.3 Hlavní neduhy (politické)	43
Důvody k uznání, nikoliv oslavě	24	5.1.4 Hlubší výzvy (kulturní)	44
Nová geografie chudoby	25	5.2 Zelená ekonomika	45
Co se nedaří	25	Partnerství s nepřítelem?	45
4. NOVÉ CÍLE (tvorba SDGs)	26	Dlouhodobá konkurenceschopnost	46
4.1 Hledání rovnováhy	27	Tábor odpůrců	46
		Další transformace	46
		5.3 Odolný stát	47
		Instituce pro udržitelný rozvoj a rozvojovou spolupráci	47

Korupce a neprofesionalita	48	7.3 Osvěta a komunikace s veřejností – získat si srdce, nejen mysl	67
Krátký obojek a klapky na očích	49	Změna chování	67
Co je české, to je hezké	49	DOPORUČENÍ	67
Přestřelky politiků	50	7.4 Účast na rozhodování – nabízet pozitivní synergie	68
Meze normotvorby	50	7.4.1 Domácí politiky	68
5.4 Společnost s duší	51	Celistvější politiky	68
Potřeba přesahu	51	Rekonstrukce státu	69
Nepropojenost a neprodiskutovanost	52	Vzdělávací „ústava“	69
Osobní bariery	52	7.4.2 Zahraniční politiky	70
5.5 Ambicióznější aliance ekologických a rozvojových NNO	53	Transformační politika	70
Silné a slabé stránky	54	Rozvojová politika	70
Spolupráce	54	Lidsko-právní politika	70
Rozdíly	55	Multilaterální politika	71
6. SEBE-VĚDOMÉ ČESKO	56	Role MZV v domácí politice	71
Sebevědomí a sebe-vědomí	56	DOPORUČENÍ	71
Dimenze vize	57	7.5 Financování – vykročit k větší pestrosti a pružnosti	72
6.1 Společnost sítí a důvěry	58	Pluralita zdrojů	72
Odpovědnější a otevřenější instituce	58	Finance ze soukromého sektoru	73
Partnerství a sociální kapitál	58	Velké projekty	73
6.2 Píliře pro růst osobnosti	59	DOPORUČENÍ	74
Klíčové kompetence	60	7.6 Propojování – partnerství jako metoda i cíl	74
Kvalita života	60	Mezioborová a mezinárodní spolupráce NNO	74
6.3 Máme na to být globální	61	Spolupráce se soukromým sektorem	75
Česká globální politika	62	Spolupráce s dalšími sektory	76
Národní hrdost	62	DOPORUČENÍ	76
7. PŘÍLEŽITOSTI PRO ČESKÉ NNO	63	8. ZÁVĚR - Překročit svůj stín	76
7.1 Místní projekty – společně prožívat drobné změny	64	Prameny dostupné na internetu	78
DOPORUČENÍ	64	Další bibliografie	80
7.2 Vzdělávání – učit se, jak se učit	65	Zdroje grafů	80
Klíče k učení	65		
Cesta do hlavního proudu	66		
DOPORUČENÍ	66	PŘÍLOHA - Propojující a provokující témata	81

SHRNUTÍ

V září 2015 by měly členské státy OSN schválit novou sadu globálních rozvojových cílů – SDGs (Cíle pro udržitelný rozvoj). Jejich podoba je v době, kdy jde tato studie do tisku (duben 2014), stále velmi otevřená. Avšak debata, která se kolem jejich vyjednávání rozhořela, již dnes pomalu mění priority vlád, donorů i občanské společnosti. Bez velké nadsázky lze tvrdit, že jsme svědky zrodu dalšího **rozvojového paradigmatu**.

Jaké výzvy a jaké příležitosti může nový rámec globálního rozvoje po roce 2015 znamenat pro české rozvojové a ekologické organizace? Změní se témata veřejné debaty, krajina fundraisingových příležitostí, partneři a způsoby realizace projektů či politiky, za něž je třeba lobovat? Postupně nejspíš ano. Změní se nejen naše myšlení, ale také vnímání a jednání? Snad také.

Na jasnější odpovědi si však musíme ještě pár let počkat. Studie, kterou držíte v ruce, se ve své první části pokouší o popis hlavních globálních trendů, ústředních témat debaty v OSN a načrt zastřešující struktury. V druhé části si pak na základě analýzy domácího prostředí klade otázku: „A jaké priority by si pro svůj rozvoj na dalších 15 let mělo stanovit Česko a co pro jejich dosažení mohou udělat české nevládní neziskové organizace (NNO)?“ Výsledkem je pokus o jednoduchou celospolečenskou vizi, k níž by se mohly přihlásit i další NNO, progresivní firmy, politici, učitelé či další aktéři se zájmem o rozumnou budoucnost.

Globální dilemata

Díky MDGs došlo k neoddiskutovatelnému pokroku. Po celém světě zmobilizovaly veřejnou a politickou pozornost, bezprecedentní lidské a finanční zdroje ve prospěch boje proti chudobě. Lidé, jejich životy a základní práva, se díky nim dostali do centra mezinárodní politiky. Stamiliony lidí v rozvojových zemích se vymanily z pasti extrémní chudoby, výrazně poklesla dětská

úmrtnost, zlepšil se přístup ke vzdělání a došlo k velkému pokroku i v řadě dalších rozvojových oblastí. Nicméně výsledky MDGs jsou nedostatečné a nerovnoměrné.

Dnes se rýsuje nová geografie chudoby. Taktika žádných cílů se nepodařilo dosáhnout u vyloučených skupin a ve venkovských oblastech. Statistiky často vykazují větší rozdílnosti uvnitř zemí než mezi nimi. Novou výzvu představují města, staronovou pak oblasti stížené konfliktem a nestabilitou, z nichž se řada nachází v subsaharské Africe. Zbohatnutí stamilionů občanů Číny, Indie, Brazílie a dalších velkých rozvojových zemí s sebou také přineslo urychlené vyčerpávání nerostného bohatství, vymírání druhů či výrazný růst emisí skleníkových plynů. Své sliby – finanční pomoc, obchodní výhody a přenos znalostí – však nesplnily ani bohaté země.

Skutečně udržitelný rozvoj stále naráží na příliš mnoho různých více či méně partikulárních zájmů na Severu i na Jihu, řada z nich velmi mocných. Státy, které vyvážejí zemědělské či energetické suroviny, mají jiné zájmy, než státy, které musí potraviny a energii dovážet. I státy s velkým potenciá-

lem obnovitelných zdrojů se obávají nákladů přechodu na úplně jiný energetický model. Ani nejs sofistikovnější technologie však na omezené planetě neumožní nekonečný růst „Růstu“, jak zásadní fenomén moderních společností trefně pojmenoval Václav Bělohradský.

Na druhé straně, naše společnosti zatím nedokážou bez ekonomického růstu řešit základní kolektivní problémy, jako je nezaměstnanost a veřejné investice. Ani ty společnosti, které jsou na transformaci k větší udržitelnosti připraveny, ji nepodstoupí, pokud toho ostatní kolem zneužijí v jejich neprospěch. Klíčovou otázkou se proto stává, **jak ošetřit to důležité v našich životech s méně vnějšími zdroji**, jak se dopracovat k situaci, kdy se spravedlivý zelený růst vyplatí kritické globální většině.

Nová optika

Čím dál více aktérů ať z vládních či nevládních kruhů je přesvědčeno, že nová rozvojová agenda nemůže být omezena pouze na boj s chudobou v rozvojových zemích

(i když to i nadále zůstane jednou z nejdůležitějších složek), ale musí být zaměřena především na hledání rozumného modelu globálního rozvoje. Na reformy domácích ekonomik a potažmo společností. Na tvorbu pozitivního a atraktivního plánu, jak zajistit dostatek zdrojů a kvalitního životního standardu deseti miliardám lidí, aniž by došlo k destrukci ekosystémů a obecně prostředí, ve kterém žijeme. Na vytvoření spravedlivé společnosti, která sice nezaručí rovnost bohatství, ale zaručí minimální standardy a základní rovnost příležitostí pro všechny obyvatele planety. Avšak nejde jen o to, co společně prosazovat, ale také jak, s kým a za co.

Nový diskurs pojímá rozvoj jako globální téma, které je nutné řešit ve všech zemích světa, i když v různých zemích se bude řešit různými přístupy a nástroji. Mezinárodní shoda se posunuje směrem k **propojování** – oborů, zájmů a úrovní (integrováný přístup), ke **změně prostředí** a skutečných hybatelů rozvoje (systémových změn) a k nastavení **inovativních procesů** měření, dialogu a spolupráce mezi různými zainteresovanými skupinami.

Avšak ty dnes překračují rámec tradiční mezistátní diplomacie a zahrnují nové hráče, jako je třeba Oxfam nebo Microsoft. Podobně ani financování SDGs už nebude stát jen na veřejných zdrojích bohatých zemí, ačkoliv jejich výše (a definice) je stále nejvíce zlomovým tématem jednání. Heslo „Beyond Aid“ (za horizontem pomoci) symbolizuje nejen větší tlak na zapojení místních (a nefinančních) zdrojů, ale také nástup spolupráce Jih-Jih, filantropů či inovativních zdrojů financování. Nová rozvojová politika tedy bude složitější a již nebude moc být tvořena čistě rozvojovými institucemi.

Rozvojové problémy Česka

Může to znít překvapivě, ale „rozvojové“ problémy Česka se v mnohém potkávají s problémy, které řeší celé mezinárodní společnosti. Není to na úrovni dílčích témat či technických řešení, spíše hlubších dilemat. V české kotlině nezapasíme s absolutní chudobou, negramotností ani vyložením, i když dlouhodobě udržitelným

a férovým náš životní styl také označit nemůžeme. Nicméně sami sebe se často ptáme na to, co je opravdu **bohatý, smysluplný život**, co se potřebujeme naučit, abychom obstáli v současném světě, a proč si jako národ tak málo věříme.

Česko disponuje solidním programem zahraniční rozvojové spolupráce (ZRS), tradicí environmentální diplomacie i aktivními neziskovými organizacemi. Globální politika, zejména promyšlené a koordinované působení v OSN, mu však chybí. Udržitelný rozvoj je pro veřejnost spíše cizím, vyprázdněným konceptem. Na rozdíl od ZRS tedy trpí nepřilíš funkčním institucionálním zajištěním.

Debatu o tom, jaký rozvoj vlastně chceme, shora přebíjí velké ideologické konflikty české politiky (např. uzavřenost či otevřenost světa) a zespoda nahlodává korupce. Ta zároveň podkopává profesionalitu a efektivnost celé státní správy. Ale nevysvětluje zcela, proč je česká politická debata vyhrocená, málo podložena expertizou a nekultivovaná, proč vládním politikám chybí kontinuita, koordinace mezi resorty i společenskými sektory

a tah na branku. Český stát v globálním měřítku rozhodně patří mezi ty funkční, přesto trpí uzavřeností a nepružností.

Jak naznačovala řada rozhovorů se zástupci ekologických a rozvojových NNO, důvody je třeba hledat hlouběji ve společenském klimatu. Česká společnost je stále poměrně „nepropustná“, rozdrobená na množství do sebe více či méně uzavřených ostrůvků, chybí vůle trpělivě prodiskutovat hlavní společenské otázky s jinými názorovými tábory, dohodnout se a výsledné rozhodnutí přijmout a uskutečňovat.

HLUBŠÍ VÝZVY

K tomu se přidávají bariery na straně jednotlivců. Některé, jako je neuctivost k odlišným názorům, neochota měnit své postoje či nést zodpovědnost za vlastní život, sdílíme se sousedy z post-komunistických zemí. Jiné výzvy se ale dotýkají celého „vyspělého“ světa. Mezi ty patří například nutnost zvládat velké množství informací, složitých situací a neustálých změn, mnohost vlastních rolí a identit,

a tedy potřeba najít v osobním životě přesah, hlubší smysl a způsob, jak se každodenně rozhodovat.

Vnitřní rozpory se nevyhýbají ani ekonomice. I mnohým podnikatelům v ČR začíná být jasné, že inkluzivní zelená ekonomika je podmínkou dlouhodobé prosperity a konkurenceschopnosti. Ekonomika, která s nízkými emisemi uhlíku, šetrným čerpáním zdrojů a bez překračování dalších planetárních limitů dodává společnosti vyšší kvalitu života bez větších sociálních nerovností (UNEP). Vyžaduje tedy jak jiné zacházení se vstupy (materiální, finanční, lidské zdroje), tak promyšlení výstupů (spotřebních vzorců, odpadů) a jejich distribuce.

Navzdory velkému potenciálu soukromého sektoru a rostoucím rizikům je však tábor odpůrců systémovějších reforem stále silný. Celá průmyslová odvětví jsou svázána se starou centralizovanou infrastrukturou a značnou spotřebou levných zdrojů. Tím je v sázce zaměstnání mnoha lidí a velké investice do změn. Transformace soukromého sektoru, již české NNO zatím zanedbávají, se tedy neobejde bez

hlubšího promyšlení spotřebních zvyklostí, práce a nákladů přechodu.

Neobejde se ani bez vyšší kvality institucionálního prostředí, a to zase **bez investic do sociálního a lidského kapitálu**. Zákony a mezinárodní dohody vždy mají své meze a rizika. Společenská transformace nutně probíhá na více frontách zároveň. Je výslednicí interakcí mezi státem, podnikateli a občanskou společností. Čím větší propojenost a důvěra (sociální kapitál) mezi nimi panuje, tím snáze se najdou a prosadí potřebné změny. Změnám vnímání a chování společností napomáhá také míra a kvalita individuálního rozvoje (lidský kapitál). Nejde však jen o znalosti a dovednosti, ale také o postoje a motivace. A ty leží za hranicí pouhé racionality.

Duchovní základ pro 21. století

Český a globální rozvoj se tedy potkávají v potřebě provázané, postupné transfor-

mace směrem k zelenější ekonomice, odolnějším institucím a směrem ke společnosti, které dokážou naplňovat duši. V potřebě vyváženě rozvíjet různé kvality lidského života. V potřebě spolupráce a partnerství, bratrství a **prožitku spojení s vyšším celkem**.

Touha po hlubším, chcete-li duchovním, základu tří neoddělitelných rovin rozvoje - rozvoje osobnosti, pospolitosti a planety - zatím zůstává veřejně vesměs nevyslovena. Ba co víc, zdá se jakýmsi společenským tabu, jakoby étos byl věcí striktně individuální či církevní, jakoby snaha o přesah racionalita byla voláním po iracionalitě (nikoliv post-racionalitě)¹. Jednotlivé střípky globální (i české) reality, jak ji zachytila i prostřednictvím rozho- vorů se zástupci ekologických a rozvojových NNO tato studie, však začínají skládat obraz. Je z něj postupně patrné, že bez takového všeza- hnujícího a zároveň zjednodušujícího zá- kladu se jen těžko podaří učinit překotnou nejistotu a složitost světa pochopitelnou, zvladatelnou a smysluplnou.

Hledá-li koncept udržitelného rozvoje (a jeho tři klíčové dimenze – ekonomická, sociální a environmentální) skutečný obsah a jiný jazyk, pak navrhuje, aby byl vní- mán především jako **cesta k celistvosti**. K celistvosti v nás (ke spokojeným osob- nostem), k celistvosti mezi námi (k sítím pospolitostí) a k celistvosti v našem vztahu k okolnímu světu (k prosperitě planety).

České SDGs?

Jak tedy stanovit průřezové priority pro další rozvoj Česka, které by zároveň byly i přispěv- kem ke globálnímu udržitelnému rozvoji, ergo cestou k větší celistvosti? Tak, aby nešly jen po zjevných politických (racionálních) problémech, ale dotýkaly se hlubších kultur- ních a sociálně-psychologických (emotiv- ních) výzev. Tak, aby propojovaly potřeby osvětlenějších firem, poctivých úředníků a otevřených neziskových organizací. Tak, aby byly společným jmenovatelem prob- lémů v různých disciplínách a resortech.

1) Pro hlubší, ale vědeckou diskusi o roli spirituality v moderním a postmoderním světě, včetně osvětlení časté záměny před-racionálního za post-racionální, viz K. Wilber (2007): *Integral Spirituality: A Startling New Role for Religion in the Modern and Postmodern World*, Integral Books, Boston & London.

Vize celistvějšího, férového a udržitelného, rozvoje by měla oslovit různé společenské skupiny svým obsahem i formou – kromě dlouhodobé konkurenceschopnosti a prosperity nabízet praktickou představu vyšší kvality života. Cílem vize není umělá, nucená shoda mezi různými názorovými proudy, ani technický plán pro vládnutí. NNO by spíše měly vytvořit prostor k celospolečenskému dialogu o dlouhodobém směřování, kde snaha o hledání společného jmenovatele aspoň na dvě volební období převládne nad potřebou názorových vůdců se neustále odlišovat.

Přesto je taková vize troufalým počinem a prosíme, aby byla brána jako pracovní materiál, příspěvek do diskuse a pobídka k větší **společenské představitosti**². Nicméně „české SDGs“, českou cestu k celistvosti, spatřujeme 1) v budování společnosti sítí a důvěry, 2) identifikaci pilířů pro osobní růst a 3) hrdosti na českou globálnost. Více racionální část těchto priorit spočívá v podpoře odpovědnější a otevře-

nější státní správy (zejm. Rekonstrukce státu), prosazení klíčových kompetencí jako vzdělávacích cílů a lobování za robustnější multilaterální politiku.

Více emotivní rovina se dotýká budování partnerství mezi různými skupinami coby cestě k prožitku pospolitosti (bratrství), diskuse o kvalitě života coby odrazového můstku pro reflexi hlubšího smyslu života a rozvoje a redefinice globální (nejen zahraniční) angažovanosti Česka coby součásti národní hrdosti. Naším cílem je národ sebevědomý navenek, protože stojící na sebevědomých jedincích a sebevědomých občanech: zkratka **sebe-vědomé Česko**.

Výzvy pro české NNO

Ekologické a rozvojové NNO představují silnou a etablovanou skupinu české občanské společnosti. Obě skupiny NNO čím dál více spojují jejich témata, typy aktivit a cíle. Obě skupiny tak sblížují v poslední době

i problémy domácího prostředí a potřeba zakotvení v evropské integraci. Praktická spolupráce se daří např. v podobě Klimatické koalice. Přesto existují důležité rozdíly.

Ekologické NNO (s výjimkou vzdělávacích a nadnárodních NNO) se ve své většině mnohem méně zajímají o globální souvislosti své práce a rozvojové NNO (opět s výjimkou velkých NNO se silnými sociálními programy) zase o ty domácí. Pokud však ekologické NNO mají mezinárodní přesah, pak silněji podporují multilateralismus. Rozvojové organizace jsou naopak mnohem více svázané s bilaterální rozvojovou spoluprací. Zatímco ekologické NNO musí každodenně čelit veřejnému a politickému tlaku odpůrců, rozvojová spolupráce je od počátku úzce vymezenou, ale dobře fungující politikou bez větší veřejné a politické pozornosti.

V důsledku nového rozvojového rámce po roce 2015 se od NNO obecně bude nejspíš očekávat větší míra otevřenosti a flexibility,

2) *O deficitu společenské představitosti a duši v současných společnostech vůbec velmi zajímavě píše např. americký spisovatel, psychoterapeut a někdejší mnich Thomas Moore. Řada jeho knih je přeložena do češtiny.*

větší přidaná hodnota služeb (výzkum, konzultace, know-how občanské mobilizace apod.), větší efektivnost a více profesionality. Specificky pak NNO ovlivní na dvou úrovních – na úrovni realizace vlastní aktivit a na úrovni koncepční transformace společnosti. Ať už v ČR či na Jihu, ze začátku se mohou pouze posouvat akcenty v zadání projektů, v metodice a proměnit krajina fundraisingových příležitostí. Časem ale mohou přerůst do tlaku na změny partnerů, požadovaných cílů, výstupů i indikátorů práce.

Všem organizacím se nabízí možnosti přispět k systematictějších změnám domácí společnosti, politiky a ekonomiky – k více sebevědomému Česku v souladu s novými cíli pro globální udržitelný rozvoj. Ekologické a nově rozvojové NNO mohou přispět ke všem těmto cílům, ať již tím, že do svého portfolia (poslání) přidají nové cíle a přístupy, otestují nové aktivity a cílové skupiny, promítnou do stávajících aktivit nové rozměry (vylepšená metodika, inovativní přístupy, rozšíření cílových skupin atd.) anebo je (politicky, mediálně) podpoří u jiných organizací.

Kromě vlastních lokálních projektů, vzdělávání a osvěty, mobilizace voličů a aktivního lobování mohou NNO přispět k transformaci zprostředkováváním společenské debaty, **propojováním** různých témat, úrovní a hráčů (např. občanské společnosti, byznysu a státní správy). NNO mohou podpořit vlastní projekty firem, vzdělávání spotřebitelů a iniciovat společný tlak na změny zákonů. Podobná spolupráce může začít v rámci společenské odpovědnosti firem (CSR), ale může končit až u proměny vlastního modelu podnikání, společných kampaní a dlouhodobých komplexních partnerství. Mnohé z forem spolupráce mohou znamenat také dodatečné zdroje financí pro české NNO, zkroušené vysychajícími veřejnými zdroji.

Následující doporučení pak shrnují některé podněty pro každodenní aktivity NNO vůči hlavním cílovým skupinám (místní komunity, školy, veřejnost a politici), doplněné o trendy ve financování udržitelného rozvoje a hlavní směry pro propojování a budování partnerství.

DOPORUČENÍ PRO ČESKÉ NNO

Místní projekty – společně prožívat drobné změny

Vymezit skupinu průřezových otázek, jež by bylo dobré si klást při plánování, realizaci i hodnocení projektů, včetně projektů, jež míří i na jiné cílové skupiny. Zejména přispívá projekt k/e:

- většímu propojování odlišných skupin společnosti;
- k hledání společného jazyka, hodnot a vize, nejen identifikaci problémů (pozitivní přístup);
- kultivaci diskuse, vyjednávání, koordinace, spolupráce, hodnocení atd., ke zvyšování důvěry ve společnost, její otevřenosti, propustnosti, vzájem-

nému respektu, ochotě se měnit (důraz na procesy a rozvoj sociálního kapitálu);

- společné reflexi výstupů a poučení z projektu, předpokladů a podmínek pro úspěšnou realizaci cílů projektu, doporučení do budoucnosti (učení se, jak se učit);
- k reflexi momentů, které vedly k pocitu ne/spokojenosti zúčastněných (kvalita a smysl života);
- práci nejen s myšlenkami, ale také dojmy, pocity, emocemi zúčastněných (práce s duší);
- budování většího, pozitivně definovaného sebevědomí, prezentaci zahraničních a globálních aktivit coby důvodu k národní hrdosti (Sebevědomé Česko).

Vzdělávání – učit se, jak se učit

- Nabízet ucelenější obrázek a prožitek globální reality, ukazovat na provázanost hodnot, ale také osvětlovat důležité nuance, odchylky a paradoxy, které pomáhají pochopit zaběhané rámce našeho myšlení a zároveň je kriticky zpochybňovat;

- Organizace rozvojového a environmentálního vzdělávání by se měly spojit s dalšími typy vzdělávacích NNO a definovat klíčové kompetence sebevědomého občana ČR a systematicky je vnášet do své práce;
- Společně s EDUin a dalšími prosadit klíčové kompetence i jako formální vzdělávací cíle, obsáhnout a přijmout je v tzv. vzdělávací ústavě;
- Kolem klíčových kompetencí a připravované VIZE 2020 MŠMT ve spolupráci s dalšími NNO rozpoutat debatu o cílech a efektech vzdělávání, kvalitě života a společenské vizi.

Osvěta a komunikace s veřejností – získat si srdce, nejen mysl

- Ekologické a rozvojové organizace věnující se osvětě by mohly spolupracovat na hledání nejhodnějších úhlů a jazyka k oslovení české veřejnosti (vyvarovat se použití abstraktních, vyprázdněných a zprofanovaných konceptů/termínů);
- Snažit se komunikovat mezinárodní a globální spolupráci coby výraz národní vyspělosti - hrdosti a sebevědomí;

- Šít své kampaně na míru nejen cílovým skupinám, ale též základním psychologickým profilům, zůstávat otevřený jiným postojům a hodnotám a při každé možné příležitosti kultivovat veřejnou diskusi (sociální kapitál);
- Vyvažovat racionální argumenty kontaktem s emocemi, inspirovat atraktivní/pozitivní vizí, podněcovat hlubší rezonanci.

Účast na rozhodování – nabízet pozitivní synergie

- Rozvojové NNO by mohly věnovat více podpory multilateralismu a větší zájem domácím politikám s dopadem na globální rozvoj (tlak nejen na MZV, ale také MŽP a další resorty);
- Ekologické NNO více zohledňovat globální dopady českých politik a směřovat svůj tlak rovněž na MZV, nejen příslušné domácí resorty;
- Společně by pak měly tlačit na vznik české globální politiky a zároveň se do globální politiky aktivněji zapojovat i skrze mimovládní kanály, doma pak podporovat změnu vzdělávacích cílů a metod, přijetí „Vzdělávací ústavy“, Re-

konstrukci státu a vyšší koherenci českých politik pro globální udržitelný rozvoj (česká stopa, surovinová odolnost, reindustrializace či reforma zemědělské politiky a venkova);

- Společně jednak vytvářet prostor a procesy k celospolečenské debatě a jednak požadovat, aby míru vzájemného dialogu, konzultací a především množinu strategické shody zvýšili politici.

Financování – vykročit k větší pestrosti a pružnosti

- Ekologické, rozvojové a další NNO by se mohly pokusit o vznik fondu na podporu systematičtější komunikace vlády a NNO, jakéhosi rozhraní pro advokační aktivity;
- Bez ohledu na vývoj veřejných zdrojů je prozíravé hledat cesty k financování soukromými zdroji a inovativními způsoby;
- A hledat cesty ke komplexnější spolupráci/partnerství nejen se soukromým sektorem, ale i dalšími možnými donory (větší bezpečnost a legitimita více-zdrojového financování), včetně úvah o tom, jak do větších, systémovějších projektů zapojit menší NNO.

Propojování – partnerství jako metoda i cíl

- Ekologické a rozvojové organizace by mohly dále posílit svou vzájemnou spolupráci a hledat další spojence pro prosazování změn českého prostředí („českých SDGs“) na různých úrovních, i možného přenosu zkušeností do regionálního prostředí (spolupráce s rozvojovými a ekoNNO z východní Evropy);
- Společně by mohly věnovat více pozornosti přechodu na zelenou ekonomiku i příležitosti ke zvýšení dlouhodobé odolnosti (bezpečnosti, konkurenceschopnosti a stability) české ekonomiky a společnosti, prostřednictvím inovativní spolupráce s progresivními firmami;
- Aktivně komunikovat a spolupracovat se zástupci soukromého sektoru, akademické sféry, politiky, odborů a dalších skupin na tematických projektech i zastřešující vizí ČR, a to jak v rámci stávajících aktivit (jako průřezová metoda), tak z budování partnerství učinit samostatné téma i cíl své práce.

PODĚKOVÁNÍ

Tato studie by se neobešla bez pomoci a zejména zpětné vazby a inspirace od dlouhé řady lidí, z nichž zde mohu uvést jen některé. Všichni jsou však důkazem, že koncepty a myšlenky obsažené v textu nejsou šedivou teorií, ale velmi živou praxí. Následující stránky vznikly jako výsledek mnoha rozhovorů a emailů, několika kol připomínek a oprav, tří výzkumných cest a diskusí ze dvou seminářů.

Ten k jejím výstupům za laskavé podpory projektu MOSUR (Mezioborová síť udržitelného rozvoje) uspořádaly Zelený kruh, Glopolis, FoRS a Informační centrum OSN 15. dubna 2014. Celý proces však formálně spustil seminář stejných organizací 25. června 2013. Rád bych touto cestou poděkoval všem účastníkům seminářů a jmenovitě Michalu Brožovi, Pavlu Francovi, Vojtovi Koteckému, Pavlu Příbylovi a Kataríně Šrámkové, Petru Drulákovi, Michalu

Kaplanovi, Jaroslavu Hubatovi-Vackovi, Zdeňku Slejškovi a Tomáši Feřtekovi.

Vojtovi Koteckému jsem navíc vděčný za několikrát připomínky, zdroje, doplnění a pomoc se strukturou celé publikace, zvláště v oblasti komunikace s veřejností. Velmi si vážím diskusí s Petrem Drulákem. Jak té k současně zahraniční politice české vlády, tak té nad jeho knihou, v textu citované, 10. prosince 2012 v Centru současného umění DOX. Michalu Brožovi patří dík za jeho postřehy, vytrvalou podporu diskusím kolem nového rozvojového rámce a prostor, který pro ně Informační centrum OSN nezištně českým NNO poskytuje.

Michal Kaplan, kromě toho, že ještě v pozici diplomata na Stálém zastoupení v Bruselu zpracoval celou kapitolu o historii rozvoje a jediné grafy pro publikaci, věnoval svůj čas připomínkám a několika velmi podnětným diskusím se mnou. Podobný dík směruje i k Idě Hornákové na Stálou misi v New Yorku. Kromě připomínek k draftu i za čas a pomoc, které mi věnovala během pracovní cesty na Valné shromáždění OSN v New Yorku 23. - 27. září 2013.

Zvláštní poděkování pak míří nejen do OSN, ale i do OECD a UNDP za možnost účastnit se špičkových mezinárodních debat na témata studie, zejména v Paříži (4. - 5. dubna 2013) a Istanbulu (6. - 8. listopadu 2013), kam jsem mohl cestovat i díky Gině Lucarelli, Báře Latečkové a podpoře jak UNDP, tak Českého svěřeneckého fondu při UNDP. Bratislavské kanceláři UNDP a zejména Dmitryji Mariassinovi jsem vděčný za motivující setkání a Skype debatu.

Tato studie rozvíjí myšlenky jiné studie, kterou – stejně jako pracovní cesty na konference do New Yorku (OSN) a Paříže (OECD) – podpořila ze svého projektu platforma českých rozvojových a humanitárních organizací - FoRS. Děkuji tímto novopečené mamince Janě Miléřové, která po celou dobu svého působení v pozici ředitelky sekretariátu FoRS práci Glopolis na této agendě vydatně podporovala. Dík patří i sedmičce zástupců členských organizací FoRS, se kterými jsem v rámci dalšího projektu FoRS vedl pohovory v létě roku 2013: Anně Kotkové, Danu Svobodovi, Janu Bártovi, Tomáši Bílému, Tomáši

Tožičkovi, Šimonu Pánkovi a Vláďovi Vikovi (i za možnost diskutovat některé z myšlenek na strategickém zasedání Charity ČR v létě 2013).

Velmi inspirativní pro mě byly debaty se zástupci vzdělávacích organizací, zejména vzhled Petry Skalické, Petra Daniše a Jany Dlouhé. Petr Daniš navíc podrobně připomínkoval a velmi vylepšil kapitoly věnované vzdělávání. Janě Dlouhé pak patří díky nejen za upřímný rozhovor, ale také za různé formy podpory této publikace i celého procesu prostřednictvím projektu MOSUR, který koordinuje. Za připomínky ke vzdělávací politice a podnětné diskuse kolem projektu Česko hledá budoucnost děkuji kolegovi Ondřeji Liškovi.

Velký dík pochopitelně patří oborové platformě ekologických organizací Zelený kruh, která si u Glopolis celou studii i oba semináře organizované v Informačním centru OSN objednala. Za pomoc s publikací a přípravou pohovorů se členy platformy a zajímavé diskuse bych pak rád jmenovitě poděkoval zejména Julce Sokolovičové a Katce Vondrášové. Kromě Vojty

Koteckého, Petra Daniše a Jany Dlouhé jsem za ekologické NNO vedl ještě velmi hluboký a vděčný rozhovor s Yvonnou Gailly.

Ty opravdu nejhlubší inspirace však přišly mimo okruh českých NNO. A sice z okruhu lidí, kteří se věnují osobnímu a duchovnímu rozvoji. Rád bych vyzdvihl tři nejdůležitější. Kolegyní, neúnavnou propagátorkou kultury, inspirativní kritičkou mých textů a souputnicí v osobní transformaci je mi Kateřina Churtajeva. Autorkou úžasné ideje - duality sebevědomí vs. sebevědomí je kolegyně a koučka Adéla Humlová, Sofidea. S oběma příležitostně spolupracuji a probírali jsme i myšlenky nejedné z citovaných knih. Mistrem Tai-ki Kung, který mě učí praktické non-dualitě a zásadní roli prožívání, nejen myšlení, na louce poskytl svůj pohled na hlavní myšlenky publikace a ve své hájence inspirativní prostor k usebrání i dokončování publikace, je Honza Maryška.

Také chci poděkovat za trpělivost, zejména při finalizaci publikace, celoživotní inspiraci a úžasnou společnou cestu své manželce

Máše a synkům Jáchymovi, Hugovi a Kvídovi.

Závěrem pak ještě díky lidem kolem Glopolis. Za dlouhé obědy, vzhled do globální politiky a důraz na téma dlouhodobé konkurenceschopnosti jsem vděčný člence naší správní rady Janě Matesové. Další člen správní rady Glopolis, Libor Winkler (a skupina RSJ obecně) pro mě představuje živý důkaz o tom, že dlouhodobé partnerství se soukromým sektorem je nejen možné a přínosné, ale vnitřně obohacující. Jeho důvěra, otevřenost, podpora a velmi lidský přístup velmi pomáhají práci mé i mých kolegyně a kolegů. Z nich bych rád poděkoval spoluautorům Petru Patočkovi a Ondřeji Kopečnému, ale i všem dalším kolegům. Společné diskuse, které při různých příležitostech vedeme, inspirovaly nejednu pasáž publikace a pomohly urovnat její myšlenky.

Ač jsme vycházeli ze všech těchto bohatých diskusí, zdrojů a pracovali na publikaci kolektivně, přece jen díky vydatné editaci zodpovědnost za názory a myšlenky v ní padá především na moji hlavu.

Ještě jednou děkuji všem. Byl to pro mě úžasně obohacující proces a pevně věřím, že na této cestě nás čeká ještě zajímavější pokračování. Doufám, že tato studie bude na oplátku i inspirací pro Vás.

*Petr Lebeda,
24. dubna 2014, Dobřichovice*

1. ÚVOD

Rok 2015 stvrdí významný posun v přístupu mezinárodního společenství k rozvojové spolupráci a udržitelnému rozvoji. Na summitu OSN v září roku 2015 mají nejvyšší představitelé členských států schválit nové globální cíle, tzv. Cíle udržitelného rozvoje – SDGs. Ty vytvoří na další dekádu a půl politický rámec, který postupně posune priority vlád, mezinárodních organizací, donorů, neziskových organizací, firem a řady dalších aktérů působících na poli globálního udržitelného rozvoje.

Většina aktérů uznává potřebu jediného a všem společného (univerzálního) rámce pro globální udržitelný rozvoj. Nebudeme už tedy mít organizace, procesy, dohody a cíle výhradně pro otázky mezinárodní rozvojové spolupráce a jiné zase výhradně pro otázky životního prostředí, jako dpo-

sud. Univerzální závazky z nového rámce by se měly vztahovat jak na chudé, tak na bohaté země (nikoliv sedm cílů pro rozvojové země a jeden pro rozvinuté jako u Rozvojových cílů tisíciletí - MDGs), ale měly by ponechávat prostor pro různé priority a různé cesty k jejich naplnění v závislosti na odlišných národních podmínkách.

Nové globální cíle by měly být stručné, akční, motivující a snadno vysvětlitelné. Cílů by mělo být jen omezené množství. Navíc se mluví o potřebě větší soudržnosti (koherence), lepšího zacílení a promyšlení vzájemných vazeb mezi různými globálními cíli a tématy (např. celostní řešení typu voda-energie-půda³⁾). Proces přípravy a schvalování nových globálních cílů je však komplikovaný a stále otevřený. Na klíčové principy, témata, indikátory, na míru univerzálnosti a na zodpovědnost různých aktérů stále panují rozdílné názory.

Hlavní spor se opět vede mezi bohatými a chudými zeměmi o to, kdo bude nové cíle financovat. Některé země (zejména ze

skupiny G-77, ale třeba také Švédsko či Francie) by rády nejprve viděly, kolik peněz vyspělé země přislíbí a v jaké podobě, a teprve poté se bavily o závazcích na straně chudších zemí. Jiné, zejména bohatší, země naopak chtějí nejdříve mluvit spíše o společných cílech a závazcích, a až poté se bavit o tom, kdo na ně kolik přispěje. Zdůrazňují mimo jiné, že role tradiční rozvojové pomoci (ZRS) klesá a pro rozvoj je třeba využít řady dalších, inovativních a především domácích zdrojů v samotných rozvojových zemích. Zatímco chudé země poukazují zejména na potřebu dokončit agendu MDGs, vyspělé země chtějí rozšířit globální rámec i na nové otázky, jako jsou lidská práva či dobré vládnutí.

Minulostí se stává zjednodušené pojmání chudoby coby nízkého příjmu. Chudoba má mnoho tváří a zdaleka ne všechny automaticky mizí s ekonomickým růstem. Různé skupiny obyvatel přitom těží z ekonomického růstu různou měrou. Navíc, zdá se, že počet obyvatel, kteří mají pocit, že z globalizace a nových technologií těží jen

3) Tzv. WEL Nexus je koncept, který prosazují evropské rozvojové think-tanky, jako je britský ODI či německý DIE. Je zmíněn např. v *European Report on Development 2012*, viz např.: http://www.erd-report.eu/erd/report_2011/documents/presentation-09072012.pdf.

úzká skupina vyvolených, roste na Severu i Jihu. Problém nerovnosti tak již nelze omezit jen na boj proti extrémní chudobě, který dominoval rozvojovému rámci dosud. Nová rozvojová agenda by navíc byla ráda oděna do pozitivního hávu, už nechce být jen bojem proti něčemu. Od odstraňování chudoby se proto pozornost postupně přesouvá spíše k definici podmínek kvalitního a udržitelného života (well-being).

V pozměněné geopolitické situaci a po hlubší reflexi dopadů ekonomického růstu (nejen po finanční krizi) tak začíná být rozvoj čím dál více vnímán jako problém Severu, nejen Jihu. Je zjevné, že žádná z tzv. vyspělých zemí světa nedosahuje svého bohatství udržitelným způsobem – bez negativních důsledků pro planetu a její nejzranitelnější obyvatele.

Tím spíše se to ovšem nedaří ani rychle rostoucím zemím Jihu. Jejich střední třída napodobuje starý model západní spotřeby s jeho sociálními i ekologickými dopady, ale zatím nepřebírá adekvátní podíl na řešení globálních problémů. Pokud se díky

ekonomickému růstu zemí, jakou jsou BRICS (Brazílie, Rusko, Indie, Čína, Jihoafrická republika), zvyšuje kvalita života některým skupinám lidí, s velkou pravděpodobností se jiným (a jinde) snižuje či snižuje později.

Udržitelný a spravedlivý rozvoj tudíž vyžaduje spolupráci všech zemí na celkové a provázané změně optiky, s níž si různá společenství na naší planetě určují, co a jakým způsobem vlastně chtějí „rozvíjet“. Bez péče o společné globální veřejné statky, bez multilaterálních dohod, mezinárodních tematických sítí a bez efektivní spolupráce různých aktérů je férový a dlouhodobě únosný rozvoj stěžejí představitelný. Nicméně udržitelný rozvoj na globální úrovni závisí především na promyšlených transformacích na domácí úrovni.

Nezisková část globální občanské společnosti dlouhodobě kritizuje především ekonomické politiky bohatých zemí coby kořeny současných globálních krizí a volá po novém modelu růstu (či nerůstu), který by byl mnohem spravedlivější a v rámci

planetárních limitů. Avšak nevládní organizace vesměs sdílejí strach rozvojových zemí z nových dohod - z dodatečných závazků pro chudé země, z podmíněnosti další pomoci naplňováním těchto závazků, z možného skrytého protekcionismu ze strany bohatých a podpory partikulárních ekonomických zájmů, z rostoucí závislosti a nerovnosti při přechodu na zelenou ekonomiku, z dalšího spekulativního zpeněžování přírodních zdrojů, z dopadů na původní obyvatele a z další ztráty prostoru pro autonomní politiku.

Své místo při formování budoucnosti na naší planetě má i Česká republika a česká občanská společnost. Kvalita příspěvku ČR ke globálním jednáním víc než na čem jiném záleží na přístupu a zapojení zainteresovaných Češek a Čechů, od malých občanských sdružení až po vládu. Ambicí vyspělého Česka – mimo jiné čerstvého člena Výboru pro rozvojovou pomoc (DAC) OECD – by rozhodně mělo být do globálních procesů aktivně přispívat.

V druhé polovině této publikace chceme proto nejen ukázat, kde se diskuse o glo-

bálním a českém rozvoji potkávají. Rádi bychom před rokem 2015 obrátili dosavadní logiku, se kterou NNO většinou přistupovaly k Rozvojovým cílům tisíciletí (MDGs). Po roce 2000 české NNO totiž nejprve prezentovali mezinárodní dohodu z OSN a pak teprve hledali, jak ji může ČR naplnit, jak k ní může přispět. Tentokrát bychom chtěli nejen identifikovat klíčové výzvy a možnosti, které stojí před rozvojem samotného Česka, a ukázat, kolik společného vlastně mají s jednáním o globálním rozvoji. Chceme se pokusit o definici vlastních cílů pro rozvoj Česka a teprve skrze tento proces a jeho výstupy přistupovat k novým globálním Cílům pro udržitelný rozvoj (SDGs) – jak k jejich prezentaci v ČR, tak k formulaci českého příspěvku a případné pozice pro jednání v OSN.

Máme ale vůbec nějaké cíle pro rozvoj ČR? Za poslední čtvrtstoletí spatřila v ČR světlo světa celá řada různých strategií a koncepcí, politických programů a programových prohlášení. Jejich naplnění však silně pokulhává. A chybí priority, které by sdílela větší část společnosti déle než jedno volební období. Právě takové tři prioritní cíle

pro rozvoj ČR v dalších 10-15 letech – z pohledu snad nejen rozvojových a ekologických organizací - bychom rádi nabídli na závěr.

To znamená zaostřit na hlubší problémy, které většinou nemají své řešení v horizontu jednoho volebního období, ba možná ani jediné generace. Tedy výzvy nejen politické, ale též sociálně-psychologické a kulturní. Výzvy, které překračují různé obory, společenské sektory i ideologie. Přesně k tomuto druhu problémů také směřovala většina pohovorů se zástupci ekologických a rozvojových organizací.

Na následujících stránkách se snažíme ukázat, že SDGs nejspíše navodí změnu nejen v tom, co dělat (cíle, kapitola 4.2), ale stejně tak v tom, jak nové vize docílit (principy a metody, kapitola 4.3), s kým (partneři, kapitola 4.4) a s jakými zdroji (finance, kapitola 4.5). Podobnou logiku, vycházející z analýzy v první části publikace, proto sledujeme i v druhé části publikace. Po úvodní analýze českého prostředí a jeho hlavních společenských sektorů (kapitola 5) se pokusíme o definici toho, co mohou

prioritně dělat v ČR (kapitola 6), jak (7.1-7.4), s kým (7.6) a za co (7.5) české NNO.

Tato studie týmu Glopolis je určena zejména pro členy Zeleného kruhu (oborové platformy environmentálních nestátních neziskových organizací) a Českého fóra pro rozvojovou spolupráci – FoRS (oborové platformy rozvojových a humanitárních organizací). Je pokračováním společných diskusí započatých na semináři v Informačním centru OSN 25. června 2013 a odrazí i pokračování této diskuse tamtéž 15. dubna 2014.

Doufáme, že bude myšlenkovou provokací i praktickou inspirací pro strategické plánování, fundraising a přípravu na fungování větších a středních ekologických a rozvojových neziskových organizací po roce 2015.

I. GLOBÁLNÍ ROZVOJ

2. HISTORIE ROZVOJE

Lidská společnost po staletí podléhala přírodním zákonům a pojem rozvoje prakticky neznala. Až průmyslová revoluce odstartovala do té doby nevídaný nárůst životní úrovně, který se ovšem týkal jen části světa nazývané „Západ“. Problém rozvoje v dnešním chápání se objevil po druhé světové válce s tím, jak bývalé kolonie získávaly samostatnost. Zhruba každých 25 let vzniklo nové rozvojové paradigma, které se snažilo vysvětlit zákonitosti mezi rozvojem, ekonomikou, politikou, demografií, přírodními zdroji a technologií. Každé rozvojové paradigma reagovalo na zásadní geopolitické události a bylo odrazem své doby. Ne jinak tomu bude při definování nového rozvojového rámce po roce 2015.

2.1 Předprůmyslová společnost a éra států

Trvalo mnoho tisíc let, než počet obyvatel na zemi dosáhl jedné miliardy, zhruba v roce 1800. Do té doby se rozvoj lidské společnosti řídil **přírodními zákony**, které mimo jiné popsal T. R. Malthus. Hlavním regulačním prvkem byla **demografie**, tj. porodnost a úmrtnost, díky nimž se ži-

votní úroveň po staletí prakticky neměnila. K technologickému pokroku samozřejmě docházelo, nicméně ten měl za následek především zvyšování počtu obyvatel. Člověk žil v souladu s přírodou a jejími hranicemi. Hlavními výrobními faktory byla **lidská síla a půda**. Produkce se zvyšovala, ale stejně tak se zvyšoval počet lidí, takže průměrný příjem na hlavu stagnoval. Průměrný člověk v 17. století se

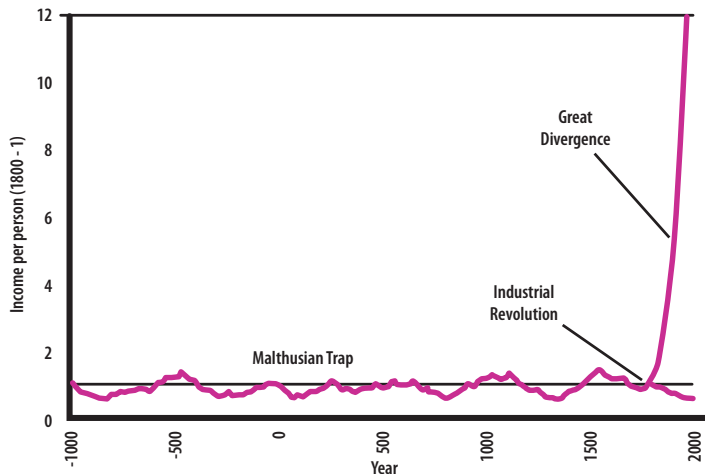
neměl výrazně lépe než průměrný člověk ve starověku.

2.1.1 Kapitál a globalizace

Kolem roku 1780 odstartovala v Anglii průmyslová revoluce, která se rozšířila do zbytku Evropy a Severní Ameriky. Proč k ní došlo zrovna v daném místě a v dané době, je dodnes tak trochu záhadou. Ekonomové a další sociální vědci znají Malthusův model chudoby, stejně jako modely moderního rozvoje. Ale doposud neexistuje jediný ucelený model, který by přesvědčivě vysvětlil fundamentální změnu, ke které tehdy došlo. Vysvětlení nejspíše spočívá v kombinaci více faktorů – **technologickém pokroku** (ten nicméně probíhal i předtím), **kulturně-náboženských vlivech** (protestantská morálka), **tradici právního státu** (již od dob *Magna Charta*) a **geografické poloze** (Anglie ovšem nebyla jediná s podobnými podmínkami). Důležitou kvalitativní změnu popsal také K. Marx, neboť k lidem a půdě přibyl třetí výrobní faktor – kapitál.

Kapitál umožnil kumulaci úspor a jejich produktivní využití ve formě investic. Ekonomika

Problém rozvoje jako důsledek úniku „Západu“ z Malthusovy pasti:

se tak odpoutala od pŕdy a pŕrodních zkonŕ. Do tĕ doby byli hlavní investicí do budoucna pŕedevšim vlastní potomci, ženám se v pŕmĕru rodilo 6-9 dĕtí. Spolu s pokrokem v medicínĕ a poklesem ŕmrtnosti vedla pŕmyslová revoluce i k **demografické revoluci** a poklesu porodnosti. Lidĕ byli s pomocí strojŕ a kapitálu schopni produkovat rychleji, než narŕstal počet obyvatel, čímž poprvĕ v historii trvale stoupala pŕmĕrná životní ŕroveň. Marx nejen dobŕe popsal kapitalistický systém, ale rovnĕž pŕedvídal jeho pravidelnĕ krize. Zisky z produkce se dĕlí mezi kapitál a mzdu – pokud první získá pŕevahu, vede to ke krizi, neboť dĕlníci nemají kupní sílu na pŕebytečné výrobky. Řešením se podle Marxe a jeho komunistických následovníkŕ měl stát **tŕídní boj**.

Jak se pŕmyslová revoluce rychle šířila, zkracování vzdáleností a nové vynálezy pŕispĕly k **první vlnĕ globalizace**. Vyspĕlé země si podmanily zbytek svĕta ve formĕ **kolonií**, pŕičemž hlavním pŕostředkem nebyly zbranĕ, nýbŕž kapitál (mezi první akciovĕ společnosti patřila Východoindická společnost). Mezi velmocemi byla udržována rovnováha, ovšem stále s většími

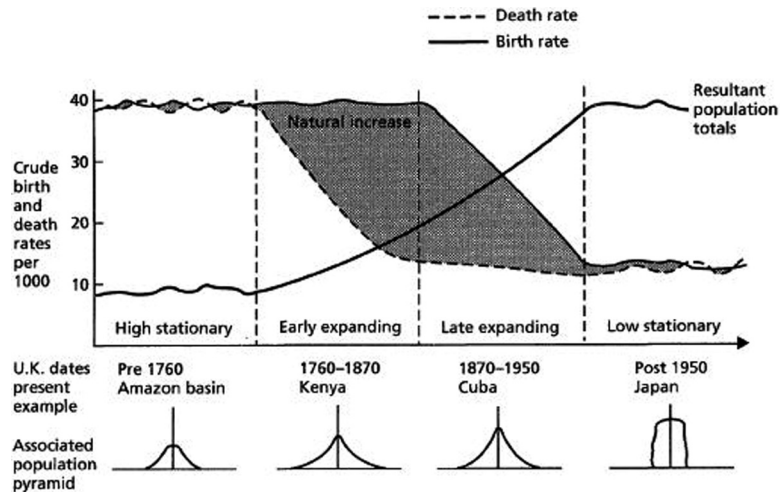
problĕmy, jak detailně popsal ve svĕm diplomatickĕm eposu H. Kissinger. První fáze globalizace skončila nárázem roku 1914, kdy pŕmyslová doba pŕinesla první pŕmyslovou válku. V britské delegaci na **Versailleské konferenci**, která jednala o poválečném uspořádaní, byl i mladý J. M. Keynes. Roztrpčen neústupností spojencŕ vůči válkou zničenĕmu Německu sepsal jednu z nejbystŕejších knih 20. století: Eko-

nomické dŕsledky míru. V ní pŕedpovĕdĕl nastupující ekonomickou krizi i druhou svĕtovou válku, která byla v mnohĕm pokračováním tĕ první.

2.1.2 Národ a infrastruktura

V roce 1945 si již Keynes nenechal ujít pŕležitost. Stal se strŕjcem poválečného ekonomického systému, který vešel do povĕdomí

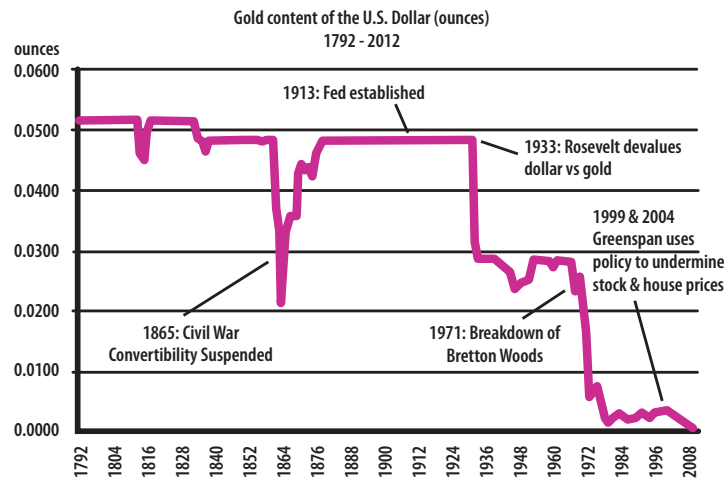
Od pŕírodní rovnováhy pŕes demografickou dividendu k nové rovnováze:

jako **brettonwoodský systém**. Byl založen na pevných směnných kurzech a vazbě amerického dolaru na zlato. Nerovnováhu v systému pomáhaly vyrovnávat dvě nové instituce: Mezinárodní měnový fond pro krátkodobé výkyvy platební bilance a Mezinárodní banka pro obnovu a rozvoj (později Světová banka) pro dlouhodobý rozvoj. Západní Evropa se i díky zahraniční pomoci USA (**Marshallův plán**) rychle ekonomicky zotavovala. Politicky však již nemohla obhájit a udržet své dosavadní koloniální panství. Rok 1960 bude navždy spojen s **rokem Afriky**, postupně získávaly nezávislost bývalé kolonie v Africe, na Středním východu a v Asii.

V šedesátých letech tak poprvé vyvstal problém rozvoje, jak ho známe dnes, tedy systematictější snahy snížit na naší planetě rozdíly v životní úrovni. Vzniklo první rozvojové paradigma, které bylo logicky založeno na pozitivní zkušenosti s Marshallovým plánem, tj. **masivních investicích do infrastruktury**. Co se však podařilo v případě západní Evropy a Japonska, které se pouze vracely ke své vyspělosti, ukázalo se v případě rozvojových zemí, které teprve

Rozpad brettonwoodského systému, aneb dolar již není, co býval:

hledaly cestu k modernosti, daleko složitější. Rozvojová pomoc navíc nebyla směřována podle ekonomické logiky, ale spíše podle ideologických zájmů v rámci soupeření západního a východního bloku.

Během židovského svátku *Jom Kipur* v roce 1973 zahájily arabské země překvapivou válku proti Izraeli. Ten se ubránil, nicméně ekonomické důsledky války byly daleko

dramatičtější. Arabské země vyhlásily embargo na vývoz ropy do zemí podporujících Izrael. To vyvolalo v USA a západní Evropě **ropný šok**, ekonomický propad a obchodní deficit, který tlačil na směnné kurzy. Ani největší ekonomika světa nedokázala odolat. Prezident Nixon byl nucen vyhlásit odputání **kurzu dolaru od zlata**. Keynesův brettonwoodský systém byl v troskách. Novým strašákem ekonomů se stala vysoká

inflace. Ropný šok, spolu s íránskou revolucí v r. 1978, navíc znamenal dlouhodobé angažmá USA na Středním východě.

2.2 Éra trhů

Dlouhodobě však měl ropný šok pozitivní účinky, neboť vysoké ceny energií začaly motivovat k úspornější spotřebě, hledání dalších nalezišť a k novým technologiím. Tržní mechanismus tak znovu ukázal svou odolnost, zatímco proctví Římského klubu o vyčerpání zdrojů („**limity růstu**“) se začala naplňovat jen velmi pomalu. Alespoň prozatím. Výrobní faktory bylo stále možné zaměnit a jeden z nich – lidská fantazie a technologický pokrok – přece žádné limity nezná. To chtěl dokázat i ekonom Julian Simon svou sázkou z roku 1980 s biologem Paulem Ehrlichem o tom, že ceny pěti libovolných kovů (Ehrlich vybral měď, chrom, nikl, cín a wolfram) budou klesat, nikoliv stoupat. Klesly. S odstupem času se však ukazuje, že nízké ceny nejsou nutně důkazem o dostatku zdrojů a možnosti jejich hladké substituce, ale spíše dokladem o omezené schopnosti trhů

reflektovat dlouhodobé faktory. Úbytek zdrojů nejenže se nezastavil, ale s nízkými cenami nabral větší spád.

2.2.1 Washingtonský konsenzus

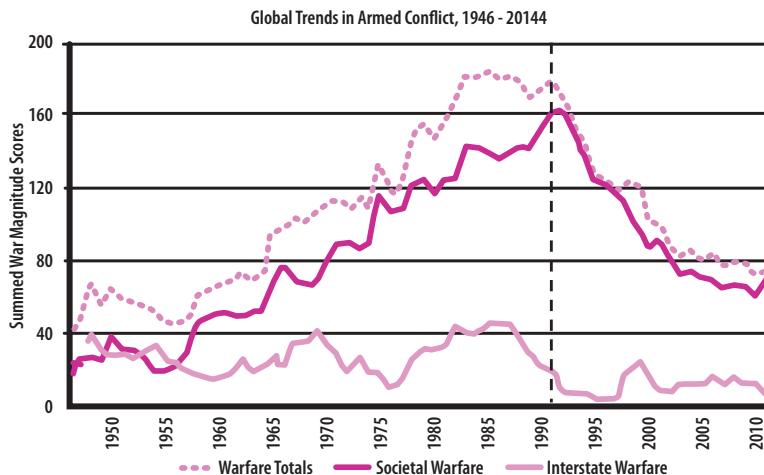
K rozvoji svého druhu přispívalo i **vesmírné soupeření** mezi USA a SSSR, díky němuž, dá se říci, technologický pokrok předběhl dobu možná o jedno či dokonce dvě desetiletí. Přitom USA se dařilo stále lépe, zatímco SSSR zaostával a komunistický blok se postupně rozkládal. Ekonomická politika Washingtonu byla založena na středním fiskální a měnové politice, obchodní otevřenosti, deregulaci a strukturálních reformách.

Nové rozvojové paradigma stavělo na těchto premisách a vešlo ve známost jako **Washingtonský konsensus** podle sídla MMF a Světové banky (zlí jazykové tvrdí, že skutečným centrem moci bylo americké ministerstvo financí, které sídlí jen přes ulici). Přebytečné devizové rezervy vývozců ropy (**petrodolary**) zaplavily po roce 1973 finanční trhy a podněcovaly mimo jiné i půjčky rozvojovým zemím. Po zpřísnění

úvěrové politiky se však řada rozvojových zemí nedokázala se svými dluhy vyrovnat. Světová banka a MMF jim předepisovaly tvrdou medicínu (tzv. politiku strukturálních přizpůsobení – SAP), která vyplývala z Washingtonského konsenzu: redukci rozpočtových schodků, privatizaci, deregulaci a otevření ekonomiky.

Výsledkem tohoto „**tržního fundamentalismu**“, jak jej nazývá bývalý hlavní ekonom Světové banky J. Stiglitz, však bylo spíše zvýšení chudoby a globální ekologické problémy se také nijak nezlepšily. Latinská Amerika dokonce zaznamenala v 80. letech **ztracenou dekádu**. Alternativní vysvětlení, proč Latinská Amerika z kapitalismu nedokázala těžit, nabídl peruánský ekonom Hernando de Soto. Rozvojové země podle něj netrpí nedostatkem kapitálu, ale tím, že jde o „kapitál mrtvý“ (přičemž hlavní příčinu spatřuje v nedostatečné ochraně vlastnických vztahů). Na otevřenost svých ekonomik také doplátili **asijští tygři**, kteří v druhé polovině 90. let prošli finanční krizí.

Počet konfliktů klesá, ale „konec dějin“ se zatím nekoná:

2.2.2 Neudržitelnost na různý způsob

Bylo zřejmé, že Washingtonský konsensus je překonaný a začalo hledání nového rozvojového paradigmatu. Geopolitický rámec mu vytvořil **pád sovětského bloku** v r. 1989. Třídní boj přestal být hlavním faktorem mezinárodní politiky, začalo se hovořit o triumfu liberální demokracie a „konci historie“. Mírová dividenda měla být využita

k odvrácení ekologické i sociální neudržitelnosti rozvoje. Po konferenci v Riu 1992 („**Summit Země**“) se upevnil koncept udržitelného rozvoje – ochrana životního prostředí se vedle růstu ekonomiky a sociálních služeb stala třetím pilířem rozvoje. **Miléniová deklarace OSN** tyto ideály reflektuje a přináší osm rozvojových cílů (MDGs) s konkrétními měřitelnými indikátory. Miléniové rozvojové paradigma bylo soustře-

děno především na boj proti chudobě a na sociální služby. Jeffrey Sachs argumentoval, že na rozdíl od investic do infrastruktury v 60. letech potřebují rozvojové země investice do školství a zdravotnictví.

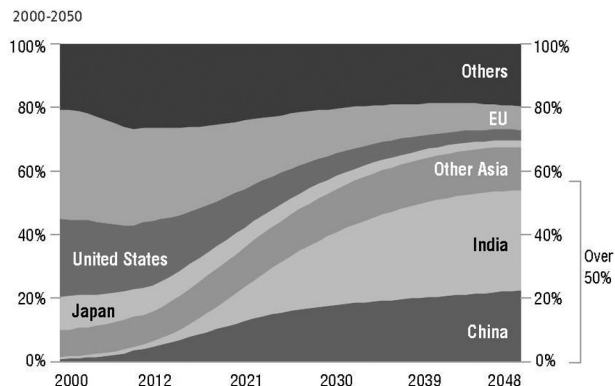
Místo po Washingtonském konsensu převzal tzv. **Monterreyský konsensus**, nazvaný podle hostitelského města významné konference o financování rozvoje v roce 2002. Globální finance však tou dobou směřovaly úplně jinam. Když z malého monterreyského letiště odlétal Air Force One prezidenta Bushe, chystal se na přistání speciál kubánského prezidenta Fidela Castra. Ten během plamenného vystoupení na konferenci přirovnal světový finanční systém ke **globálnímu kasinu**. Tehdy to všichni brali jako tradiční castrovskou rétoriku, která měla zakrýt porušování základních lidských práv. Jak však o pár let později připustila drtivá většina liberálních ekonomů, banky a další finanční instituce vymýšlely stále složitější finanční produkty, které byly stále více odpoutané od reálné ekonomiky (např. hedge funds a různé druhy derivátů). První dekáda nového tisíciletí se tak zapíše do dějin především kvůli své finanční neudržitelnosti.

Bohatství Američanů spočívalo především na pocitu bohatství, daného dlouhou rostoucí, ale značně virtuální cenou akcií a dalších finančních aktiv. Tento pocit bohatství živil spotřebu především cestou úvěrů, hypoték a dalšího **zadlužování** (včetně nárůstu ekologického a sociálního dluhu) po celém „vyspělém“ světě, což zároveň pomáhalo vynořujícím se ekonomikám Jihu vytáhnout stamiliony lidí z chudoby. Amerika

si obchodní deficit zdánlivě mohla dovolit, neboť dolar je hlavní světovou měnou, kterou může americký FED kdykoliv dotisknout. **Technologický boom** vyvolaný rozvojem internetu, recyklace obchodních přebytků Číny a dalších chronických exportérů a mocná **finanční lobby** dokázaly ještě na pár let krizi oddálit. Každá bublina ale musí jednou prasknout.

Kam se chudé země mají dívat pro inspiraci: na západ, nebo východ?

FIGURE 1. GLOBAL MIDDLE CLASS CONSUMPTION

Source: OECD Development Centre, Working Paper No. 285, "The Emerging Middle Class in Developing Countries," Homi Kharas.

2.3 Co přijde dál – éra větší celistvosti?

V září 2008 zkrachovala banka Lehman Brothers a bublina opravdu praskla. Následná finanční krize postihla především vyspělé země (USA, EU, Japonsko). Místo nich je globální ekonomika tažena čím dál více nastupujícími ekonomikami (**BRICS**). To má zpětný vliv i na nejchudší země (export ve směru **Jih-Jih** v roce 2012 poprvé přesáhl objem exportu Jih-Sever). Bez větší nadsázky se dá říct, že poslední dekáda byla ekonomicky **nejúspěšnější dekádou** v historii pro všechny kontinenty s výjimkou Evropy a Severní Ameriky.

2.3.1 Vzestup Jihu

Ovšem růst se zpomaluje i v zemích BRICS a kapitál, založený na levné pracovní síle, se pomalu přesouvá do dalších zemí. R. Sharma proto vedle nastupujících trhů hovoří o hraničních trzích (**frontier markets**). Země BRICS musí přejít z extenzivního modelu růstu na intenzivní růst, jinak zůstanou uvězněny v „**pasti středního příjmu**“. To by např. v Číně mělo dalekosáhlé

důsledky na sociální smír a politickou stabilitu. Demografické zákony opět působí, tentokrát však hrozí, že Čína zestárne rychleji, než stačí zbohatnout (v roce 2030 bude průměrný věk v Číně 43 let, zatímco v USA i kvůli imigraci jen 39 let).

Afrika je poprvé od nezávislosti zdrojem ekonomické naděje. Africké země stojí na počátku demografické transformace, kterou vyspělé země prošly již dávno. Klesá u nich úmrtnost a následně i porodnost. Jelikož pokles porodnosti se na pracovní síle projeví až za jednu generaci, zatímco pokles úmrtnosti prodlužuje produktivní věk již nyní, mají tyto země jedinečnou šanci. Zůstává pouze na nich, jak tuto „demografickou dividendu“ využijí.

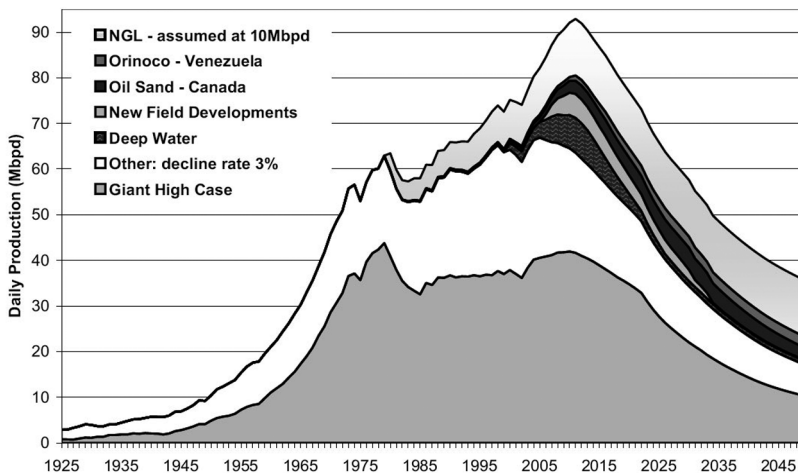
Také v arabských zemích převažuje podíl mladé generace, její pracovní vyhlídky jsou však podobně nejisté. To má nejen ekonomické, ale i bezpečnostní důsledky, neboť frustrovaní mladíci bez práce jsou nebezpečnou základnou pro islámský fundamentalismus. Vysoké ceny základních potravin a paliv (kvůli sezónní neúrodě, rostoucí globální poptávce a spekulacím)

vedly v roce 2009 k masovým protestům v Egyptě a dalších zemích. To probudilo ve společnosti síly, které později pomohly během „arabského jara“ svrhnout diktátory. Je však otázkou, kdo a co přichází po nich.

Nové rozvojové paradigma po roce 2015 bude reflektovat hlavní geopolitické a ekonomické události poslední doby: finanční

krizi v bohatém světě, vzestup BRICS a G-20, lidové revoluce v arabském světě, ubývajících planetární zdroje, včetně ropy, vody a půdy, demografické trendy a přetrvávající nerovnosti. Dojde k většímu provázání rozvojového rámce s principy udržitelného rozvoje (Rio+20). Nicméně boj s klimatickou změnou a systémovou chudobou bude účinný teprve tehdy, pokud se do něj vloží ekonomické zákonitosti.

Nové zdroje pouze odkládají nevyhnutelný ropný vrchol:

2.3.2 Transformační odysea po roce 2015

Nové formy těžby (břidlicový plyn atd.) zdánlivě potvrzují Simonovu víru v bohatství lidské vynalézavosti, ale objem fosilních paliv a dalších surovin na naší planetě je omezený. Dříve či později začne jejich produkce klesat. Někteří odhadují, že tzv. **peak oil** již nastal kolem roku 2008. Čím složitější bude těžít zbylá fosilní paliva, tím větší bude motivace pro rozvoj alternativních zdrojů. Až bude překonána kritická hranice, cena energie z obnovitelných může klesat podobně exponenciálně, jako od 80. let klesala cena polovodičů (tzv. Mooreův zákon). Náklady na transformaci energetických soustav stejně jako dalších společenských systémů jsou však stále vysoké.

V době rychlých změn a komplexní provázanosti naší globální vesnice, v čase krizí, stresu a nejistot naopak ještě vyšší. Tyto náklady nesouvisí jen s cenou zdrojů a technologií (navíc většina z nich stále potřebuje neobnovitelné komponenty) či zaváděním **smart grids** (skladováním energie, regulací výkyvů, sdílením rizik apod.), ale

Nové zdroje pouze odkládají nevyhnutelný ropný vrchol:

Období	určující vlivy a události	rozvojové paradigma	prioritní téma
1945–1973	- poválečná rekonstrukce - Marshallův plán - dekolonializace	Brettonwoodský systém	Infrastruktura
1973–1990	- ropný šok - konec zlatého standardu - dluhová krize v LA	Washingtonský konsensus	tržní reformy
1990–2015	- rozpad sovětského bloku - udržitelný rozvoj (Rio) - finanční krize	Miléniové rozvojové cíle a Rio	sociální služby
2015–?	- ekonomická a společenská krize v USA a EU, nástup BRICS, arabské jaro a růst Afriky - nárůst spotřeby, ubývající zdroje, změny klimatu a planetární limity - sociální nerovnosti, vzestup žen, limity technologie, spolupráce... Post-MDGs/SDGs, limity technologie, spolupráce...	Post-2015 ... ?	- Systémová transformace, absolutní vymýcení chudoby („Leave No One Behind“), lidská práva, spravedlivý zelený růst, partnerství, limity racionality ...?

především s politickými a společenskými náklady na změnu chování – například na prolomení potřeby (paradigmatu?) neustálého růstu a konkurenceschopnosti. Hlavní výzvy se tak posunují od techniky materiálního pokroku k celistvějšímu pojetí rozvoje a k hodnotové **transformaci společnosti**.

Miléniová deklarace byla postavena na ideálech demokracie a „konci dějin“. Dekáda po **září 2001** však byla spíše ve znamení střetu civilizací a boje proti terorismu. Počet zemí, které se nacházejí v krizi a nejsou schopny zajistit veřejné služby (**fragile states**) neklesá, spíše naopak. Stále platí otřepaná fráze, že nemůže být bezpečnosti

bez rozvoje, stejně jako rozvoje bez bezpečnosti. Události arabského jara zase zvýraznily význam demokracie, **lidských práv** a vlády zákona pro udržitelný rozvoj. Chápání těchto hodnot však nemusí být univerzální. Vzestup Číny a ostatních BRICS nabízí alternativní modely rozvoje k tradičnímu západnímu pojetí liberální demokracie a tržní ekonomiky (někdo dokonce hovoří o novém „Pekingském konsensu“).

Nevíme, jaký název ponese nové rozvojové paradigma po roce 2015. Ten se většinou ujme až s odstupem času. Nevíme ani s určitostí, jaké bude prioritní téma nového rámce, i když **spravedlivý zelený růst** se zdá být vhodným kandidátem. Pohled do minulosti nás učí skromnosti, neboť téměř vše již bylo v hledání „rozvojového grálu“ vyzkoušeno. Studium aktuálních geopolitických, sociálních a environmentálních trendů však můžeme mnohé předpovědět. A především, z pohledu České republiky a českých nevládních organizací se můžeme do této mnohohrstevnaté globální debaty zapojit.

3. STARÉ CÍLE (HODNOCENÍ MDGS)

Před bližším pohledem na nově vznikající pojetí rozvoje se ještě pokusíme stručně zhodnotit stávající rozvojové paradigma – dopady Rozvojových cílů tisíciletí.

Rozvojové cíle tisíciletí (MDGs) rozhodně **nejsou propadák**, ačkoliv dnes už je jasné, že se je nepodaří naplnit. Střízlivé a hlavně podrobné hodnocení různých rovin MDGs je nezbytným předpokladem pro lepší rozvojový rámec po roce 2015. Jak shrnul předseda Výboru OECD pro rozvoj (DAC) Erik Solheim na konferenci OECD Globální fórum pro rozvoj 2013⁴: „Je třeba uznat pokrok, kterého jsme dosáhli. Lidstvo je generaci od vymýcení chudoby. Není to však důvod k oslavě, ale k další práci.“

Důvody k uznání, nikoliv oslavě

MDGs po celém světě **zmobilizovaly** veřejnou a politickou pozornost, bezprecedentní lidské a finanční zdroje ve prospěch boje proti chudobě. Lidé se díky nim dostali do centra mezinárodní rozvojové agendy a mezinárodní politiky vůbec.

Jistě nelze tvrdit, že MDGs jsou klíčovým faktorem toho, že za posledních dvacet let se na 620 milionů lidí vymanilo z chudoby. Bez imperativu rozvojových cílů by se ale jistě nepodařilo tak rychle zachránit a zlepšit tolik **životů v těch nejzapatlejších koutech** světa. Od roku 2000 byl dosažen značný pokrok na mnoha frontách. Řady dílčích cílů se již podařilo dosáhnout, jiné budou splněny do roku 2015, a to jak na globální úrovni, tak v jednotlivých zemích, včetně zemí nejchudších.

Podíl lidí žijících pod 1,25 USD na den se mezi lety 2000–2010 snížil ze 47 % na 22 %. Snížení počtu hladovějících na polovinu

4) OECD Global Forum on Development, Paříž, duben 2013.

je na dosah. Mimo školu už se pohybuje pouze 57 milionů dětí ze 102 milionů v roce 2000. Ačkoliv to nepředstavuje dvoutřetinové, resp. třičtvrtinové snížení, dětská úmrtnost za poslední dvě dekády poklesla o 41 %, mateřská dokonce o 47 %. Takřka 10 milionů lidí dostává anti-retrovirální (ARV) péči a mezi rokem 2005 a 2011 se o 25 % snížil podíl úmrtí v důsledku HIV/AIDS. Programy proti tuberkulóze zachránily kolem 20 milionů životů. Více než 1,9 miliardy získalo přístup k záchodům a sanitárním zařízením. Úkol zlepšit globální přístup k vodě již byl splněn.

Nová geografie chudoby

Nicméně výsledky MDGs jsou nedostatečné a velmi nerovnoměrné. Takřka žádných cílů se nepodařilo dosáhnout u **vyločených skupin** a ve **venkovských oblastech**. Statistika často vykazují větší rozdílnosti uvnitř zemí než mezi nimi. Zároveň však novou výzvu představují **města**, v nichž již dnes žije přes 3,5 miliardy lidí a další cca miliarda

přibude během příštích dvaceti let. Specifickým a naléhavým problémem jsou oblasti stížené konfliktem, přírodní katastrofou či dlouhodobou **nestabilitou**.

Navzdory ekonomickému růstu a poklesu relativní chudoby v **subsaharské Africe** za poslední dekádu (dokonce i pět nejúspěšnějších zemí v omezení absolutní chudoby pochází z toho regionu – Benin, Zambie, Gambie, Etiopie a Mali)⁵ tam stále přibývá lidí žijících v chudobě. Celý region je velmi citlivý na jakékoliv vnější šoky, které mohou dosažený pokrok rychle smazat podobně, jako se to děje v současnosti například v Sýrii či na Filipínách.

To platí i o dalších regionech. Velká část lidí, která se dostala ze skupiny označované jako absolutní chudoba, není automaticky součástí střední třídy. Nacházejí se spíše v jakémsi stádiu „mezi“ a jejich pozice je stále velmi křehká. Současná geografie chudoby je plná podobných paradoxů. Dalším z nich je fakt, že tři čtvrtiny chudých na světě dnes nežijí v nejhudších zemích,

nýbrž v **zemích se středním příjmem**. Tedy v zemích, jako Čína a Indie, které zároveň patří mezi největší úspěchy MDGs. Do konce tak masivní úspěchy, že bez nich by globální statistiky vypadaly dost jinak.

Ačkoliv odborníci očekávají při současných trendech, že do roku 2030 bude opět 90 % chudých pocházet z nejhudších zemí, většina se kloní k názoru, že **rozdělení světa** na chudé a bohaté, Jih a Sever, je stále více **zavádějící** a je potřeba pracovat s novou geografii chudoby.

Co se nedaří

Co konkrétně se v rámci MDGs nepodařilo? Jeden z osmi lidí na světě stále zůstává postižen chronickou podvýživou. V mnoha rozvojových zemích se stále upírá právo na základní vzdělání dívkám, ale také etnickým a sexuálním menšinám, hendikepovaným lidem a dalším **vyločeným skupinám**. Silně pokulhává kvalita vzdělávání. Upozaděné či přímo utlačované skupiny, mezi něž

5) OECD Global Forum on Development, Paříž, duben 2013.

patří také děti, staří lidé, běženci či původní obyvatelé, navíc vystávají jako problém takřka v každém dílčím rozvojovém problému.

Ženy a dívky navíc dále čelí násilí, dostávají horší práci a nemohou ovlivňovat veřejná rozhodnutí, která se týkají jejich životů. Do závěrečných dokumentů OSN se stěžejí dostávají zmínky o potřebě pečovat o sexuální a reprodukční **zdraví** dívek a žen, natož o jejich sexuálních a reprodukčních právech. Přitom každoročně se krom jiného po celém světě objevuje 2,5 milionu nových případů nakažení HIV/AIDS. Přes dvě a půl miliardy lidí stále nemá přístup k základním hygienickým zařízením a miliarda nepoužívá jakýkoliv záchod, což je zdrojem řady závažných nemocí.

Dále chřadne **životní prostředí**. Emise CO₂ jsou dnes navzdory mezinárodním klimatickým jednáním o 46 % vyšší než v roce 1990 (cílem EU doposud bylo do roku 2020 snížení o 20–30 % oproti roku 1990). Biodiverzita ubývá doslova před očima: rapidně se ztrácí lesy, ubývá úrodná půda,

zanikají zdroje pitné vody a postupují pouště. Moře a oceány jsou stále kyselější, špinavější a mnoho rybích populací je beznadějně přelovených.

Pak je tady ovšem ještě poslední z MDGs, jediný směřovaný na bohaté země. Ty své sliby – **finanční pomoc, obchodní výhody a přenos znalostí** – také zcela nesplnily. Ačkoliv o významu tohoto prohrěšku se mezi Severem a Jihem vedou lité spory, je každopádně třeba ho přičíst k celkovému deficitu MDGs.

K tomu je však třeba ještě přidat kritiku, která MDGs provází od počátku. A sice výčet témat, která v nich **chybí úplně**, a dnes to připouští i řada samotných rozvojových zemí. Nešlo jen o větší příklon k sociálnímu pilíři udržitelného rozvoje na úkor pilíře environmentálního. MDGs prostrádaly cíle v tak důležitých oblastech, jako jsou bezpečnost, dobré vládnutí a vláda práva či lidská práva.

4. NOVÉ CÍLE (tvorba SDGs)

Výměna jedné sady globálních rozvojových cílů za sadu jinou nebude jen technickým cvičením pár diplomatů, odborníků a úředníků z OSN. Bude **navýsost politickým** oříškem. Na rozdíl od MDGs (vytvořených až v roce 2001 jako příloha do zprávy generálního tajemníka o plnění Miléniové deklarace) se na SDGs tentokrát musí od počátku dohodnout vlády světa.

SDGs rozhodně nepůjde odbýt prodloužením platnosti stávajících MDGs, jejich zpřesněním, případně přihozením pár cílů navíc. **Rozsah a hloubku** diskutovaných změn nelze zjednodušit ani na novou geopolitickou situaci, i když ta bude mít výrazný dopad na finální podobu nových cílů.

Jejich přijetí se do roku 2015 ještě může zadržnout v kdekaké zákrutě, ale v mnoha

ohledech už dnes můžeme hovořit o posunu paradigmatu. K **mnoha změnám totiž fakticky dochází** bez ohledu na debaty o rozvoji po roce 2015 – a tyto změny budou pokračovat i bez ohledu na závěrečné dokumenty OSN.

Svět se od roku 2000 stal zase o něco složitějším místem k životu, které se stále rychleji, výrazněji a překvapivěji proměňuje⁶. Popsat a strukturovat všechny tyto posuny při dané **komplexnosti a nejistotě** je ovšem velmi nelehký úkol. Nejde jen o jejich počet a velmi odlišnou kvalitu. Jsou vzájemně provázané a jejich interpretace se pochopitelně různí podle toho, kdo o nich mluví. Také těžko odhadovat další vývoj různých koncepcí a návrhů, jejich důležitost a přijatelnost pro celou debatu i pro jednotlivé aktéry.

Pro účely této publikace hlavní očekávané změny rozčleňujeme do **čtyř kategorií**: cíle, principy a metody, aktéři a financování rozvoje. Skrývají se za nimi odpovědi na

otázky, CO by mělo být předmětem rozvoje (4.1), JAK se tam dostat (4.2), S KÝM je třeba na tom spolupracovat (4.3) a jakým způsobem se bude práce na nové rozvojové agendě FINANCOVAT (4.4).

4.1 Hledání rovnováhy

Otázka, **k čemu** nové pojetí rozvoje směřuje, má do určité míry filosofický rozměr a vzhledem k rozmanitosti problémů různých skupin a rozmanitosti podmínek různých míst pochopitelně nemůže mít příliš konkrétní odpověď. Musí odrážet shodu napříč různými kulturními a náboženskými tradicemi - z obecné odpovědi na tuto otázku se budou odvíjet již mnohem konkrétnější metody a nástroje nového přístupu k rozvoji.

Obecně platí, že primární ideou SDGs je od samého počátku (konference Rio+20) **úzké provázání rozvojové spolupráce a udržitelného rozvoje**, který byl dlouho vnímán

a definován především v environmentálních dimenzích. Nové cíle už prostě nemají tyto dvě oblasti od sebe oddělovat, ale pracovat s nimi integrovaně, jako s jedinou ucelenou problematikou.

Pokusme se ovšem jít o krok dál a odpovědět pomocí tří klíčových dimenzí života: času, prostoru a kvality. Zatímco MDGs si kladly za cíl v krátkém čase omezit příjmovou chudobu a zlepšit (zejména) sociální statistiky rozvojových zemí, ústředním cílem SDGs nejspíš bude **udržitelná více-dimenzionální kvalita života pro všechny**. Přičemž však platí, že kýžená společná vize nesmí omezovat prostor pro to, aby si každá země, každé společenství mohlo definovat své vlastní - dílčí, podrobnější či další cíle.

Rozdíl spočívá ve všech třech osách této „geometrie rozvoje“. Začneme kvalitou života, protože ta v sobě zahrnuje jak ostatní dvě dimenze – sociální spravedlnost a dlouhodobou udržitelnost, tak důležitost

6) Mezinárodní centrum pro občanskou společnost (ICSC) v Berlíně například mluví o jakémsi permanentním rozlamování či narušování (disruption) naší práce v důsledku rychlosti, rozsahu a překvapivosti změn. Viz jejich publikace o tom, jak na tento plíživý společenský rozrvar organizace občanské společnosti mohou reagovat: http://www.icscentre.org/downloads/RidingTheWave_web_spreads.pdf

veřejných služeb a statků – stále důležitějšího tématu mezinárodní spolupráce.

4.1.1 Kvalita života

Současné chápání chudoby je definitivně vícedimenzionální. Není omezeno pouze na příjem (příjmovou chudobu) a objektivní charakteristiky, ale také na zranitelnost, nemoci a bezmoc, vyloučení, kvalitu prostředí a další **neekonomické a subjektivní aspekty**, které v posledních letech vystupují do popředí. S tím potom souvisí i nová orientace na (podobně vícedimenzionální) kvalitu života či blahobytu (v angličtině se pro ni ustálil termín well-being). Paralelní debata (mimo rozvojový diskurs) o tom, kde je štěstí a jak jej uchopit, včetně subjektivní spokojenosti či mentálního zdraví, probíhá i ve vyspělých zemích. Nový globální rozvojový rámec je mimo jiné příležitostí, jak obě tyto zásadní debaty propojit (viz kapitola 6.2).

Koncept kvality života bude hrát klíčovou roli v očekávaném posunu důrazu ze soci-

álního rozvoje (MDGs) na environmentálně a ekonomicky udržitelný rozvoj. Za tím se však skrývá velké dilema růstu. Globální finanční krize ukázala, že neustálý růst současné ekonomiky není kromě ekologických dopadů možný také kvůli důsledkům zadlužení a finanční nestability. Na druhé straně představa „nerůstu“ je těžko přijatelná jak pro rozvojové země, s očekávaným demografickým přírůstkem a nízkou životní úrovní, tak pro bohaté země. Ani ony bez růstu neumějí zajistit svým občanům práci, sociální služby či mezinárodní bezpečnost. Hledá se proto **nový růstový model**, který zaručí dlouhodobou prosperitu, odolnost a ekonomiky opravdu produktivní, tedy efektivně produkuje to, co je pro lidský život nejpodstatnější.

Stabilnější, férovější zelená ekonomika tedy nejspíš musí ve stále omezenějších podmínkách nabídnout materiální růst tam, kde je nejvíc potřeba, výměnou za materiální nerůst, kde se bez něj dá žít, resp. kde je možné jej snáze nahradit více

stacionárními cykly s růstem nemateriálním, případně nepeněžním. Každopádně jak boj s vícedimenzionální chudobou, tak snaha o definici udržitelné kvality života ukazuje na potřebu sledovat, měřit a vyhodnocovat mnohem více **indikátorů společenského pokroku**, než je jen ekonomický růst (proces Beyond GDP). Zároveň se tím otvírá možnost redefinice cílů ekonomického růstu (a parametrů politických jednání)⁷ tak, aby zahrnovaly opravdu důležité dimenze, ale držely se v potřebných mezích.

Mezi faktory, které ovlivňují kvalitu našich životů, patří nejen **soukromé, ale také veřejné statky**. Na národní úrovni většinu z nich (přístup ke školství, zdravotnictví, ochrana před kriminalitou apod.) považujeme za důležitý aspekt naší životní úrovně a investujeme do nich část národní ekonomické produkce. Neplatí to však o globální úrovni. Zatímco globalizovanou produkci a obchod soukromých statků, zahraniční investice či volný pohyb považuje dnes většina lidí za přínos pro kvalitu života,

7) Při dostatečné disagregaci dat a různých „resortních“ politik se dá očekávat i potřeba jinak strukturovat a zastupovat rozmanité společenské zájmy. Např. globální spravedlnost by pak mohla být mnohem více otázkou jednání mezi městem a venkovem, muži a ženami či materiálními a duchovními (sub)kulturami, než mezi Severem a Jihem

o investice do globálních veřejných statků usiluje jen hrstka nejcivilizovanějších zemí.

V neposlední řadě pak prisma kvality života umožňuje vlít novou energii do rozvojové agendy, protože nabízí **pozitivní cíl** a přináší „slovník příležitosti“⁸. SDGs jsou PRO kvalitnější život na rozdíl od paradigmatu MDGs, které bylo nesené bojem PROTI chudobě. Jakkoliv to nevyklučuje účinnost metod rozvojové práce, založených na hrozbě či konfrontaci (např. jako motivace k používání záchodů), celkový pozitivní cíl má mimo jiné větší šanci přitáhnout k rozvojové práci širší škálu aktérů a nové či dodatečné finanční zdroje.

4.1.2 Nerovnosti

Prostorová dimenze obnáší dva důležité rozdíly oproti MDGs. Diskuse o rozvoji po roce 2015 se nezaměřuje tolik na rozdíly mezi státy (chudé vs. bohaté) a lokální práci, jako na rozdíly uvnitř států a na to, co státy překračuje.

Klasifikace zemí sama o sobě prochází proměnou. Ačkoliv v táboře rozvojových zemí stále přetrvává politický zájem, aby se udržela polarita bohatý, vyspělý Sever a chudý, rozvojový Jih, fakticky se mnoho z těchto starých dichotomií stírá. Nová skupina vynořujících se mocností se v ukazatelích jako ekonomický růst, spotřeba střední třídy, produkce emisí CO2 blíží více rozvinutým než rozvojovým zemím. Nicméně jsou to právě tyto země se středním příjmem (MICs), které se výhod spojených se statutem „rozvojové země“ (rozvojová pomoc, obchodní výhody apod.), nechtějí vzdát. Přesto se od tohoto označení postupně upouští a stále častěji se používají kategorie užší, jako LDCs (nejméně rozvinuté země) a LICs (nízkopříjmové země), či tematicky přesnější pojmy, jako SIDS (malé ostrovní rozvojové státy) či LLDCs (vnitrozemské rozvojové státy). Vztah mezi LICs a MICs se tak přiostrňuje a pro mezinárodní společenství se stává velkou výzvou nejen to, jak dostat peníze k nejhudším, ale rovněž jak dále podpořit ty, kteří již absolutní

chudobou ohrožení nejsou, ale stále čelí velkému množství rozvojových problémů.

Navíc toto dělení přestává být důležité pro **opravdu globální problémy**, jejichž dopady významně přispívají k prohlubování mnoha tváří chudoby a jejichž řešení se neobejdou bez součinnosti všech velkých hráčů. Globální rozvojová agenda tak dnes už nemůže být jen o chudých zemích a upozaděných komunitách, o naději, že rozmanitá lokální práce se poskládá do změny globálních systémů. Globální rozvoj je postupně chápán mnohem širěji než jen rozvojová pomoc, ale i než stávající (zahraníční) rozvojová spolupráce (ZRS). Jako koncept, který musí zahrnovat nástroj tvorby a péče o globální veřejné statky, jako je stabilita globálních ekosystémů, mezinárodní bezpečnost či finanční stabilita.

Na druhou stranu mnohem účinnější pomoc právě těm nejvíce vyloučeným, zranitelným a nejvíce zkušným lidem – pod

8) Tzv. „narrative of opportunity“: na tom, že nové globální cíle je třeba formulovat pozitivně se shodují jak zástupci občanské společnosti a byznysu, tak vlády. Volání po pozitivním přeformulování cíle se ale ozývá i z řad těch, kdo vedou kampaně PROTI klimatickým změnám.

heslem „nenechat nikoho pozadu“ (leave no one behind) – se stává ještě větším imperativem než doposud. Ty nejchudší kouty planety – subsaharská Afrika, slumy, křehké státy a konfliktní zóny – vykazují nejhorší výsledky v dosahování MDGs. Chudoba však přestala být doménou chudých zemí. Tři čtvrtiny lidí žijících pod hranicí chudoby se v současnosti nacházejí v zemích se středním příjmem. S nárůstem chudoby se po globální ekonomické krizi potýkají i vyspělé země. Rozvojové diskuse se začaly stáčet nejen k tomu, jak bohatství vytvořit, ale mnohem více k tomu, jak ho rozdělit. **Nerovnosti** jsou velkým tématem agendy po roce 2015 (ale také třeba Světového ekonomického fóra v Davosu⁹⁾ a tématem především vnitrostátním.

4.1.3 Planeta a zdroje

Poslední dimenzí je časový horizont rozvoje. Důstojná minimální kvalita života pro všechny obyvatele planety by byla Pyrrhovým vítězstvím, pokud by se týkala jen

jedné či dvou generací. Navzdory významným úspěchům v boji s chudobou – stamiliony lidí, které se vymanily z absolutní chudoby, pokles dětské a mateřské úmrtnosti, lepší dostupnost vzdělání atd. – se od roku 2000 **dlouhodobá** neudržitelnost globálního rozvoje prohloubila. A je zjevnější.

Lidstvo překročilo tři z devíti **planetárních hranic**, určených švédskými vědci¹⁰⁾ (změna klimatu, biodiverzita a dusíkový cyklus). K dalším dvěma se blíží (kyselost oceánů a fosforový cyklus). Emise CO₂ navzdory intenzivním mezinárodním jednáním o jejich snížení od roku 1990 stále rostou. Kácení tropických deštných pralesů stále pokračuje, ačkoliv Brazílie, Indonésie a Malajsie už dekádu patří mezi rychle rostoucí ekonomiky s křeslem v mocné skupině G-20.

Nejpatrnější je však **úbytek přírodních zdrojů**, který se z ekologického tématu postupně mění na téma ekonomické a pohříchu bezpečnostní. Už sice nemluvíme

o demografické explozi, ale ani vidina deseti miliard lidí obývajících v roce 2050 planety, která již dnes lidstvu nestačí, nepřináší výraznou úlevu. Ačkoliv jejich faktický nedostatek není vždy jedinou, či dokonce hlavní příčinou (spekulace, biopaliva, masivní investice do záborů země atd.), ceny základních surovin, půdy a vody postupně rostou. Omezená dostupnost z nich proto rychle dělá i téma sociální.

4.1.4 Staronové cíle

Očekávané propojení mezinárodních rozvojových (post-MDGs) a environmentálních (Rio+20) jednání pod společnou hlavičkou globálního udržitelného rozvoje tedy nejspíš nepřinese zásadně „nové“ cíle. Nabídne především **jinak nahlížené** cíle globální rozvojové politiky. Nebudou se vztahovat pouze k výsledkům v rozvojových zemích, ale také k reformám zemí vyspělých a ke stavu globálního prostředí. Čím dál větší důraz se klade na strukturální reformy v samotných bohatých zemích,

9) Viz např. <http://ehl.blog.ihned.cz/c1-61593120-2014-jako-1914-davos-a-svetova-ekonomika-ve-stinu-vyroci-zacatku-prvni-svetove-valky>

10) See Johan Rockstrom, Stockholm Resilience Center, <http://www.stockholmresilience.org/21/research/research-programmes/planetary-boundaries/planetary-boundaries/about-the-research/the-nine-planetary-boundaries.html>

kterým ale ve střednědobém horizontu nemohou uniknout ani další země G-20.

Oproti MDGs tedy nový rozvojový rámec zřejmě přinese větší důraz na **ekonomický růst** (v důsledku větší role vynořujících se zemí Jihu, demografie a globální ekonomické krize), který ale nemusí být úplně přiznaný. Půjde především o jeho kvalitu. O to, zda větší důraz na environmentální udržitelnost a sociální začleňování do takového růstu se stanou vážně míněnými politickými principy, anebo jen budou maskovat „obvyklý byznys“ bez větších ohledů na dopady na různé skupiny a dlouhodobou udržitelnost.

O **přechodu k zelené ekonomice** budeme moci vážně hovořit, především pokud skutečně dojde na změnu výrobních a spotřebních vzorců, šetření a efektivnější využívání zdrojů a omezování negativních dopadů na životní prostředí (a nejzranitelnější skupiny obyvatel). Pokud dojde na systematickou podporu místních ekono-

mik – drobných farmářů, malých a středních podniků a zapojení žen. Pokud vznikne tlak na změnu role, jakou hrají velké korporace. Strukturální transformace uvnitř soukromého sektoru nejen formou společenské odpovědnosti (CSR), ale i změnou vlastních podnikatelských modelů (CSV¹¹) je již na agendě firem samotných (např. Světová podnikatelská rada pro udržitelný rozvoj - WBCSD¹²). Velkou otázkou však zůstává, nakolik tato transformace má probíhat pomocí politické regulace a nakolik dobrovolnými změnami firem samotných.

4.2 Provázané proměny systémů

Zkrácená odpověď na otázku, jak se k takovému globálnímu rozvoji dostat, zní: změnou prostředí skrze důraz na procesy propojování na různých úrovních, avšak při zachování svobody pro vlastní rozhodování („policy space“). Žádný univerzální

návod na vyřešení dílčích problémů neexistuje a nemůže ho přinést ani nový rozvojový rámec. Proto je nutné co nejvíce zapojit do rozvojové práce ty, jichž se týká. Zatímco rámec MDGs kladl důraz na množství partikulárních intervencí v prioritních sektorech s důrazem na měřitelné výstupy, SDGs by mohly představovat integrované úsilí o strukturální transformaci podmínek s důrazem na procesy dobrého měření, inkluze a koordinace.

4.2.1 Systémové změny

Hodnocení MDGs ukazuje, že úzce zaměřené, oddělené rozvojové intervence nejsou efektivní ani udržitelné. Jejich pozitivní dopady těžko přežijí v prostředí, které jim nepřeje. V prostředí, kde pobidky dlouhodobě motivují k akci jiným směrem. Veřejné politiky i velké rozvojové programy by proto měly směřovat ke změně pravidel, institucí a prostředí – k **transformaci skutečných hybatelů** rozvoje, jako jsou otevřené formy vládnutí, inkluzivní zelená

11) V podnikatelském světě se začíná čím dál více skloubovat koncept „tvorby sdílených hodnot“, creating shared value. CSV by měl postupně nahradit pouhé CSR (společenskou odpovědnost firem), která je vnímána spíše jako chytrá snaha o zlepšení firemní pověsti než skutečné řešení společenských problémů.

12) Viz <http://www.inclusive-business.org/reports/>

ekonomika, zapojení žen či udržitelná energetika.

Výklady slova systémový se však mohou různit. Zatímco pro odborníky a úředníky znamená především **komplexní reformy** daných politik (např. nový daňový systém, přechod na obnovitelné zdroje energie či zřízení Ministerstva pro genderové otázky), pro mnohé zástupce občanské společnosti je stále spíše synonymem pro zjednodušující představu, že hlavním řešením jsou revoluční změny státních uspořádání od kapitalismu směrem k více participativním alternativám (solidární ekonomiky).

Kromě toho, že nenabízí vlastní ucelenou a proveditelnou vizi, taková ideologická prohlášení nemohou sloužit ani jako vodítko pro řešení komplexnějších, místních či sektorových problémů, které probíhají mimo dělení pravice-levice. Navíc zoufale ignorují potřebu efektivního globálního řízení, tedy systému, který je schopný (přotože musí) pracovat s pluralitou kulturních

a politických modelů. Na druhé straně vracejí často technické debaty o rozvoji k potřebě pozorně vnímat, jakou roli v rozvojových problémech hrají **mocenské vztahy**.

Tyto pohříchu politické výzvy ale vysvětlují, proč oficiální rozvojová pomoc (ODA) může zůstat klíčovým nástrojem rozvojové spolupráce, jen pokud se změní její role. V konkurenci dalších finančních toků směrem do chudých zemí a dalších možností, jak využít veřejné zdroje dárců, si udrží své nezastupitelné postavení, především pokud bude mít výsledky při **změně prostředí**: zaměří se právě na propojování a koordinaci ostatních aktérů ve snaze o komplexní podporu hybatelů a boj s překážkami rozvoje.

I pokud se rozvojové agentury nevydají tímto směrem, bude mít ODA stále důležitou roli při pomoci nejvíce upozaděným skupinám. Tato role – jakési **světové sociální záchranné sítě či komplexnější hu-**

manitární pomoci – by však nepokryla jádro globálních výzev a jejich řešení by si patrně vyžádalo vznik jiných nástrojů.

4.2.2 Integrované pojetí

Nutnost překonat „myšlenková síla“ či „přihrádky“ patří mezi nejnaléhavější poselství celé diskuse o rozvoji po roce 2015. Drtivá většina institucí a rozhodovacích procesů (státních či soukromých) je založená na úzké specializaci. K **syntéze různých pohledů a zájmů** dochází málo či pozdě, často až v nejvyšších patrech rozhodování. Některé chudé země proto začínají experimentovat s jiným typem státní správy, jako je např. skupování různých ministerstev pro rozsáhlé projekty systémových změn (Trinidad a Tobago¹³). Podobný koncept představuje také komplexní správa přírodních zdrojů. Není již možné separátně řešit na daném místě přístup k vodě či zdroje energie bez ohledu na dopady, které to může mít na potravinovou bezpečnost a opačně (viz koncept WEL nexus z kapitoly 1. Úvod apod.)

13) Viz projev Bhoendradatta Tewarie, ministra plánování a udržitelného rozvoje Trinidadu a Tobago, na doprovodné akci 68. Valného shromáždění OSN, "Effectiveness and accountability in the post-2015 development agenda – lessons from the MDG experience" 25. září 2013, New York. Shrnutí k dispozici na: http://www.un.org/en/ecosoc/newfunc/pdf13/dcf_germany_side_event_summary.pdf

Integrované pojetí ovšem neobnází pouze interdisciplinaritu, mnohem užší meziresortní spolupráci. Integrovat je třeba i různé úrovně a aktéry. Propojování rozhodování či řízení mezi globální a lokální úrovní zůstává stále více vzletným heslem než skutečností, i když vzájemná **provázanost místních životů chudých lidí s globálními problémy** je čím dál zjevnější. Dopady finanční krize, daňových úniků či klimatických změn prohlubují různé formy chudoby, ale řešení mají jen v multilaterálních dohodách. A opačně - vládní konsensus např. na odklonu od fosilní ekonomiky nelze dost dobře očekávat, pokud masivní využívání obnovitelných zdrojů nezakoření na místní úrovni (viz např. vývoj německého energetického trhu).

Konečně třetím důležitým rozměrem SDGs se zdá být **propojování různých aktérů** rozvoje. Pokud jsou cílem systémové změny prostředí od místní až po globální úroveň, pak je zřejmé, že to ani státní úředníci, ani firmy, ani občanská společnost nezvládnou samy. Vládní politiky či

mezivládní dohody mohou udat směr a nastavit rámec pro potřebné změny, ale pouze se souhlasem a spoluprací soukromého a občanského sektoru. Do dnešního dne vlády přijaly řadu slibných opatření na podporu udržitelného rozvoje¹⁴, u nichž však není vůle a často ani schopnost je uvést plně do života. Řízení podobných systémových reforem si nevstačí s jednoduchými hierarchickými postupy, nýbrž vyžaduje promyšlené provazování různých vertikálních a horizontálních procesů.

4.2.3 Procesy a partnerství

Zapojení různých aktérů na potřebných úrovních je nevyhnutelné, ale pro každého z nich to práci na udržitelném rozvoji značně komplikuje. Každý sektor má své cíle, své metody, svůj jazyk a svou kulturu. Efektivní partnerství se nenarodí přes noc. Tam, kde ke spolupráci státní správy, firem a neziskového sektoru došlo či dochází, stojí tato partnerství na budování důvěry, komunikaci, vyjednávání a dalších procesech. Procesy samotné – jak je dobře na-

stavit, vést či vyhodnotit, koho a jak do nich zapojit – proto získávají v novém rozvojovém rámci větší důležitost. Pokud plní aspoň nějaké ze svých různých funkcí – od řešení společných problémů až po výměnu informací či zapojení relevantních aktérů – mají hodnotu samy o sobě, bez ohledu na jejich konkrétní výstupy. Pak lze o procesech či formátech spolupráce uvažovat jako **výstupech či cílech svého druhu**.

Za podrobnější zmínku stojí minimálně dva aspekty procesů spolupráce – měření a dialog. Jak již bylo výše řečeno, nové globální cíle bude třeba naplnit spoluprací na mnoha různých dílčích cílech. Společný jmenovatel musí stát jednak na objektivním zachycení problémů a jejich vývoje, jednak na debatě o jejich řešení se všemi zainteresovanými stranami. Nejde přitom jen o naplňování cílů Pařížské deklarace a následných doporučení k efektivnosti rozvoje, jako jsou participace či vlastnictví rozvoje.

14) Viz např. Strategie udržitelného rozvoje ČR z roku 2004 - [http://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/strategie_uzr_zitelneho_rozvoje/\\$FILE/KM-SUR_CR-20100114.pdf](http://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/strategie_uzr_zitelneho_rozvoje/$FILE/KM-SUR_CR-20100114.pdf)

V debatách o rozvoji po roce 2015 se opakovaně objevuje volání po **lepších datech**. Současné statistiky často přichází pozdě, nejsou úplné, spolehlivé ani dostatečně podrobné na to, aby se na jejich základě daly dobře naplánovat účinné rozvojové intervence. Vážne především schopnost podat obraz o různých aspektech (vícedimenzionální indikátory) a rozložení dat podle vybraných parametrů, jako je třeba gender, věk, národnostní či náboženská příslušnost. Rozvoj kapacit pro sběr, zpracování a analýzu klíčových indikátorů udržitelného rozvoje se proto může stát sám jedním z nových globálních cílů.

Kvalitní, důvěryhodná data jsou zároveň předpokladem pro dobré zmapování dílčích problémů u tematických, globálních či místních partnerství. O ně se pak opírají společné diskuse a rozhodovací procesy v každém rozvojovém terénu. Legitimní, účinné a udržitelné se ale stávají především v okamžiku, kdy jsou do debaty o společném problému vtaženy všechny skupiny, jichž se problém dotýká a které se

mohou podílet na řešení. **Kultivace prostoru pro dialog** různých stran a rozvoj partnerství jsou proto čím dál více považovány za klíčový předpoklad skutečně systémové transformace k udržitelnému rozvoji.

4.3 Tekuté globální hřiště

Třetí klíčová otázka nového rámce pro udržitelný rozvoj se točí kolem toho, **s kým spolupracovat**. V předchozí kapitole jsme zmínili centrální roli **partnerství** pro systémové transformace. Procesy jejich tvorby a kultivace se stávají v rychle se měnícím, tekutém světě komplexní vzájemné závislosti neúčinnějším nástrojem také pro řešení méně systémových problémů. I pokud je nechceme vnímat jako cíl sám o sobě, jsou zásadní jak pro realizaci nové rozvojové agendy, tak pro její financování (viz následná kapitola 3.5).

Podle generálního tajemníka OSN¹⁵ mají být partnerství „zaměřená na lidi“ (people-

centred) a propojovat „**rozličné aktéry**“ (multi-stakeholder). Taková nová partnerství přinášejí dodatečné zdroje, zvyšují efektivnost a soudržnost politik i intervencí. Od roku 2000 se zvýšilo jak množství, tak rozmanitost různých aktérů globálního rozvoje. Změnily se jejich vzájemné role a vliv, tedy i váha a zodpovědnost. Kromě tradičních aktérů vstoupily na scénu i nové skupiny. Pojďme se proto blíže podívat na to, co to konkrétně mohou partnerství dnes obnášet.

4.3.1 Tradiční diplomacie

Dlouhá desetiletí byla rozvojová agenda vnímána jako mezivládní záležitost. Od bohatých vlád směřovala pomoc k chudým vládám, buď přímo (bilaterální pomoc), nebo prostřednictvím mezivládních organizací (multilaterální pomoc). Požadavky na efektivnost a rozvazování pomoci sice přitáhly do hry nevládní organizace a firmy, ale ty byly dlouho pouze v roli realizátorů koncepcí, které vymysleli vládní úředníci. Toto schéma pořád platí. Byť pře-

15) *A life of dignity for all: accelerating progress towards the Millennium Development Goals and advancing the United Nations development agenda beyond 2015, Report of the Secretary General*, 26. červenec 2013, str. 9, para 56. K dispozici na: <http://www.un.org/millenniumgoals/pdf/A%20Life%20of%20Dignity%20for%20All.pdf>

stává být zcela dominantní a podíl ODA na financování rozvoje se stále zmenšuje, mezivládní dohody zůstávají určující pro jednání dalších aktérů.

Jednoznačná shoda panuje v tom, že největší zodpovědnost nesou **vlády chudých zemí**. Ty znají nejlépe (resp. měly by nejlépe znát) potřeby svých obyvatel, musejí je zformulovat a hledat zdroje a cesty k jejich naplnění, včetně pomoci zvenku. Samy chtějí mít kontrolu (policy space) nad vlastním rozvojem a tím, jak k němu kdo přispívá. Odvrácenou stranu **představuje kvalita vládnutí**, která často není na potřebné úrovni a blokuje rozvojové úsilí ostatních aktérů. Vlády bohatých zemí, podniky i většina českých NNO se shodují, že právě toto patří mezi klíčová témata rozvoje po roce 2015. Ve více otevřeném a zodpovědném vládnutí se rovněž skrývá klíč k mobilizaci domácích zdrojů (viz sdělení Evropské komise – Důstojný život pro všechny¹⁶). Nicméně rozvojové země se ve své většině volání po vládě práva, dodržování lidských práv a demokratických reformách brání.

Jen o málo menší pozornost se upíná k **vládám vyspělých zemí**. Byť už zdaleka nejsou považovány pouze za donory, vlády chudých zemí od nich očekávají především příspěvky, které v tom či onom smyslu mají finanční rozměr. V první řadě jde o **ODA**, její objem, strukturu a podmínky, **odpouštění dluhů**, ale nově také závazky poskytovat finance jak na přizpůsobení klimatickým změnám, tak předcházení klimatickým změnám (zjednodušeně klimatické finance). V závěsu následuje volání po **přenosu znalostí** (bezplatný či zvýhodněný přístup k moderním technologiím a produktům, jako jsou např. léky) a změnách obchodní politiky (především přístup na zemědělské trhy), z níž by chudé země potencionálně mohly vytěžit mnohem více peněz a svou vlastní aktivitou.

To byla i hlavní náplň MDG č. 8 – globálního partnerství. Bylo by však chybou redukovat požadavky rozvojových zemí jen na finance. Velmi silně se ozývá i volání po **budování kapacit**, které má jak technický, tak vzdělávací rozměr. Mnozí z chudých zemí by spíše rádi naučili, jak s technolo-

giemi a informacemi zacházet, aby se mohli postavit na vlastní nohy a žádné dary už od bohatých nepotřebovali. V rámci debat o rozvoji po roce 2015 pak sílí požadavky na domácí transformaci k **udržitelné výrobě a spotřebě**, reformě dalších globálních škodlivých politik, jako jsou emise CO₂, dovozy biopaliv a dalších plodin vedoucích k záborům půdy či přehlížení daňových úniků z chudých zemí. A toto jsou opět témata vnímaná – téměř výhradně - jako témata bohatého Severu

Třetí silou v rozvojové politice je systém mezinárodních organizací, včetně systému OSN, brettonwoodských institucí a WTO. Tento multilaterální systém tradičně zápasí s účinností, efektivností a koherencí, průhledností a legitimitou, ale pro globální akci je nepostradatelný. Současné debaty naznačují potřebu multilaterální systém ještě úžeji provázat a přesunout pozornost od rozvoje sociálních sektorů (MDGs) k **širší škále globálních jednání**, včetně prolomení roky zamrzlých vyjednávání v rámci UNFCCC a Rozvojového kola z Dauhá (WTO) a posunu v debatách o pra-

16) Sdělení a další informace k agendě Europaid jsou k dispozici na: http://ec.europa.eu/europeaid/what/millennium-development-goals/post-2015_en.htm

covní migraci, mezinárodní finanční architektuře či globální dohodě o přírodních zdrojích, k níž např. vybízí i Martin Wolf, přední komentátor Financial Times. Takovýto „velký politický obchod“ (grand bargain) v roce 2015 sice není příliš pravděpodobný, ale dobře ilustruje jak provázanost různých „resortních“ diplomatických jednání, tak globální charakter klíčových rozvojových problémů.

4.3.2 Nové osy spolupráce

Vlády ovšem ztratily mnohé trumfy. Objem obchodních a investičních toků, remitencí je již delší dobu výrazně vyšší než ODA. Dnes ale míří na Jih také soukromá rozvojová pomoc (hlavně filantropické nadace, ale i přímé projekty firem), zatímco veřejné rozpočty bohatých zemí po krizi spíše stagnují. Také posílila role, početnost a legitimita organizací občanské společnosti. Desetitisíce nevládních organizací a sociálních hnutí pracují v terénu, mobilizují vlastní zdroje, mají informace z první ruky a reprezentují vyloučené skupiny světa lépe než kdo jiný. Novými partnerstvími na všech úrovních se proto míní především

spolupráce soukromého sektoru, neziskových organizací a vlád.

Zapojení soukromého sektoru však přináší další příležitosti a vyvolává značné kontroverze, zejména mezi NNO. Panují obavy, aby soukromý sektor nezískával stále větší kus z koláče ODA a hlavně neodkláněl rozvojové rozpočty od pomoci vyloučeným skupinám k podpoře podnikání středně-příjmových skupin či zemí (zajímavější ekonomicky i geopoliticky). K tomu by mohl přispět nástup různých smíšených mechanismů (blending), veřejně-soukromých partnerství (PPP) či případná redefinice ODA. Na druhou stranu podpora mikrofinancování, sociálního podnikání, drobných farmářů či malých a středních podniků (SMEs) v rozvojových zemích od partnerů z oboru je velmi žádoucí, stejně jako zapojení velkých nadnárodních firem do globálních či národních tematických partnerství pro systémovější transformaci k zelené ekonomice a udržitelnému rozvoji.

Tím však výčet nových aktérů zdaleka nekončí. Někde mezi byznysem a oficiální

rozvojovou pomocí vlád Severu se totiž pohybují rozvojové programy nových mocností Jihu. Mohou mít formu vládních programů, kontraktů typu přehrad a silnice za ropu, či suverénních fondů. Tzv. **spolupráce Jih-Jih** je na vzestupu a těší se rostoucí popularitě mezi chudými zeměmi, které v ní vidí zajímavou alternativu k západní dominanci – zejména asijský model silného, aktivistického státu s rychlým hospodářským růstem, návrat k velkým infrastrukturním projektům, obchodní partnerství, ale bez zasahování do vnitřní politiky a tlaku k demokratizaci, vládě zákona a dodržování lidských práv.

4.4 Financování rozvoje

Hlavní spor v současných mezinárodních jednáních se však nevede ani tak o cíle a principy, témata či aktéry dalšího rozvojového rámce. I když je pravdou, že dochází k vyhocení názorů na roli soukromého sektoru v rozvoji. Velkým rizikem nového rozvojového rámce je také to, že se každá země či zájmová skupina bude snažit prosadit mezi priority právě „svoje“ témata, až

nebude možné hovořit o prioritách. Nicméně i současné snahy předsunout v roce 2015 summit o financování rozvoje summitu, kde by měly být nové rozvojové cíle přijaty, ukazuje, že jde především o to, **kdo SDGs zaplatí**. Odlišné finanční zájmy různých skupin zemí se pak pochopitelně zpětně promítají i do formulace cílů, principů a nástrojů. A tento spor běží po stále stejných, tradičních kolejkách: bohatý Sever vs. chudý Jih.

4.4.1 Peníze až v první řadě

Vyspělé země vnášejí více ambiciózní a globální cíle pro spolupráci na globálním udržitelném rozvoji. Avšak cíle, které zároveň posilují jejich postavení. Závazný globální příklon k zelené ekonomice by mimo jiné znamenal, že vlády všech zemí by musely mnohem více veřejných (a potažmo i soukromých) peněz investovat do nákupu zelených řešení (technologií, služeb, produktů). Tomuto trhu dnes dominují hlavně firmy z **vyspělých zemí** (např. Německo či Velká Británie), které by díky tomu zvýšily své zisky a vliv.

Rozvojové země by zas pochopitelně rády uplatnily svoje komparativní výhody. Navíc mají obavu, že by to vedlo k **dalším nerovnostem** – k jejich větší závislosti na Severu – a zafixovalo nízkou přidanou hodnotu jejich ekonomik. Také mají strach, že by se malá „zelenost“ jejich produkce mohla stát důvodem pro obchodní diskriminaci, otevřený či skrytý protekcionismus. Nebo naopak nákladné investice do ekologičtější produkce podmínkou pro zahraniční pomoc. V chudších zemích sice řada ekologických opatření může vyjít mnohem levněji, ale zase je mnohem pracnější prosadit jejich efektivní realizaci. Tyto země se tedy jakýmkoliv novým závazkům brání, obzvláště pokud nebudou dostatečně kompenzovány bohatšími zeměmi.

Globální finanční a **ekonomická krize** navíc významně postihla rozpočty vyspělých zemí. Ochota občanů stížených nezaměstnaností, nerovnostmi a poklesem životní úrovně financovat rozvojovou spolupráci či transformaci v rozvojových zemích je převážně nízká, navzdory potenciálním ziskům v delším časovém horizontu. K tomu se připojují tradiční ná-

mitky o neefektivnosti a korupci, konkurenci vynořujících se mocností Jihu či naopak neokolonialismu. S výjimkou Velké Británie v žádné zemi po krizi nedošlo k navýšení ODA.

4.4.2 Oficiální rozvojová pomoc

Kvůli vzestupu nových aktérů a nových forem financování rozvoje bude v novém rozvojovém rámci po roce 2015 podíl tradiční pomoci ještě menší, ale o to více strategickou roli by měla hrát.

Na jedné straně se bez ní ještě nějakou dobu neobejdou jak **vyložené skupiny** v tradičních přijímajících zemích, tak celé skupiny znevýhodněných zemí, jako jsou LDCs, LLDCs, SIDs a státy postižené různými konflikty a pohromami. Na straně druhé, zejména v podobě multilaterální pomoci je stále nezastupitelným zdrojem pro **budování globálních statků** a řešení globálních problémů. Mezinárodní organizace doposud nemají žádný autonomní zdroj příjmů, ačkoliv řada návrhů na jejich inovativní financování (např. Tobinova daň) už zazněla.

Bohaté země i filantropové zároveň tlačí na to, aby rostoucí množství zdrojů směřovaných do rozvoje přinášelo **jasné, udržitelné výsledky** („value for money“) a aby se zvyšovaly **synergie mezi různými zdroji**. Začínají tedy vyhledávat více komplexní projekty velkých konsorcií, které mají větší šanci dosáhnout trvalejších systémových změn prostředí v rozvojových zemích. Novým trendem je pak spojování veřejných a soukromých zdrojů. Dochází k němu už i na úrovni multilaterálních agencí, včetně OSN, tlačенých bohatšími zeměmi k tomu, aby zdroje jejich daňových poplatníků aktivně doplňovaly partnerstvími s firmami.

Z toho však také vyplývá **méně zdrojů na menší, izolované projekty NNO** ze Severu (a pro menší NNO vůbec), více konkurence a posun jejich role ke specializovanější práci s vyšší přidanou hodnotou s vůdčí rolí organizací z Jihu.

4.4.3 Eroze, redefinice či alternativní nástroje?

Mnohým vládám Severu však nestačí pouze dobře odvedená, transparentní

a efektivní práce v terénu. Zvyšuje se tlak na účinnou **konkurenci nastupujícím mocnostem** Jihu v tradičních partnerských zemích. Sílí politická poptávka po tom, aby i evropské vlády využívaly rozvojovou spolupráci k zajištění přístupu ke zdrojům a velkým veřejným zakázkám či k otevření nových trhů. Tyto trendy mohou významně proměnit cíle a nástroje rozvojové spolupráce – v rozporu s potřebami a vizi rozvojových NNO na Severu.

V tomto kontextu v prosinci 2012 začaly vlády bohatých zemí OECD, aby zahájila **diskusi o možné redefinici** oficiální rozvojové pomoci (ODA). Je to reakce dárcovské komunity na různé procesy, především rostoucí objem a rozmanitost finančních prostředků mířících do rozvojových zemí. V řadě dárcovských zemí však tato debata také může být zástěrkou pro snahu započítat do ODA finanční toky zaměřené primárně na podporu obchodu a investic. Bez rizika, že se na ně snese mezinárodní kritika, by pak mohly zmenšit podíl pomoci pro nejvíce marginalizované skupiny či podíl pomoci realizovaný prostřednictvím NNO.

Rozvojová pomoc je pouze jedním z nástrojů rozvojové spolupráce. Rozvojová politika disponuje nejen řadou dalších finančních nástrojů (přímá rozpočtová podpora, rozvojové vzdělání a osvěta, Aid for trade, oddlužení, úvěry atd.), ale hlavně dalšími možnostmi rozvojové spolupráce. Tam právě směřuje jedno z klíčových hesel agendy pro rozvoj po roce 2015: **Za rámec pomoci (Beyond Aid)**. Koherence politik pro rozvoj, či dokonce koherence politik pro globální udržitelný rozvoj by měla být jedním z hlavních mostů, který propojí rozvojovou spolupráci s domácí transformací. K té však bude třeba teprve navrhnout vhodné nástroje, najít či vytvořit mechanismy financování. Ve zbytku kapitoly se zaměřujeme na další a inovativní zdroje pro financování tradičního rozvojové spolupráce.

4.4.4 Další zdroje

V první řadě kladou EU a další donorské země větší důraz na odpovědnost zemí za svůj vlastní rozvoj, schopnost generovat vlastní zdroje a zajistit základní podmínky pro důstojný život svých obyvatel. V této

souvislosti také donoři zdůrazňují potřebu zapojení **občanské společnosti z Jihu** do rozvojové spolupráce v partnerských zemích. Vnímají různá sociální hnutí, místní organizace, samosprávy a další subjekty občanské společnosti jako klíčové agenty změny zevnitř a takových (demokratizačních, participativních) změn prostředím a vládnutím, které samy nemohou příliš otevřeně prosazovat (např. lidská práva).

V rozvojových zemích existuje značný potenciál k **mobilizaci místních zdrojů**, které mohou být mnohem efektivněji využívány k místnímu rozvoji. Některé rozvojové země dokonce disponují velkými výnosy z vývozu přírodních zdrojů (Angola, Nigérie). Již nyní vlády rozvojových zemí financují velké infrastrukturní i jiné projekty, na kterých pracuje mnoho firem ze Severu. Nevládání organizace by se měly více zaměřit na možnosti financování rozvojových aktivit přímo místními vládami či firmami. Zároveň to však s sebou nese potřebu boje s korupcí a klientelismem, budování efektivních daňových systémů a koordinovaný postup mezinárodního společenství proti unikům kapitálů z rozvojových zemí.

V pořadí hned další zdroj financí představují **soukromé zdroje**. Mezi tyto zdroje se počítají přímé zahraniční investice (FDI), portfoliové investice (nákup cenných papírů a podílu ve firmách), soukromé půjčky. Pro NNO jsou relevantní hlavně filantropové (Bill Gates) a přímé příspěvky firem (hlavně nadnárodních korporací). Zdroje nepřichází pouze od soukromých firem, ale také od individuálních dárců. Západní NNO využívají tyto peníze jak na práci na Jihu, tak pro osvětovou práci či ovlivňování politiky. Pro zvýšení podpory jak ze strany donorů, tak ze strany společnosti je důležité se naučit lépe komunikovat navenek, co NNO dělají, a poukazovat na souvislosti mezi rozvojovou, globální a domácí agendou.

Specifický zdroj představují veřejné prostředky z jiných rozvojových zemí, včetně půjček, garancí či nabídky zlevněných služeb. **Spolupráce Jih-Jih** přichází i formou specifických fondů, má různou míru zvýhodnění (koncesionality) a mnohé nástroje se chovají podobně jako soukromé zdroje.

4.4.5 Inovativní zdroje

Do **inovativních zdrojů** pak počítáme nové formy financování specifických rozvojových projektů či programů, jako jsou různé formy poplatků a daní či specifické produkty finančního trhu.

Pionýrem inovativního financování byl sektor zdravotnictví. GAVI – Globální aliance pro vakcíny a očkování původně získávala prostředky prostřednictvím veřejně soukromých partnerství (PPP) s využitím nové vlny zájmu filantropů. Dnes její zdroje pocházejí z **emisí dluhopisů**, které vydává oproti svým dlouhodobým závazkům poskytovat oficiální rozvojovou pomoc osm dárcovským zemím.

Nejnámějším a dosud asi největším inovativním zdrojem jsou výnosy z **obchodování s emisními povolenkami**. I v České republice by část těchto výnosů měla jít pro potřeby rozvojových zemí. Otázkou ale zůstává, nakolik by tyto zdroje měly být započítávány do ODA, protože jsou určeny k řešení sice s rozvojem souvisejícího, ale svébytného globálního problému – boje proti klimatickým změnám.

Podobným principem, tedy přírůžkou k ceně za nežádoucí či luxusní spotřebu, se získávají i zdroje pro tradiční programy rozvojové spolupráce. Jedná se o **poplatky** za nákup letenek, kosmetiky či platby speciálními kreditními kartami. O rozvojovém využití se diskutuje také u výnosů z připravované **daně** z finančních transakcí (FTT). Českým NNO se nabízí skromnější možnosti, např. domluva s vybranou firmou, že by na daný projekt šla část z prodejních výnosů z určitého výrobku.

Za úvahu pro NNO ale stojí rovněž **nefinanční zdroje či sdílení zdrojů** s dalšími partnery.

Nefinanční zdroje – pokud budou ubývat možnosti financování, budou NNO patrně hledat více flexibilní modely hospodaření a důležitou roli mohou v budoucnu hrát např. dobrovolníci a materiální (in-kind) zdroje.

Konsorcia a síťování – řada českých NNO často spolupracuje se zahraničními NNO, ale mnohem méně s českými. Specializace, dělba práce a sdílení zdrojů však předsta-

vují zatím nepříliš využitý zdroj. Prohloubení spolupráce mezi českými subjekty by mohlo výrazně napomoci, např. kdyby MZV/ČRA vytvořily mechanismy podpory pro takovou spolupráci (například vyhlášení výzev pro společné projekty, podobně jako v případech výzev Evropské komise).

II. ROZVOJ V ČESKU

5. PROSTŘEDÍ A INSTITUCE

Každá změna zároveň představuje příležitost. Ačkoliv praxe má svou setrvačnost, nový rámec OSN pro udržitelný rozvoj po roce 2015 bezpochyby **pozmění priority** vlád, mezinárodních organizací a dalších donorů. Pozmění, či spíše stvrdí změnu přístupu globální občanské společnosti, byznysu i samotných komunit jak v tzv. rozvojových, tak v tzv. rozvinutých zemích. I před českými nevládními neziskovými organizacemi (NNO), jež usilují o férový a udržitelný rozvoj, se otvírá prostor k dalším či novým aktivitám. A to jak doma, tak v zahraničí.

Co může být na diskusi kolem SDGs nejdůležitějšího pro české NNO z různých oborů či progresivní firmy, university a státní správu? Co naopak Česko může potenciálně nabídnout do globálních jednání?

Jak jsme se snažili ukázat na předcházejících stránkách, SDGs nejspíše navodí změnu nejen v tom, co dělat, ale stejně tak v tom, jak nové vize docílit, s kým a s jakými zdroji. Podobnou logiku, vycházející z analýzy v první části publikace, proto sledujeme i v **druhé části publikace**. Po úvodní analýze českého prostředí a jeho hlavních společenských sektorů se pokusíme o definici toho, co mohou prioritně dělat v ČR, jak, s kým a za co české NNO.

5.1 Domácí prostředí

Česká republika nepatří mezi země s nadprůměrným **podílem** na zhoršování globálních problémů, ale zároveň nijak výrazně nepomáhá s jejich řešením a s přechodem na udržitelný rozvoj. To platí jak absolutně, tak relativně vzhledem k velikosti a míře rozvinutosti. Občas se zmiňuje vysoký podíl emisí CO₂ na obyvatele (12

tun patří mezi nejvyšší v EU) a jednotku HDP (0,325 kg na 1000 dolarů HDP nás řadí na 2. místo dokonce mezi státy OECD)¹⁷.

Patříme sice mezi evropské státy s nejmenším dovozem dřeva, přesto dovážíme přes 100 000 kubíků ilegálně vytěžených stromů. Plocha potřebná k vypěstování sóji, kterou z Jižní Ameriky dovážíme jako krmení pro českou produkci masa, se rovná polovině zlínského kraje. V edici APEL již v roce 2005 vyšla studie podrobně mapující **českou stopu**, tyto a další dopady naší spotřeby (ropy, hliníku, tantalu, ryb, kávy, palmového oleje, oxidu uhličitého a turistiky) na planetu a její chudší obyvatele¹⁸.

5.1.1 Mezinárodní, nikoliv globální angažovanost

Na svou vyspělost (jistě srovnatelnou např. s Nizozemím, Dánskem či Švýcarskem před

20 lety), ekonomickou otevřenost a globální stopu je Česko země spíš do sebe zahleděná. V posledních letech byla dokonce skeptická i ke spolupráci v rámci Evropské unie. Přesto se za dobu své krátké novodobé historie může oproti jiným post-komunistickým zemím, ba i některým chudším členům EU-15, pochlubit kupříkladu solidním programem rozvojové spolupráce a vysokými sbírkami při humanitárních katastrofách. V 90. letech minulého století byla Česká republika známá i svou dobrou environmentální diplomacií (zejména za Josefa Vavrouška).

V aktivní humanitární, rozvojové a lidskoprávní politice Česko nejen pokračuje, ale nová vláda nyní navíc usiluje o ucelenější syntézu¹⁹ těchto složek zahraniční politiky kolem lidské důstojnosti. Většina těchto aktivit však má bilaterální rozměr. S výjimkou aktivní práce v Radě OSN pro lidská práva se Česká republika doposud na

17) Chytrá energie (2010) - Konkrétní plán ekologických organizací, jak zelené inovace a nová odvětví mohou postupně proměnit energetický metabolismus české ekonomiky – a srazit znečištění, dovoz paliv i účty za energii, k dispozici na: http://www.hnutiduha.cz/sites/default/files/publikace/typo3/chytra_energie.pdf

18) Česká stopa: Ekologické a sociální dopady domácí potřeby za našimi hranicemi, APEL, Praha 2005. K dispozici na: <http://www.zelenykruh.cz/dokumenty/ceska-stopa.pdf>

19) Viz např. projev ministra Zaořálka na zasedání Rady OSN pro lidská práva, 4.března 2014, k dispozici na: http://www.mzv.cz/file/1139760/Minister_Zaozialek_s_speech_UN_Human_Rights_Council.pdf

mezinárodních fórech, především v OSN výrazně neangažovala. Na rozdíl od evropské politiky, jakási **globální politika ČR** stále chybí. Argumentem bývá jednak nedostatek kapacit (a tedy potřeba specializace a priorit), jednak slabý tlak veřejnosti.

Přitom aktivní politice ČR ve zmíněných oblastech odpovídá i poměrně rozvinutá, aktivní a profesionální skupina humanitárních a rozvojových (pro zjednodušení dále často jen rozvojových) či ekologických a ochrannářských (pro zjednodušení dále často jen ekologických) **nevládních neziskových organizací (NNO)**. Mezi oběma skupinami je také velice silné zastoupení vzdělávacích a osvětových NNO. Všechny skupiny mají v jádru své činnosti výrazný mezinárodní přesah. Potenciálu jejich spolupráce a předpokladům větší globální angažovanosti Česka se další kapitoly budou věnovat především.

5.1.2 Vyprázdněná udržitelnost

Koncept udržitelného rozvoje nabízí ucelenou vizi jak pro mezinárodní angažovanost, tak pro domácí rozvoj. Pro Česko však jako

vize nefunguje. Je otázkou, zda se to může postupně změnit, ať již s tím, jak k jeho smysluplnosti nejspíš bude poukazovat další vývoj (ubývající a zdražující se zdroje, dopady klimatických změn, posuny na straně poptávky i nabídky atp.) a budou ho postupně přejímat další země (zejména vlivní sousedé jako Německo) či celé mezinárodní společenství (SDGs). Anebo tím, že se pro tento koncept najde v **české společnosti jiný** – konkrétní, reálný a atraktivní - **obsah** a nejspíš i **jiný jazyk**. V současné době je pro mnoho občanů do značné míry zprofanováním a vyprázdněným termínem.

Udržitelný rozvoj vesměs není vnímán jako minimální zodpovědný rámec, zastřešující různé společenské skupiny a zájmy, ale jako jakási umělá, **zvenčí tlačená koncepce**, která v lepším případě odráží byrokratické představy EU či OSN či jistých intelektuálních elit. V horším případě jako krycí heslo pro určitou skupinu zelených ekonomických a politických zájmů (např. solární lobby). Jako ideologie, která preferuje přírodu na úkor osobní svobody, zaměstnanosti a růstu materiálního blahobytu, nemá podporu větší části občanů.

I mezi těmi, kdo se k tomuto konceptu hlásí, existují značné rozdíly ve vnímání či v důrazu. Jeho **výklad** se neřídka omezuje na některý z rozměrů: environmentální udržitelnost, ekonomický růst, sociální stabilitu, rozvojovou spolupráci, lokální aktivismus či globální problémy.

Jakkoliv v ČR udržitelný rozvoj nemá nejlepší zvuk, ani jednoznačný výklad, pořád je **zastřešujícím** termínem, k němuž se vztahuje progresivní úsilí odborníků - úředníků, NNO i podnikatelů v ČR i po celém světě. A proto ho také v tomto textu používáme. Jako praktický koncept, jak zlepšit kvalitu života, omezit naši závislost a zmodernizovat Česko se rovněž potichu a po částech postupně uplatňuje v politických programech pravice i levice. Jednou z ambicí toho textu je nabídnout jasnější, vlastní náplň, a zvýšit tak atraktivitu udržitelného rozvoje pro veřejnosti i politiku.

5.1.3 Hlavní neduhy (politické)

Česká politika však stojí před řadou problémů, které **přehlušují diskusi o udržitelném rozvoji**. Jak do oblasti zahraniční

politiky, diplomacie, lidsko-právní politiky a rozvojové spolupráce, tak do environmentální či vzdělávací politiky se promítá několik zásadních politických neduhů a hlubších kulturních výzev.

Sklyny k **polarizované, povrchní, ideologické** a často útočné, osobní debatě můžeme sledovat jak mezi politiky, tak v českých médiích. V českém politickém prostoru se na jedné straně stále vedou spory o základní orientaci země (orientace na Západ či Východ, otevřenost či uzavřenost, slabší či aktivnější stát apod.), které řadu resortních debat prostě přebíjí. Na druhé straně státní správu omezuje korupce a vliv partikulárních zájmů.

Jak zřetelně vyplývá i z pohovorů se zástupci českých NNO, učiněných v průběhu psaní této studie, absence dlouhodobé vize, nízká kontinuita a koordinovanost českých politik, uzavřenost zahraničním vlivům či neuspokojivá **kvalita rozhodova-**

cích procesů ve státní správě nejsou jen problémem udržitelného rozvoje a globální politiky. Ani nejsou jen problémem politiků. Mají hlubší kořeny.

5.1.4 Hlubší výzvy (kulturní)

Většina dotazovaných zástupců NNO poukazovala na hlouběji zakořeněné **rysy české společnosti**, jako jsou „zakrslost“ v postojích“, uzavřenost a apriorní skepse k trendům přicházejícím zvenčí, nekomunikativnost a slabá vůle se dohodnout či sklyny Čechů k technickým řešením (jak spíše než snaha nejprve dobře promyslet cíle (co a proč) a úsilí vypořádat se s huře uchopitelnou lidskou a sociální dynamikou problémů.

Spadají pod velmi rozmanitou skupinu kvalit, které odborná debata většinou shrnuje pod kategorie lidský a sociální kapitál. Aniz bychom šli do detailů, použijeme tento rámeček pro další uchopení

hlavních výzev českého rozvoje. Obě tyto kategorie spolu souvisí a používají se i v řadě dalších tematických a politických debat (např. vzdělávání, konkurenceschopnost). Zvyšování lidského i sociálního kapitálu jsou ostatně i **cíle samy o sobě**.

Lidský kapitál je v ČR bezesporu více skloňovaným termínem také proto, že má přímou relevanci pro ekonomiku. Obecně označuje soubor znalostí, dovedností a postojů, které člověk potřebuje k tvorbě hodnot²⁰. Zvyšovat tzv. sociální kapitál, tedy společenská pravidla a mechanismy, které vedou ke spolupráci na společném prospěchu²¹, se nám v ČR příliš nedaří. Ve společnosti panuje značná nedůvěra, kvalita komunikace je nízká a společný jazyk, hodnoty či vize nejsou nasnadě.

Společným jmenovatelem mnoha neduhů se zdá být nízké sebevědomí a malá odpovědnost za vlastní život, natož širší občanství, ať již místní, národní či globální.

20) „Lidským kapitálem rozumíme soubor znalostí, fyzických, intelektuálních a komunikačních schopností, praktických dovedností a motivací, získaných zejména v procesu vzdělání a praktické činnosti člověka a použitelných pro vytvoření nové hodnoty, uspokojení potřeby nebo pro zvýšení některé z forem kapitálu.“; viz wikipedia: http://cs.wikipedia.org/wiki/Lidsk%C3%BD_kapit%C3%A1l

21) Neznámější je pojetí amerického sociologa Roberta Putnama, které definuje sociální kapitál jako: „rysy společenské organizace, např. sítě, normy a důvěra, která zajišťují koordinaci a spolupráci, vedoucí ke společenskému prospěchu“; viz: http://cs.wikipedia.org/wiki/Soci%C3%A1ln%C3%AD_kapit%C3%A1l

Ukazuje se tedy, že celá řada témat, které dominují globální debatě o novém mezinárodním rozvojovém rámci po roce 2015, jako je integrovaný přístup a systémové reformy, partnerství napříč obory a sektory, kvalita vládnutí a společenského prostředí vůbec, potřeba pozitivní vize či odolnost (resilience) rezonuje i v českém prostředí. Byť jak konkrétní **obsah** těchto pojmů, tak **jazyk**, kterým se o nich hovoří, mohou být a často jsou v Česku odlišné.

Jak se Česko blíží k zelené ekonomice, odolnějšímu státu, společnosti s duší? Mají takové ambice české NNO? Zbytek **této kapitoly** se zaměřuje na zběžnou analýzu situace v hlavních společenských sektorech. Snaží se pojmenovat klíčové výzvy pro udržitelný rozvoj v české ekonomice, ve státní správě a politice a v širší společnosti, včetně neziskových organizací. Tedy od politických neduhů se přesunout postupně k identifikaci kulturních výzev. V další kapitole (6.) se pak pokoušíme na základě tohoto zamýšlení vybrat z pohledu rozvojových a ekologických NNO tři klíčové priority pro rozvojové cíle Česka po roce 2015.

5.2 Zelená ekonomika

Ekonomika je vedle politiky **hlavním organizačním principem** současných společností. Poslední dekády jasně ukázaly, a je to jedno z hlavních poučení mezinárodního společenství od konference v Riu 1992, že bez udržitelné ekonomiky nemůže být udržitelný rozvoj. Právě její pravidla, ceny různých statků, charakter poptávky či mantinely nabídky rozhodují o tom, co a jak se bude produkovat z omezených i neomezených zdrojů naší planety. A také o tom, jakým způsobem se výrobky a služby rozdělí mezi neomezené potřeby jejich obyvatel.

Partnerství s nepřitelem?

Přesto občanská společnost stále **podceňuje práci se soukromým sektorem a ekonomikou vůbec**. Má tendenci hledět na firmy a ekonomy především jako na nepřátele, které je třeba držet na uzdě prostřednictvím státních regulací. Jen zlomek NNO se snaží přistupovat k firmám také jako k potenciálním partnerům pro transformaci ekonomiky a politiky.

Zelená je taková ekonomika, která s nízkými emisemi uhlíku, šetrným čerpáním zdrojů a bez překračování dalších ekologických planetárních limitů dodává společnosti vyšší kvalitu života bez větších sociálních nerovností (UNEP). Vyžaduje tedy jak jiné zacházení se **vstupy a stopou na svém okolí, tak promyšlení výstupů a jejich distribuce**.

Svou nezastupitelnou roli mají soukromé i veřejné investice, regulace i dobrovolné změny. **Přechod** na takovou ekonomiku pochopitelně není možný přes noc. Také neexistuje jediný centrální bod, od něž by se měla budovat, a hlavní překážky se od ekonomiky k ekonomice liší. Kupříkladu, udržitelné farmářské praktiky a změny spotřebitelských zvyklostí musí jít ruku v ruce s chytrou vládní politikou budování infrastruktury a globální regulací emisí CO₂.

Dlouhodobá konkurenceschopnost

Transformace české ekonomiky směrem k zelené, inkluzivní ekonomice představuje v současném společenském a politickém

kontextu velmi ambiciózní cíl. Tento proces už však běží, protože jeho nutnost vidí především firmy samy, byť větší a zahraniční více než menší a domácí. Změny podnikání směrem k udržitelnému rozvoji postupně přestávají být firemní charitou či „PR“ a stávají se základem **dlouhodobé konkurenceschopnosti**.

Potenciál ziskové sféry pro přechod k zelené ekonomice a udržitelnému rozvoji je značný. Velká většina firem v ČR se nějakými aspekty takové transformace již zabývá, byť z velmi odlišných důvodů. Pro soukromý sektor je udržitelný rozvoj **příležitostí** k rozvoji nových produktů, služeb i celých trhů, i k prezentaci své lepší stránky (CSR). Zároveň ale pro mnohé firmy a celé sektory, jejichž podnikatelské modely se opírají o neudržitelné aktivity, představuje i motivaci negativní.

Bez zásadnějších změn se zvyšují **rizika**. Firmám se mohou prodrazdit vstupy a výrobní procesy až na hranici ziskovosti. Kromě regulačních zásahů na ně často dopadá i veřejná kritika. Klíčové impulsy ke změnám často přicházejí z EU a od progresivních firem, oborových lídrů. Také pod vlivem tlaku ekologických a dalších NNO. Mnohé firmy i celé sektory proto volí dobrovolné změny – nastavují vyšší standardy své udržitelnosti.

Tábor odpůrců

To, že větší udržitelnost začíná být v zájmu řady konkrétních firem, ale ještě neznamená, že je v soukromém sektoru shoda na systémových reformách. Jednak firmy většinou preferují dobrovolné změny před státní regulací. Jednak zelené reformy ohrožují zavedené firmy těžící ze staré fosilní ekonomiky (zvláště velká část energetiky, stavebnictví, těžký průmysl) i řadu **zájmů** dalších firem ve specifických odvětvích. Mnohé firmy stále spíše investují svou energii do PR kampaní (včetně tzv. greenwash) a lobování proti legislativním změnám.

Vize zelené ekonomiky naráží kupříkladu na odpor **průmyslových odvětví**, která stále tvoří páteř české ekonomiky. Stojí nezdárka na maximálním využívání nerostného bohatství (např. prolomení těžeb-

ních limitů), co nejlevnější energii (odpor k dotovaným zdrojům, mezi něž se ale vedle obnovitelných zdrojů dostávají i drahé plány na dostavbu jaderné elektrárny Temelín), centralizované infrastruktury (velké energetické, dopravní, finanční projekty jako např. kanál Labe-Odra-Dunaj) a na omezených ohledech na životní prostředí a zdraví obyvatel (Ostravsko).

Nemá oporu ani v odborech, které velké státní projekty a zahraniční investice do těžkého, energeticky náročného průmyslu stále spatřují jako klíčový nástroj pro zajištění ekonomického růstu a zejména **zaměstnanosti** v ČR. Vztah práce (včetně její kvality) a zelené ekonomiky patří mezi vůbec nejdůležitější témata udržitelného rozvoje a bude třeba mu věnovat mnohem více pozornosti.

Další transformace

Ekonomické náklady zelené transformace nejsou pro podniky (a jejich zaměstnance) v žádném případě zanedbatelné. Celkové **společenské náklady** velkých změn ale

mohou být ještě větší. Vzpomeňme na transformaci centrálně plánované ekonomiky na tržní hospodářství. Mezi takové transformační náklady je třeba řadit nejen velké veřejné investice na strukturální změny (např. jiná přenosová soustava či alternativní model veřejné dopravy) či energii nutnou na překonání odporu státní správy, ale také např. neochotu politiků. Kdo z nich by byl ochotný jít do voleb s programem, který voličům nabízí především okamžité ztráty a hmatatelné výhody až za dlouhé roky či dekády?

Rovnice zelené ekonomiky – zjednodušené: kvalitnější život za méně zdrojů - však má dvě strany: nabídku a poptávku. Pozornost věnovanou zacházení se vstupy a nežádoucími dopady ekonomiky je třeba doplnit diskusí o žádoucích výstupech ekonomiky – kvalitě života a našich **spotřebních zvyklostech**.

Transformaci poptávky asi lze urychlit pomocí legislativních změn, ale tyto změny nemohou příliš předbíhat dobu. Měly by vy-

cházet z **posunů vnímání a chování** ve společnosti. Ani demokracie, ani udržitelný rozvoj nejsou myslitelné bez toho, že lidé rozumí tomu, proč jsou potřebná určitá omezení, resp. proč jsou oproti starým návykům nezbytné změny, jako jsou standardy energetické a surovinové efektivity či vyšší ceny produktů s významným negativním dopadem na lidi a planetu. A jsou nemyšlitelné i bez toho, že se na takových změnách občané aktivně podílejí.

5.3 Odolný stát

Malá globální angažovanost a vyprázdňenost konceptu udržitelnosti v ČR nezakládají na příliš silné a efektivní institucionální zajištění udržitelného rozvoje. Navíc v ČR sice máme (v globálním měřítku) poměrně propracovaný a funkční systém veřejné správy, avšak trpí několika významnými a vzájemně provázanými problémy. Zespod jej vychylují korupce a klientelismus a zároveň je shora smýkán velkými ideologickými spory, nutkáním politiků se neustále vyme-

zovat. Jakékoliv plány státu pak mají jepičí život. Dílčí orgány státní správy spolu neradi mluví a spolupracují. Nemají v oblíbě přílišné změny, ani inspiraci zvenčí.

Instituce pro udržitelný rozvoj a rozvojovou spolupráci

Stávající institucionální struktura pro udržitelný rozvoj je podle řady ekologických NNO nefunkční. Rada vlády pro udržitelný rozvoj (RVUR) je formálním, roky spícím orgánem. Realizace obou příslušných strategií je velmi laxní. Vládou schválená Strategie udržitelného rozvoje (2004)²², resp. Strategický rámec udržitelného rozvoje (2010)²³, jsou jen dalšími z koncepčních dokumentů v šuplíku, navíc značně nesourodými. Dlouhodobě schází politická vůle je prosazovat, konkrétní plány a aktivity i živý proces diskuse a konzultace klíčových témat (energetika, doprava, sportěba atd.) mezi zainteresovanými aktéry.

Ekologické NNO se vesměs shodují, že mezi klíčové **národní reformy** v ČR patří zákon o snižování emisí CO₂, cílevědomý

22) K dispozici na: [http://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/strategie_uzrizeneho_rozvoje/\\$FILE/KM-SUR_CR-20100114.pdf](http://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/strategie_uzrizeneho_rozvoje/$FILE/KM-SUR_CR-20100114.pdf)

23) K dispozici na: [http://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/strategie_uzrizeneho_rozvoje/\\$FILE/KM-SRUR_CZ-20100602.pdf](http://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/strategie_uzrizeneho_rozvoje/$FILE/KM-SRUR_CZ-20100602.pdf)

rozvoj energetické efektivity a obnovitelných zdrojů energie a vůbec rozumná státní energetická politika. Další důležité kroky směrem k udržitelnosti představují lepší recyklace odpadu a promyšlená surovinová politika, reforma zemědělských dotací, ochrany půdy a vody. Kromě toho volají po lepší ochraně zeleně a obnově veřejného prostoru ve městech, lepší kvalitě ovzduší ve městech a obcích, podpoře biodiverzity v klíčových lokalitách a revitalizace vodních toků.

Zahraniční rozvojová spolupráce (ZRS), včetně humanitární pomoci a transformační spolupráce, je naproti tomu poměrně úzce vymezená praktická politika, spíše ve stínu veřejné a politické pozornosti. Od roku 1997 se jí daří držet jako nenápadné, nadstraničné téma, vycházející především z humanitárních sentimentů, základních lidských práv, solidarity a lidské důstojnosti, z potřeby prezentace ČR navenek a konformity s EU a mezinárodními závazky ČR. Úspěšná transformace systému zahraniční rozvojové spolupráce zajistila zákonnou oporu pro stabilní rozpočet (nový zákon o rozvojové a humanitární po-

moci). Omezila vliv partikulárních skupin, uplatňovaný prostřednictvím rozličných ministerstev tím, že soustředila koncepční vedení a rozhodování na MZV. Zkvalitnila implementaci projektů a zarábala ZRS dvěma novými institucemi: Radou pro zahraniční rozvojovou spolupráci a Českou rozvojovou agenturou.

Jakkoliv **útoky** partikulárních ekonomických zájmů na ZRS pokračují, zatím se daří udržovat na uzdě snahy po využití těchto daňových prostředků primárně ve prospěch proexportní politiky na úkor boje s chudobou, podpory lidských práv a udržitelného rozvoje. Je však otázkou, zda mělká podpora rozvojové spolupráci mezi politickými stranami v kombinaci s pomalou profesionalizací státní správy a slabým ekonomickým zotavením nemůže vyústit i ve zvraty v tomto oboru.

Korupce a neprofesionalita

Státní správa se dlouho nacházela pod příliš velkou kuratelou politických stran a na ně navázaných vlivových skupin či jejich ideologií. Do vedení státních a veřejno-

právních institucí (či státem ovládaných podniků) byli dlouho dosazováni lidé, kteří tento vliv dokážou zprostředkovat. Řada státních institucí a dílčích politik je tak pod silným vlivem malých, dobře organizovaných zájmových skupin, které přetahují veřejné zdroje v **soukromý prospěch**.

Vliv partikulárních zájmů proniká často do hloubky těchto institucí, destabilizuje je a paralyzuje jejich klíčové veřejné funkce. Odrázuje skutečné odborníky, nahlodává étos veřejné služby a demokratickou legitimitu. Jedním ze zásadních problémů státní správy je např. odpor k empirickému výzkumu, k systematickému sledování, vyhodnocování a zohledňování (cizích i vlastních) dat. Poptávka po vnější **expertise** je nízká a nezávidka příslušné veřejné zdroje končí v kapsách spřátelených „konzultantů“. Ještě menší je snaha udržovat kolem státní správy výzkumná a odborná centra s dlouhodobými daty a know-how, ale zejména zahrnout výsledky jejich (natož mezinárodní) práce do rozhodování.

Tato **paralýza** veřejných institucí nezávidka brání tomu, aby dobře plnily své úkoly, natož

aby přicházely s inovativním řešením nových problémů. Často jsou pak kritizovány pro neefektivnost, což část veřejnosti a politiků obrací nejen proti nim jednotlivě, ale i proti státu (a kolektivní akci) jako takovým.

Krátký obojek a klapky na očích

Ačkoliv se to zdaleka netýká každého pracovníka státní správy, ani každého odboru či instituce, rozkladný dopad **nekompetentnosti** a partikulárních zájmů v posledních letech zažilo i Ministerstvo životního prostředí a řada institucí v jeho kompetenci. Partikulární zájmy však ohrožují i další ministerstva a instituce státní správy, klíčové pro udržitelný rozvoj ČR a pro český příspěvek ke globální udržitelnosti. Pokud destabilizace a rozmlženost jsou taktikou, jak státní systém ohýbat v soukromý prospěch, pak těžko očekávat podporu pro dlouhodobý a integrovaný přístup.

Není to tak, že bychom žádné společenské priority či rozumné státní koncepce neměli, jak dokazují kvalitně zpracované stra-

tegie jako např. Strategie konkurenceschopnosti. Vládní strategie jsou však většinou vnímány jako **čistě odvětvové**, rezortní (byť schválené celou vládou) a na jejich meziresortní, natož celospolečenské (tj. ve spolupráci se soukromým a občanským sektorem) implementaci není shoda (zájem) ani mezi hlavními politickými silami ani státními institucemi.

Logicky pak není zájem ani o to, aby nějaké strategie přetrvávaly vícero volebních období a zavazovaly nová politická vedení země k pokračování strategických kroků. V takovém systému se mnohem hůře vracejí služby z předvolební kampaně a spojenci dosazují na klíčová místa státní správy. Zahraniční, lidsko-právní a rozvojová politika si sice udržují solidní **kontinuitu**. Určitá kontinuita politiky se začíná prosazovat i na Ministerstvu školství, mládeže a tělovýchovy. U resortů s mnohem větším potenciálem ochrany partikulárních ekonomických zájmů je odpor k podřízení širším společenským zájmům, k depolitizaci a profesionalizaci větší.

Co je české, to je hezké

To vysvětluje zčásti i otázku, proč je Česko stále zemí spíše **zahleděnou do sebe**. Pokud stát efektivně neřeší domácí problémy, na řešení těch mezinárodních už mu moc sil nezbyvá. Takové zahraniční angažmá také neskýtá velké příležitosti na soukromé obohacení. Nicméně odkrytí dalších faktorů by vyžadovalo mnohem poctivější analýzu. Bude v tom jistě hrát roli fakt, že Česko nemělo své kolonie. Po většinu své historie se také Češi vnímali spíše jako objekt dějin, než jejich tvůrce.

Přesto srovnání se západní Evropou či velkými zeměmi může být zavádějící. Většina post-komunistických zemí (s výjimkou Polska a Ruska) jeví o světové dění ještě menší **zájem**. Navíc i v západních zemích s tradičně aktivní globální politikou, jako je Velká Británie, došlo v posledních letech k poklesu veřejného zájmu o otázky globální chudoby (ze 32% v roce 2005 na 24% v roce 2011)²⁴.

Státní správa pak navíc naráží na striktně vymezené kompetence. Mnohé z globál-

24) *Finding Frames: New ways to engage the UK public in global poverty (2011)*, k dispozici na: <http://www.findingframes.org/Finding%20Frames%20New%20ways%20to%20engage%20the%20UK%20public%20in%20global%20poverty%20Bond%202011.pdf>

ních problémů nespádají do portfolia Čer-
nínského paláce, které jinak zajišťuje kon-
takt ČR se zahraničím. Ostatní resorty
(např. Ministerstvo zemědělství) – a zej-
ména Úřad vlády – buď dlouhodobě jeví
mnohem menší zájem o **globální dimenzi**
své práce, jsou v dlouhodobém sporu
s MZV (Ministerstvo průmyslu a obchodu)
anebo podléhají značným výkyvům v závi-
slosti na orientaci náměstků a ministrů (Mi-
nisterstvo životního prostředí).

Přestřelky politiků

Kromě korupce a uzavřenosti však existují
ještě další důvody, proč neumíme defino-
vat, co je prioritou českého rozvoje. I de-
batu o udržitelném rozvoji ČR přehlušuje
několik **principiálních ideologických**
střetů. Takovými konflikty jsou například
debaty jako malý stát či společnost rov-
nosti, orientace na Západ či na Východ,
otvírání se či uzavřenost světu. Různými
přístupy k těmto ideologickým sporům se
od sebe odlišují především politické
strany, ale některé procházejí stranami
napříč.

Množina českých rozvojových priorit, na
kterých se dlouhodobě shodnou politici
z hlavních politických stran, je tak velmi
úzká. Užší než na západ od nás. To je
možná jeden ze základních rozdílů mezi ČR
a vyspělejšími zeměmi. Ani v řadě z nich
není tahounem rozvoje zásadní společná
vize, ale jednak v nich lépe funguje státní
správa (důslednější implementace všech
konceptů), jednak je širší **množina strate-
gické shody** napříč politickým spektrem
(Skandinávie, Nizozemí, Velká Británie, Švý-
carsko, Německo). Zahrnuje většinou
nejen zahraniční politiku, ale též oblasti klí-
čové pro udržitelný rozvoj, jako je energe-
tika či doprava.

Každá demokracie potřebuje zdravou po-
littickou soutěž. Střetávání různých zájmů
a představ o podobě společnosti by ale
mělo vést k hlubší odborné diskusi a hle-
dání společensky optimálních rozhodnutí.
Nejenže v české politice vymezování pře-
vládá nad spoluprací a politické strany mají
dojem, že jinak tomu být nemůže. Navíc
politici od svého tématu často sklouzávají
k osobním útokům, negativistickému přís-
tupu, nepřesnému a necitlivému jazyku.

Kromě rozšíření množiny strategické
shody je třeba usilovat o to, aby i ve zbylé
politické soutěži zavládla větší **kultivova-
nost**.

Meze normotvorby

Jeden z hlavních důvodů, proč se v Česku
přijímají některé koncepční materiály
stejně jako zákony, přichází z Evropské
unie. Například čerpání operačních pro-
gramů je spojeno s existencí příslušné re-
sortní koncepce. EU byla svého času jediný,
kdo tlačil na přijetí českého zákona o státní
službě. Podobně i mnohá opatření ve pro-
spěch více udržitelného rozvoje (např.
REACH či druhý pilíř společné zemědělské
politiky) mají svůj původ v EU. Slabší, ale
podobný efekt by měly mít i SDGs, ať již
přímo či opět zprostředkovaně přes EU.
Mezinárodní tlak má však i svou odvrá-
cenou tvář, a tou je nízká míra, s jakou se
s podobnými zahraničními myšlenkami
a normami identifikuje česká společnost.

Ani dobře napsané zákony nedokážou
změnit chování lidí, pokud je to pro lidi
nevýhodné, náročné anebo takové změně

většina nerozumí. Navíc zákony či mezinárodní dohody mají svá nezanedbatelná **rizika**. Dobrý úmysl se v průběhu legislativního procesu může značně posunout (např. podpora solárních panelů), přinést vedlejší a nezamýšlené účinky či nové problémy (jako např. biopaliva).

Kromě korupce zesponu a principiálních ideologických sporů shora však širší shodu v české společnosti ztěžují ještě další nedostatky a neduhy. Ty nepostihují jen politiky, nýbrž **sociální interakce** různých společenských skupin napříč politickou orientací.

5.4 Společnost s duší

Různá **hodnocení** dvaceti let samostatné České republiky se zabývala řadou různých fenoménů – od úspěchů a nákladů transformace až po současné problémy s korupcí, ekonomickou stagnací, „blbou náladou“ (V. Havel) a „unavenou demokracií“ (J. Rupnik). Mnohé osobnosti se však

bez ohledu na politickou příslušnost a sektor, v němž působí, shodují v tom, že české společnosti (tedy nejen české státní správě a politické reprezentaci) chybějí šířeji **sdílená vize**, společně žité a prosazované priority²⁵.

Klíčový přínos vize však nemusí spočívat ani tak v návrhu konkrétních zlepšení, jako v rozvoji **společenské představitosti**, která motivuje k reflexím, diskusím a k vlastním aktivitám. Nejde o to vnucovat širší shodu zastáncům různých názorů, ale rozšířit prostor, kde politická konkurence není nejdůležitější a hledat základy pro kolektivní akci s časovým horizontem delším, než je nejbližší kvartální hodnocení či jedno volební období.

Potřeba přesahu

Podle několika rozhovorů se zástupci českých NNO chybí **společný étos** (jaký provažel například sametovou revoluci či vstup do EU) nejen české společnosti, ale dokonce samotnému neziskovému sek-

toru. Takový étos, který by obsahoval skupinu sdílených hodnot či ctností (tradici), ale také společný jazyk (příběh) autenticky propojující (a motivující) různé obory a různé generace v neziskovém sektoru, ale přitom nestál na žádném partikulárním duchovním směru či náboženství. Podle jednoho zajímavého názoru se nemálo lidí v NNO vyznačuje inklinací k tomu, být skeptikem či „duchařem“.

Právě rozkvět různých duchovních škol, učení či přímo sekt se totiž zdá být rostoucím fenoménem nejen české společnosti. Odpovědi na volání po přesahu, který chybí současným moderním společnostem vůbec. Jak píše ve své inspirativní analýze současné české (a západní) politické krize Petr Drulák (2012), síla a legitimita spolitosti spočívá také v míře, v níž je schopna „uspokojovat potřeby duše“ (str. 31). Moderní společnosti sice naplňují touhu po volnosti a základní rovnosti, ale opomíjí bratrství. Bez bratrského pouta, založeného zejména na sdílení ctnostného účelu, rozumnosti a lásky, však z jakékoliv

25) Viz např. diskuse v rámci projektu Česko hledá budoucnost (<http://www.ceskohledabudoucnost.cz/index.php/cs/o-projektu/co-je-chb>) či konference ASPEN Overcoming Barriers to Growth (<http://www.aspeninstitute.cz/en/calendar/2013-10-09-overcoming-barriers-to-growth-aspen-institute-prague-annual-conference/>)

pospolitosti mizí **morální energie**.

Tato energie stojí na mystickém základě, který přesahuje nejen jednotlivce, trh a instituce, ale rovněž racionalitu (hledání užítka, naplňování abstraktních norem). Tedy něco, co si moderní společnosti nejen těžko připouští, ale ani o tom nevedou veřejnou debatu. Jak obnovit bratrství, resp. prožitek bratrství, ve společnosti a politice, jak nastolit „sociální jednání uskutečňující lásku“ (str. 34), je ovšem velkou otázkou. Profesor Drulák naznačuje dvě hlavní linie: propojit individuální kontemplace (osobní duchovní rozvoj) se životem, „**pospolitostních sítí**“ a tyto sítě s politickými institucemi (str. 35). Tyto dvě osy – „prosívání“ a osobní rozvoj - odpovídají i záměru této kapitoly, přiblížit výzvy v oblasti lidského a sociálního kapitálu, jež stojí před českou společností. V dalším textu je proto budeme dále rozvíjet.

Nepropojenost a neprodiskutovanost

Větší celospolečenská shoda o strategických prioritách, včetně principů a hodnot,

jež nás spojují, vyžaduje **důkladnější debatu**. Diskuse o tom, jakou budoucnost, jaký rozvoj Česko chce, probíhají spíš ojedinele a rozdrobeně v různých, navzájem nepropojených skupinách. Ačkoliv několik projektů (Česko hledá budoucnost, Česká konference apod.) se o propojení snaží, diskuse o budoucnosti by měla být nejen reprezentativnější, ale také průběžná. Vytvářet k nim prostor se tedy opět zdá jako jeden ze smysluplných cílů rozvoje i NNO.

Celý problém přitom nelze zjednodušit ani na individualistickou povahu svobodné společnosti a tržního systému, protože atomizace společnosti běží i po jiných liniích. **Propojení** – intenzivnější, pravidelná komunikace a spolupráce - rovněž schází mezi různými sektory, mezi státní správou, podnikatelským sektorem, akademií a občanskou společností. Oproti západním standardům výrazně menší část lidí hledá práci v jiném sektoru, nebo dokonce v různých sektorech, vážně zejména přesun lidí z byznysu a státní správy do českých NNO. Problematická je spolupráce takřka mezi každými vybraným sektorem a jakýmkoliv jiným, o systematictější spolupráci

mezi několika sektory najednou ani nemluvě. Někteří lidé z ekologických NNO pak zmiňovali i rozdrobenost společnosti na místní úrovni a obtíže se spoluprací na komunálních problémech.

Více provázané společnosti jsou nejen více sociálně soudržné (udržitelné), ale také mají **více prodiskutovány** veřejné politiky, včetně konceptů jako udržitelný rozvoj. Trpělivé, dlouhodobější a podložené diskuse chybí v Česku mnoha NNO. V rámci takových debat snáze vzniká společný jazyk, étos i strategická shoda. V ČR však, se zdá, jako bychom neměli dostatek prostoru ani času na podobné prodiskutování hlavních společných záležitostí. Lidé odcházejí od procesů, které nepřinášejí rychle hmatatelné výsledky (jako např. RVUR). Hodnota lidského dialogu jako takového je nízká.

Osobní bariery

A právě dominantní **hodnoty a postoje** jsou v jádru poslední kategorie problémů, jež podle zástupců NNO ztěžují společnou debatu, společenskou shodu a vůli ji na-

plnit. Problémů, jež bychom mohli označit **jako kulturní**, protože jsou společné Čechům různého postavení, oborů, sektorů, politické orientace i věku. Ba co víc, jejich první podskupina je společná také postkomunistickým zemím a druhá dokonce i dalším zemím světa.

Osobní kvality, které pokulhávají v **postkomunistickém prostoru** (ale také v mnoha zemích na jih a východ od Evropy), zástupci českých NNO spatřují především v:

- neuctivosti k odlišným názorům, postojům a hodnotám
- chybějící vůli se dohodnout
- názorových/postojových předsudků (stereotypch), pohodlnosti a setrvačnosti
- uzavřenosti („zakrslosti“) - neochotě se učit, měnit a přejímat inspiraci zvenčí
- v nedostatku zodpovědnosti za sebe sama, schopnosti vzít svůj život do vlastních rukou
- a v poslední řadě v úzkostlivé snaze vyloučit otázky po přesahu, po duchovních základech společnosti, z veřejné debaty (například na rozdíl od americké politické debaty)

Druhá skupina osobních problémů souvisí především s globalizací a charakterem **současné civilizace**. Předmětem zkoumání psychologů, sociologů či odborníků na kvalitu života (well-being) se stala relativně nedávno. Mezi tyto nové výzvy zástupci NNO řadí zejména:

- „všechno zesložitelo“ - schopnost kritického myšlení, stanovení vlastních cílů a samostatného rozhodování
- schopnost hledat a adaptovat své znalosti, dovednosti a postoje dle problému, kterému čelíme (nikoliv slepá aplikace starých postupů na novou realitu)
- pokoušenou osobní integritu, soudržnost - schopnost zvládat různá prostředí, mnohost identit a životních rolí, schopnost nacházet v životě smysl
- neochotu, neschopnost odpoutat se od dílčích témat, technických detailů a individuálních potřeb ke společným, přesahujícím věcem
- nedostatek pokory, skromnosti a neochota přijímat nepřízeň (to se ovšem týká i dalších bohatých či rychle bohatnoucích zemí)

Zdaleka ne všechny jsou jasně vysloveny a předmětem veřejné debaty. Není je však možné přehlížet a je jisté dobré oddělit ideologické spory od dalších, hlubších společenských a kulturních neduhů. Na druhé straně, mezi politickou orientací a osobními postoji bezesporu existují určité **korelace**. Například orientace na Západ, zejména EU, zahrnuje většinou také větší otevřenost světu, tlak na efektivnost veřejných institucí, snahu o ucelenější pohled na společnost (včetně rovnováhy mezi státem a svobodou občanů), hledání celospolečenského konsensu atp. Tato otázka by však opět vyžadovala hlubší průzkum.

5.5 Ambicióznější aliance ekologických a rozvojových NNO

Občanská společnost se vždy snažila identifikovat společenské problémy, vysvětlovat je a přesvědčovat společnost, že jsou nutné určité změny. Často to aktivní občané činí tak, že konkrétní změny prostě začnou **prakticky uskutečňovat** ve svém okolí. Většina z občanů, kterým leží na srdci

globální udržitelný rozvoj, se o něj také nějakým způsobem zasazuje. Všechny tyto aktivity od osobní (např. odpovědnější spotřeba) a lokální (např. bedýnky - komunitní podpora místních farmářů) přes národní (lobování za ambicióznější cíle pro snižování českých emisí) až po globální úroveň (projekty rozvojové spolupráce) mají svůj význam.

Tato publikace se však primárně zaměřuje na možnosti systémovější podpory globálního udržitelného rozvoje ze strany českých NNO. Tedy na možnosti aktivit, které mají potenciál **zasáhnout větší množství lidí a cílových skupin v Česku**. Aktivit, které nerozvíjí jen jednotlivce a komunity, ale proměňují i prostředí, v němž se pohybují. Aktivit, které nejsou jen příspěvkem ke globálnímu udržitelnému rozvoji, ale též odpovídní na zjevnější i hlubší problémy české společnosti. Příležitostí pro práci s hlavními cílovými skupinami (školy, veřejnost, politici, firmy atd.) se budeme podrobněji věnovat v kapitole 7. V této části se zaměříme na předpoklady a limity, které pro spolupráci na těchto výzvách mají rozvojové a ekologické NNO.

Silné a slabé stránky

Ekologické a rozvojové organizace disponují značnými zkušenostmi a nezanedbatelnými zdroji. Roste jejich **profesionalita**. Jsou vesměs dobře organizované a ve svých oborech propojené, známé veřejnosti, otevřené, informované a pružné. Mají přístup k politikům, médiím i do škol. Otázkou je, zda výzvu k užší spolupráci na více systémových změnách po roce 2015 vezmou ve větší míře za svou.

Výše načrtnuté domácí výzvy totiž představují i pro ty největší a nejzkušenější organizace **velké sousto** a vstup na neznámou půdu. Velmi široký a komplikovaný terén, který mnohde vyžaduje jiné zkušenosti, nové znalosti a dodatečné dovednosti. Nabízí nejisté výsledky a zatím minimum zjevných sponzorů, kteří by takovou práci chtěli financovat.

Největší kámen úrazu však může ležet v převládající **mentalitě**, která se i u NNO jen pomalu mění. Mezi takové výzvy patří například spolupráce se soukromým sektorem (nad rámec sponzorství) a vůbec s jinými sektory (např. univerzitami), s více

sektory najednou i s jinými obory. Schopnost změnit jazyk své komunikace a nabídnout politikům a veřejnosti spíše pozitivní vize, než kritiku stávajících zlořádů. Identifikace klíčových problémů domácího prostředí, jako je korupce a politizace státní správy, a schopnost podpořit práci jiných na jejich řešení. Oddělení politických problémů od hlubších (kulturních) problémů, jako je uzavřenost, nejistota či nedůvěra ve společnosti, a hledání cest k jejich překonání.

Spolupráce

S tím, jak se velká domácí a zahraniční témata čím dál více propojují (energetika, potravin, výroba a spotřeba, zaměstnanost a konkurenceschopnost atd.), povolna dochází i ke spolupráci obou skupin NNO. Zatím nejrozsáhlejší podobou spolupráce je asi **Klimatická koalice**, která sdružuje na dvě desítky ekologických a rozvojových organizací za účelem sledování mezinárodních jednání o klimatické dohodě (UNFCCC) a společného tlaku na odpovědnější energetickou a klimatickou politiku ČR. Ale určitá koordinace probíhá

kupříkladu i v oblasti biopaliv a zemědělské politiky.

Úzkým prostorem, kde se zájem obou skupin protíná, je **evropská úroveň**. Legislativa a politiky EU značně ovlivňují jak život v Česku, tak v rozvojových zemích. V některých oblastech (obchod, zemědělství) už ČR ani rozhodovací pravomocí nemá a jediný způsob, jak se zapojit do rozhodování v těchto oblastech je skrze evropské síť NNO.

Politika evropských institucí (biopaliva) se nezdá stávat terčem kritiky ekologických i rozvojových NNO. U jiných otázek (např. klimatická politika či ochrana národních parků) jsou pozice českých NNO naopak blíže Evropské komisi než pohledu české vlády. Závěry Rady EU či doporučení Evropské komise (podobně jako mezinárodní závazky) se pak stávají vítaným **nástrojem k prosazování domácích změn**.

Roli v tom hraje i větší propracovanost a reprezentativnost evropských politik, včetně tendence k větší otevřenosti evropských institucí konzultacím s NNO. Obě skupiny

se tedy shodnou, že ČR by měla být aktivním a **konstruktivním hráčem v EU**, a proto se jejich zástupci též podílí na neformální platformě byznysu a NNO pro konstruktivní debatu o EU.

Rozdíly

Ačkoliv v posledních letech se situace pomalu mění, jeden z klíčových rozdílů spočívá v geografickém záběru. Rozvojové organizace ve své většině spíše **odhlížíjí od domácích problémů** (ale ty největší jako ADRA, Charita či Člověk v tísni naopak mají silné, většinou sociální, domácí programy). Ekologické organizace se naopak ve své většině méně vztahují ke globálním souvislostem své práce (i zde ale velké organizace jako Greenpeace či Přátelé země - Hnutí duha představují výjimku díky svému globálnímu charakteru). Mezinárodní kontext je pro většinu z nich jen vzdáleným, obecným pozadím akutních domácích bitev. Pro českou veřejnost a politiky zahraniční argumenty většinou nemají větší význam.

Pokud se ekologické NNO zahraničním tématům věnují, pak především environ-

mentální diplomacii (např. UNFCCC, multilaterálním environmentálním dohodám či dalším procesům kolem Rio+20). Ekologické NNO pak většinou silněji podporují **multilaterální spolupráci**, byť s jejím zadrháváním tento zájem viditelně poklesl. Na druhé straně většina rozvojových NNO klade důraz především na **bilaterální pomoc**. Většina jejich aktivit v oblasti zahraniční rozvojové spolupráce (ZRS), humanitární pomoci, transformační spolupráce je určena konkrétní komunitě a zemi a také placena z bilaterálních rozpočtů.

Rozdílné přístupy se však netýkají jen ekologických a rozvojových organizací, nýbrž se projevují i mezi samotnými ekologickými organizacemi, samotnými rozvojovými organizacemi a dokonce i uvnitř jednotlivých organizací. Podobně jako se uvnitř organizací vedou spory o pozice k citlivým tématům, jako je např. jaderná energetika či míra a způsob podpory domácích obnovitelných zdrojů energie.

6. SEBE-VĚDOMÉ ČESKO

Jak jsme nastínili výše, nový mezinárodní rámec pro udržitelný rozvoj se po roce 2015 nejspíš zaměří na provázané změny prostředí od lokální po globální úroveň. Ačkoliv motivaci, zdroje i specifické cíle a metody pro transformaci k férovější, zelené ekonomice a společnosti je třeba hledat v každé zemi zvláště, všechna tato úsilí by měla mít i mezinárodní rozměr. Národní rozvoj již v současnosti nemůže být úspěšný, pokud je vytržený z **globálního celku**.

Zásadní proměny, které si vyžaduje přechod planety na ucelenější rozvoj v dlouhodobém horizontu, mohou úspěšně podstoupit jen inteligentní, soudržná a aktivní společenství (pospolitosti), odolná dovnitř i navenek. **Národní společenství**

sice nejsou jediným aktérem, ale stále jsou hlavní skupinou mezinárodního systému, který se po roce 2015 připravuje na přechod ke globální udržitelnosti. Zároveň jsou český stát, česká kultura a česká společnost hlavním referenčním rámcem pro život většiny našich občanů.

Základním předpokladem a zároveň konečným cílem udržitelného rozvoje (národního i globálního) by však měla být **osobnostní transformace**. Otvírání naší duše (nejen myšlení, ale též vnímání a cítní) vyššímu celku našeho bytí představuje především cestu k životní spokojenosti a naplnění. Ale zároveň je cestou ke zvnitřnění ohledů k ostatním a k okolnímu světu, zvnitřněním integrovaného přístupu, který si vyžaduje život v dynamických a komplexních společnostech, a skutečného partnerství (bratrství), jež představuje základní metodu pro jejich systémové změny i cíl sám o sobě.

Jinými slovy, udržitelný rozvoj je především **cestou k celistvosti**. K celistvosti v nás (ke spokojeným osobnostem), k celistvosti mezi námi (k sítím pospolitostí) a k cel-

stvosti v našem vztahu k okolnímu světu (k prosperitě planety). Celistvost také znamená, že tyto roviny jsou neoddelitelné.

Na dalších řádkách proto nabízíme určitou vizi Česka jako **průsečíku** (syntézu i zjednodušení) různých snah. Snahy skloubit osobní, český a globální rozvoj, vzdělávání, ekologii a „rozvojovku“, politiku, kulturu a hodnoty. Snahy zaměřit se na změny prostředí, nikoliv na jednotlivá (oborová, resortní) témata. Snahy identifikovat klíčové výzvy (priority) a najít společný jmenovatel pro spolupráci ziskového a neziskového sektoru, různých politických proudů a dalších skupin společnosti. Snahy naplnit vyprázdněný koncept udržitelnosti vlastním obsahem, zasazeným do české reality, promlouvajícím nejen k rozumu, ale také k pocitům a emocím, a pojmenovat ho jiným, pozitivním slovníkem, jenž by hlavní myšlenky mohl atraktivně zpřístupnit širší veřejnosti.

Sebevědomí a sebevědomí

Po mnoha debatách se nám zdá, že sebevědomé Česko nejlépe shrnuje, o co v této publikaci jde. Sebevědomí vztažené k celé

společnosti skrývá několikero významů. Primárně se lidem vybaví **společenství, které si věří** a sebejistě vystupuje mezi ostatními národy. Málokdo by asi zpochybňoval, že Češi a Češky by se rádi zbavili pocitu pasivní oběti historických dějů, především ambicí velkých národů. Že by rádi nabyli pocitu hrdosti na vlastní kvality a pocitu kontroly nad vlastním osudem. Sebevědomé Česko zároveň představuje hlavní předpoklad větší angažovanosti ve světě kolem nás (v EU i na globální úrovni), což je společný cíl ekologických a rozvojových NNO.

Za druhé původní význam toho slova, sebe-vědomí, lze vykládat jako povzbuzení, aby si Češky a Češi lépe uvědomovali sebe sama, jako jednotlivce i jako společenství. A by si uvědomovali, co je přesahuje. Může tedy komunikovat zájem o kultivaci sociálního kapitálu české společnosti, který je společnou prioritou občanské společnosti a soukromého sektoru. Větší **důvěra ve společnost** – a tedy ve společnost vůbec, vzájemná komunikace a soudržnost, bratrství a partnerství jsou také kulturním předpokladem odpovědnějšího a efektivnějšího státu.

Zcela ústřední význam **sebe-vědomí** ale sahá až hluboko k individuální psychologii a duchovním základům naší civilizace. Odkazuje na potřebu hlubší sebereflexe, porozumění a ztotožnění se se svým vlastním já, a tedy i se světem kolem. Na potřebu bdělého vnímání toho, jak přemýšlím, co cítím a jak jednám. Potřebu hledat hlubší smysl života. Odkazuje na nejvlastnější cíl každé ryzí koncepce rozvoje – nikoliv primárně růst materiální, peněžní či národní, ale růst osobní, resp. osobnostní. Ten představuje také částečně zapomenutý cíl vzdělávací a, jak ukazují i poslední výzkumy v oblasti kvality života, cestu k osobní spokojenosti.

Dimenze vize

V následující kapitole (7.) pak chceme nabídnout i konkrétní způsoby (partnerství a procesy), jakými NNO mohou tyto tři cíle prakticky převést ve spokojenější život jednotlivých Češek a Čechů, v dlouhodobou **vnitřní i vnější odolnost** české společnosti v rychle se měnícím světě a zároveň v klíčový příspěvek ke globální transformaci. Těžko si v současné době představit, že by-

chom mohli docílit jednoho z těchto cílů, aniž bychom se zároveň přibližovali i těm dalším dvěma. Proto spíše než udržitelný rozvoj je navrhovaným cílem rozvoj celistvější.

Jak tedy zformulovat české SDGs, nejdůležitější cíle pro vyvážený, celostní rozvoj Česka po roce 2015 tak, aby jich byl jen omezený počet, a mohly tedy být prioritami? Vycházejí z analýzy globálního a českého prostředí a z pohovoru se zástupci českých ekologických a rozvojových NNO, rozdělujeme klíčové výzvy **do tří, vzájemně provázaných, skupin cílů** právě podle výše nastíněné logiky. Vycházíme z cílů pro českou společnost jako celek a doplňujeme cíle dovnitř - pro jednotlivce a cíle navenek - pro přístup k okolnímu světu. Národní rovina se zdá být nejsrozumitelnější a v české společnosti nejvíce reflektovaná. Naší snahou je vzít ji jako základ a odrazit se od ní k rovině osobního rozvoje, které se zase zdá předpokladem k většímu pochopení a větší motivaci jak zpětně pro rozvoj národní, tak pro rozvoj globální.

To, co Čechům nejde v běžném životě, je naivní očekávat od politiků či manažerů, novinářů i učitelů. Proto u cíle na každé z těchto úrovní se pak snažíme odlišit více formální (**politickou**) a více neformální (**kulturní**) rovinu problému.

6.1 Společnost sítí a důvěry

Jak české, tak mezinárodní reflexe kolem agendy udržitelného rozvoje po roce 2015 jasně ukazují, že budoucnost patří větší míře **spolupráce**. Drtivá většina společných problémů v současném rychlém a vzájemně propojeném světě nemá jednoduchá řešení. Naopak obvykle skrývá množství faktorů a aktérů, rovin a souvislostí, které je nad možností každého jednoho aktéra.

U nejpalcivějších problémů je pak zjevné, že jejich řešením není ani trh sám, ani stát sám, ani občanské aktivity samy. Kupříkladu plýtvání potravinami se týká všech článků potravního řetězce, od farmářů přes výrobce a prodejce až po spotřebitele. Každý může pro odpovědnější nakládání

s cennými zdroji něco udělat, ale bez **koordinace** pokulhává jak efekt dílčích změn, tak motivace k nim.

Prvním navrhovaným cílem pro rozvoj Česka po roce 2015 je proto společnost mnohem více protkaná komunikací, spoluprací a důvěrou. Společnost, jež nabízí dostatek prostoru k setkávání a času k hledání společného jazyka, étosu a vize. Společnost protkaná **vazbami a sítěmi**, v níž spolu rozdílní lidé slušně a konstruktivně **komunikují** o dílčích i společných problémech a spolupracují na společném prospěchu/řešení. Společnost nejen soudržná, ale také otevřená. Společnost sebevědomá a odolná.

Odpovědnější a otevřenější instituce

Vnější odrazem, více formální a politickou rovinou, takové společnosti je funkční stát sloužící svým občanům. Korupce a klientelismus výrazně stěžují či ohrožují práci obou ekologických i rozvojových NNO, byť v rozdílné míře a rozdílným způsobem. V tomto smyslu pak úsilí o **průhlednější, odpovědnější a efektivnější stát** předsta-

vuje přirozený základ pro spolupráci obou skupin.

Pro transformaci k zelené ekonomice a ucelnějšímu rozvoji je však problémem také uzavřenost, rozdrobenost a setrvačnost v přístupech a názorech institucí navzdory rychle se měnícím podmínkám. Proto je třeba hledat inovativní způsoby, jak se české veřejné instituce, různé jejich mechanismy a procesy mohou při řešení společných problémů více **otevřít, být pružnější a více integrovat** různé názory, obory a aktéry.

Celému procesu profesionalizace státní správy by rovněž pomohlo, kdyby existovalo nějaké institucionalizované rozhraní pro **komunikaci NNO se státní správou** a systematictější podpora státu pro NNO, které se snaží sbírat, formulovat a předávat agregované názory občanů do příslušných rozhodovacích procesů.

Partnerství a sociální kapitál

Legislativní změny samy o sobě nezaručují skutečnou **společenskou transformaci**.

Proto formální rovinu by měly doplňovat i aktivity NNO na více neformální, kulturní úrovni. A to je především posilování sociálního kapitálu.

Předpokladů úspěšné spolupráce mezi rozdílnými společenskými skupinami je celá řada. Patří mezi ně podpora erudice vycházející z poctivé analýzy a empirické zkušenosti, podpora pro kulturu sledování a vyhodnocování dopadů politik. Cílem je podporovat **kultivované výměny odlišných názorů** ve všech prostředích a kontextech, veřejném prostoru, ale i při více komorních interakcích: zásady jako je oddělení člověka od problému, respekt jednoho k druhému, snaha poctivě uznat silné, nejen slabé stránky druhého, používat pokud možno přesný a citlivý jazyk. Takové praktiky pak postupně vedou k nárůstu společenské důvěry.

Opravdová partnerství a procesy s nimi spojené však mají svou hodnotu bez ohledu na to, jak efektivně se jim daří řešit dílčí vytýčené úkoly. Nabízejí mimo jiné **ryzí lidskou interakci** i po jiných liniích než čistě racionálních. Diskuse, plánování či or-

ganizace společných aktivit vnáší do života pocity a emoce. Partnerům dávají prožitek bratrství - vzájemnosti, propojení, spolupráce, sdílení práce na společném, vyšším účelu, a tedy pocit toho, že jsou součástí vyššího celku. Zvláště při různosti partnerů přinášejí cennou zpětnou vazbu, jsou zdrojem (po)učení a osobního růstu.

6.2 Pilíře pro růst osobnosti

Vzájemný vztah mezi společností a jednotlivci je tedy obousměrný. Společenské klima, včetně působení vlád a trhů, ovlivňuje a formuje členy každého společenství. Kvalita společnosti, její síla i neduhy, se však také odvíjí od **kvalit jednotlivců**. Poučení z historie říká, že dlouhodobě udržitelné není ani odtržení jedince od svého okolí, ani snahy nadřadit kolektiv jednotlivci. Společenský a osobní rozvoj by měly být v dynamické rovnováze.

Udržitelná kvalita života pro všechny patří mezi základní principy pro SDGs. Její definice je pro globální rozvoj klíčová, avšak není vůbec jednoduchá. Liší se kultura od

kultury, člověk od člověka. Ale je zásadní pro naplnění **lidských práv** nebo jako vodítko pro **udržitelné vzorce spotřeby**. Ačkoliv seberealizace se musí pohybovat v nějakých mantinelech, nakonec si smysl a štěstí v životě každý člověk musí najít sám za sebe. Zda a jak je lidé naplňují, však má zásadní dopad na společenský rozvoj a globální udržitelnost.

Druhým cílem pro rozvoj Česka po roce 2015 proto spatřujeme v podpoře celostvého osobního růstu a klíčových kompetencí, které si pro takový růst potřebují Češky a Češi osvojit. V systematickém úsilí motivovat jednotlivce a dávat jim **nástroje k reflexi, kontrole a vylepšování jejich života** tak, aby byli spokojenějšími, ale zároveň více ohleduplnými občany svých komunit, Česka i světa. Lidmi, kteří se orientují ve světě kolem sebe i v sobě samých a umějí se dobře rozhodovat. Mají v obojí důvěru a o obojí aktivní zájem, potřebné znalosti, dovednosti a zejména postoje (tedy kompetence). A vše to vnímají jako proces celoživotního učení. Jsou lidmi sebevědomými, protože sebe-vědomými.

Klíčové kompetence

Formálním nástrojem osobního růstu je především vzdělávací systém. Řada lidí vkládá do formálního vzdělávání ústřední naději, jakožto hlavního nástroje **společenských změn**. Výchova mladé generace je bezesporu **procesem**, v němž lze leccos na vnímání, myšlení a konání občanů změnit či kultivovat. Ani vzdělávací systém se však neodehrává ve vzduchoprázdnu a má své důležité meze.

České školství postupně prochází výraznými změnami. Větší volnost osnov po schválení národních vzdělávacích programů, různé tematické národní vzdělávací strategie a aktivity mnoha NNO by časem měly napomoci i přechodu k udržitelnějšímu rozvoji. Školská politika obsahuje všechny důležité elementy, ale je třeba obohatit metody vzdělávání (například o více prožitkové metody) a hlavně doplnit, resp. upravit **vzdělávací cíle**. A sic tak, že klíčové kompetence nebudou školy brát jen jako pouhé principy, ani další průřezová témata, ale spíš jako vlastní cíle

vzdělávání. Méně ambiciózním cílem či předstupněm může být integrace klíčových kompetencí aspoň do občanského vzdělávání, které prožívá slibný vzestup.

Za termínem klíčové kompetence se neukrývá nic více a nic méně než snaha uchopit jádro kvalit potřebných pro rozvoj celistvé osobnosti v současném světě. V řadě zemí (Nový Zéland, Skotsko či Finsko) už podobné koncepty udávají směr **vzdělávací politiky**. **Sebevědomí, propojenost, aktivní zapojení do světa kolem sebe a učení jako celoživotní úkol**²⁶ v nich patří mezi základní cíle. V českém školství jsou však zatím brány spíše jako abstraktní principy. Není divu, jde o zásadní společenské rozhodnutí. Pokud vzdělání má sloužit primárně těmto cílům, pak otázka, jaké vlastnosti by měl mít vzdělaný člověk, do značné míry splyývá s otázkou, jakou společnost a jaký život chceme.

Kvalita života

Osobní růst by neměl být jen hlavním vzdělávacím cílem a nástrojem, jak vzdělá-

vání přispívá k udržitelnému rozvoji. Růst kvality života skrze kultivaci vlastního já a světa kolem sebe by se mohl stát i **společenskou vizí**, která nahradí dosavadní neudržitelné paradigma materiálního a peněžního růstu. Cesta k osobní celistvosti má potenciál stát se esencí opravdu zelené inkluzivní ekonomiky.

Méně formální rovinou osobního růstu, ale velmi relevantním mostem mezi každodenní realitou (problémy) lidí v Česku a globálním udržitelným rozvojem, je proto debata o kvalitě života. Je tématem, které organicky integruje různé aspekty udržitelného rozvoje (onu „multidimenzionalitu“) a nabízí odpovědi na otázku, co by měly být jeho priority - hlubší **smysl rozvoje**. Kvalita života nejen leží v jádru diskuse o udržitelných vzorcích (výroby a spotřeby a lidských právech, ale zároveň umožňuje definovat, co by tedy mělo být pozitivní odpovědí na mnohorozměrnost chudoby (pokud ne boj proti chudobě, tak úsilí pro co?). Navíc má potenciál nabídnout jiné vidění rozvojové spolupráce (co

26) Tyto cíle jsou převzaty z vize novozélandského kurikula, které je jak promyšlené a prodiskutované po obsahové stránce, tak velmi srozumitelné a přístupně prezentované. K dispozici na: <http://nzcurriculum.tki.org.nz/The-New-Zealand-Curriculum>

jsou opravdu vyspělé země/komunity?), protože celostně chápaná kvalita života zdaleka nevykazuje přímou korelaci s ekonomickým bohatstvím.

Ba co víc, zahrnuje i debatu o odvrácené straně života v moderních společnostech (hlubších „rozvojových“ problémech Severu). Včetně dilemat, jež pro osobní život plynou z dalších rozvojových cílů, které navrhuje i tato publikace, jako je intenzivnější propojení (ať již národní či mezinárodní). Není dost dobře možné ani fér požadovat po lidech další změny a úsilí navíc, což většina NNO vědomě či nevědomky dělá, pokud nepřináší odpověď na již existující **každodenní problémy**. Žádný nový společenský koncept nemůže být celistvý, tedy ani udržitelný, bez toho, že nabídne řešení pro neuchopitelnost, nezvladatelnost či ztrátu smyslu²⁷, na stres z příválu informací,

neustálých změn, nutnosti neustálého rozhodování a další osobní problémy, které mnoho lidí dnes prožívá. Bez toho, že pozitivně osloví lidskou duši.

6.3 Máme na to být globální

Společnost složená z lidí, kteří věří sami sobě i sobě navzájem, se vyznačuje i větší **odolností** vůči vnějším šokům. Pokud lidé mají potřebné kompetence a společnost sítě a mechanismy, jak společné problémy komunikovat a řešit, mnohem lépe zajistí svou **bezpečnost a prosperitu**²⁸. Sebevědomé země tak mohou (nepohlují je tolik vnitřní problémy) a také chtějí (lépe si uvědomují svou svázanost s okolním světem) být více zapojené do mezinárodní spolupráce. Navíc v řadě oborů již hledání inteligentních forem mezinárodní spolupráce

není věcí volby, ale nutnosti (viz debaty o státní energetické koncepci)²⁹.

Mezinárodní spolupráce má řadu dobrých důvodů i pro české NNO - od výměny zkušeností a zisk finančních prostředků přes inspiraci, solidaritu a vzájemnou podporu až po diplomatický tlak na řešení dílčích zahraničních problémů a spolupráci **globálního vládnutí** (global governance) v oblastech, kterým se české NNO věnují.

Právě **mnohostranná diplomacie** je v současné době v defenzivě, což mimo jiné podkopává i práci rozvojových a ekologických NNO. Geopolitické oslabení Západu a vzestup zemí skupiny G-20 či nová role soukromého sektoru se projevují i v jednáních OSN o agendě po roce 2015. Většina velkých globálních jednání (WTO, UNFCCC, mezinárodní finanční architektura, jaderné

27) Jedním z inspirativních myslitelů, kteří zasvětili svůj život studiu stresu, je sociolog lékařství Aaron Antonovsky. Ve své knize *Health, Stress and Coping* (1979) mimo jiné postuloval tzv. smysl pro soudržnost (sense of coherence), tři klíčové předpoklady pro zachování (mentálního) zdraví a kvality života: srozumitelnost, zvladatelnost a smysluplnost. Ve zkratce k dispozici též na: http://en.wikipedia.org/wiki/Salutogenesis#Sense_of_coherence

28) Bezpečnost a prosperitu lze vnímat i jako rozměry odolnosti. Tento koncept se během pohovorů se zástupci NNO opakovaně dostával do popředí. Jistě by stálo za širší debatu, zda odolnost v současných podmínkách není vhodnějším (přesnějším a realističtějším) společenským a tedy i politickým cílem nejen než ekonomický růst, ale také bezpečnost, nezávislost či soběstačnost.

29) Tyto debaty se často stáčí k otázce, zda při tak dynamických proměnách energetiky (zejména trhů s elektřinou) je vůbec možné postulovat vlastní energetickou koncepci 1) na několik dopředu a 2) bez ohledu na vývoj v okolních zemích (zejm. v Německu), tj. bez mapování dopadů u různých scénářů vývoje, jak k tomu stále tíhne Ministerstvo průmyslu a obchodu.

odzbrojení atd.) je roky víceméně zablokována. Problémů, jež mají řešení jen v globální dohodě, neubývá, ale množí se různá jednostranná, dvoustranná či regionální řešení.

Posledním cílem pro český rozvoj po roce 2015 je proto skutečné (nejen verbální) naplnění a **nový obsah a motivace** pro zapojení ČR do globální (nejen mezinárodní) spolupráce. Rok 2015 by mohl být impulsem k revizi této části zahraniční politiky a zároveň příležitostí, jak z ní učinit originální a smysluplnou součást národní identity. Postupně změnit obrázek Česka: opustit stereotyp země historicky závislé a řízené jinými a nastolit vizi země aktivní, autonomní, úspěšné. Česko sebevědomé, protože prospěšné za svými hranicemi.

Česká globální politika

Formální vyjádření této představy se týká především zahraniční politiky. Podobně jako si nová vláda definuje svou evropskou politiku, měla by si definovat i svou politiku globální. Taková politika globální spolupráce (jako má např. Švédsko) by však

měla zahrnovat nejen prospěšné dvoustranné programy (jako je zahraniční rozvojová spolupráce, humanitární pomoc a transformační spolupráce), ale mnohem promyšlenější **aktivní program multilateralismu** (prioritní témata, instituce, koordinaci lidí apod.) s příslušným odrazem i na přístupu k EU. A také by měla integrovat různé resortní agendy s globálním přesahem (životní prostředí, bezpečnost, obchod, rozvoj, lidská práva).

Mnohostranná diplomacie, jakkoliv hraje klíčovou roli, však není a nejspíš ani nebude jediným účinným mechanismem globálního řízení. NNO by se proto měly do globální politiky zapojovat i skrze jiné kanály. Kromě institucionalizovaného dialogu se zeměmi BRICS o jejich globální odpovědnosti, který zatím zcela chybí, by mohly NNO představovat důležitý motor také v tzv. **globálních tematických sítích**. Tedy v méně formalizovaných uskupeních sdružujících různé aktéry, včetně soukromého sektoru, kteří spolupracují na řešení dílčích globálních problémů (např. nášlapné miny, palmový olej apod.)

Národní hrdost

Méně formalizovatelným, kulturním předpokladem aktivnější globální politiky je její **veřejná podpora**. Ta byla doposud nízká, a proto je potřeba hledat tvořivé, nové cesty, jak ji zvýšit. Jedna z nich by mohla vést přes vazbu na národní sebevědomí, resp. přes redefinici národní hrdosti. Doposud jsme byli zvyklí vidět (i díky vzdělávacímu systému) základy národní hrdosti spíše v historii a kultuře, případně v pár úspěšných výrobcích či jedincích ve světě. Nabízí se ale možnost založit ji mnohem více na budoucnosti (než minulosti) a na tom, **jací jsme pro ostatní**, nikoliv pro sebe či dokonce proti ostatním.

Systematičtější komunikace a **inovativní prezentace** rozvojové a transformační spolupráce, humanitární pomoci či aktivní účasti na globální politice jsou jen některé z možností. Další by mohly představovat například pozitivní aktivity soukromého či akademického sektoru.

Společenská i politická **poptávka po patriotismu** určitě existuje a není na ní nic špatného. Otevřená, na vnitřním sebevě-

domí (podpořeném osobním růstem a sítěmi pospolitosti) a definice národní hrdosti založená na étosu služby vyššímu celku by pro ni mohla nabídnout jiný obsah než ten, který nabízí xenofobní, fašizující či šovinistické proudy.

Jakkoliv riziko **zneužití ne-racionálních motivů** v politice je velké, klíčová politická výzva pravděpodobně stojí jinak: Budeme v české občanské společnosti schopni oslovit hlubší potřeby občanů konstruktivním, celostním (post-racionálním) způsobem dříve, než to někdo jiný udělá způsobem partikulárním, mnohem méně zodpovědným a udržitelným (iracionálním)?

7. PŘÍLEŽITOSTI PRO ČESKÉ NNO

Smyslem této kapitoly rozhodně není předepsat desítkám ekologických a rozvojových NNO, co mají či nemají dělat po roce 2015. Věnují se důležitým veřejným problémům, které budou nadále vyžadovat pozornost. Nicméně pro některé z NNO může nastat situace, že jim na stávající aktivity docházejí zdroje, a tak se poohlížejí po jiných. Jiné testují další témata či přístupy, jimiž by mohly obohatit a zejména zefektivnit svou práci. A zase jiné by prostě jen chtěly vědět, jak mohou k mezinárodnímu úsilí přispět v **rámci svých možností**.

Záměrem poslední kapitoly je tedy spíš zamyslet se nad tím, jak načrtnuté národní rozvojové cíle – společnost sítí a důvěry, rozvoj osobností a globálnější Česko - pro-

mítnout do každodenní práce NNO. Občanská společnost v ČR může k zelenější ekonomice, odolnějšímu státu a celistvější společnosti přispět různými cestami. A také tak v mnoha ohledech činí. Zdá se však, že tyto aktivity nejsou mezi klíčové výzvy rovnoměrně rozloženy:

- kultivaci státu a veřejnosti, ovlivňování politik se věnuje výrazně větší energie než **transformaci soukromého sektoru**;
- uchopitelnější (politické) problémy jako korupce či rezortní politiky získávají více pozornosti než **hlubší (kulturní) problémy** jako propojování, společenská důvěra či osobnostní růst;
- ani v neziskovém sektoru nejsou příliš zpochybňovány meze racionality a nabídka ucelenějších přístupů, které by lidem nabídly nejen praktická, technická řešení, ale **přesah a hlubší smysl**, vzniká jen velmi pomalu.

Ekologické a rozvojové NNO se mohou připojit k naplňování těchto rozvojových výzev několika způsoby. Tím, že:

- do svého portfolia (poslání) přidají **nová témata** (např. zelená ekonomika);
- či nové aktivity/cílové skupiny (např. spolupráce se soukromým sektorem);
- promítnou do stávajících aktivit **nový přístup/rozměr** (důraz na kultivovanost diskuse, pozitivní přístup k odlišným názorům, zohlednit nejen myšlení, ale též cítění cílové skupiny, vnášet otázky po kvalitě života a přesahu);
- anebo je (politicky, mediálně) **podpoří u jiných organizací**.

Na dalších řádcích se tato kapitola věnuje obecným možnostem, jak navrhované priority promítnout do hlavních aktivit ekologických a rozvojových NNO. Aktivity jsou děleny podle **hlavních cílových skupin**: místní komunity (7.1), školy (7.2), veřejnost (7.3), politici a státní správa (7.4). Doplnuje je pak kapitola o financování (7.5) a o nejvíc chybějící aktivitě – hlavních typech potřebného propojování společnosti (7.6). Na závěr každé podkapitoly formulujeme stručná doporučení.

7.1 Místní projekty – společně prožívat drobné změny

Jakkoliv tvorba nových globálních cílů, cíle pro rozvoj Česka i tato publikace se zaměřují spíše na změny systémové, přehled příležitostí pro české NNO, jak přispět k celistvějšímu rozvoji po roce 2015, musíme začít u praktických projektů. Důvodem není jen to, že právě takovými, více či méně drobnými aktivitami zacílenými na konkrétní změnu konkrétní pospolitosti se zabývá většina českých NNO, včetně ekologických a rozvojových.

Reálná transformace konkrétních lidí je především hlavním, hmatatelným a konečným výsledkem všech rozvojových snah. Veškeré myšlenkové koncepty, principy a mechanismy jsou jen nástroje. Mají smysl jen pokud přinášejí lepší život lidem kolem.

To neznamená jen, že projekty musí být ušité na míru konkrétní situaci, ale měly by zohledňovat širší (národní, globální) celek. Transformace – jak změna, tak zlepšení – se stávají (udržitelnou) skutečností, jen

když jsou prožité v určitém konkrétním času a prostoru. U většiny takových transformativních momentů ale nebude ani OSN, ani česká vláda, ani analytická centra. Mohou u nich být jen konkrétní lidé z organizací občanské společnosti.

Pokoušet se o výčet možných typů transformativních projektů, kterým se české NNO mohou věnovat, by nemělo valného smyslu. Takřka každý projekt má potenciál přispět k osobnímu, společenskému a tím většinou i ke globálnímu rozvoji, o nichž zde hovoříme. Tím spíš, pokud vezme v potaz některé z výše zmíněných priorit.

DOPORUČENÍ

Má však smysl vymezit skupinu **průřezových otázek**, jež by bylo dobré si klást při plánování, realizaci i hodnocení projektů, včetně projektů, jež míří i na jiné cílové skupiny. Přispívá projekt k/e:

- **většímu propojování (méně ambiciózní než zapojování) různých skupin (více viz 7.6);**

- k hledání společného jazyka, hodnot a vize, nejen identifikaci problémů (pozitivní přístup);
- kultivaci diskuse, vyjednávání, koordinace, spolupráce, hodnocení atd., ke zvyšování důvěry ve společnost, její otevřenosti, propustnosti, vzájemnému respektu, ochotě se měnit (důraz na procesy a rozvoj sociálního kapitálu);
- společné reflexi výstupů a poučení z projektu, předpokladů a podmínek pro úspěšnou realizaci cílů projektu, doporučení do budoucnosti (učení se, jak se učit);
- k reflexi momentů, které vedly k pocitu ne/spokojenosti zúčastněných (kvalita a smysl života);
- práci nejen s myšlenkami, ale také dojmy, pocity, emocemi zúčastněných (práce s duší);
- budování většího, pozitivně definovaného sebevědomí, prezentaci zahraničních a globálních aktivit coby důvodu k národní hrdosti (Sebevědomí Česko).

7.2 Vzdělávání – učit se, jak se učit

Vzdělávání patří mezi poslání velkého počtu ekologických i rozvojových organizací. Složitý a rychle se měnící svět klade **zvýšené nároky** na naši schopnost rozumět jevům kolem nás a adekvátně na ně reagovat. Mnoho vzdělávacích odborníků i lidí z praxe (včetně zástupců firem) se shoduje na tom, že většina současných vzdělávacích systémů zdaleka nepřipravuje mladé lidi na výzvy, které před nimi, společnostmi a planetou skutečně stojí. Úkolem vzdělávacích NNO by měl být ucelenější a kritičtější obrazy globální reality, který lidem umožní zpochybňovat zaběhané rámce myšlení a posouvat své hranice.

Rozvojové vzdělávání (většinou nazývané globální rozvojové vzdělávání – GRV), lidskoprávní vzdělávání a vzdělávání pro udržitelný rozvoj či environmentální vzdělávání mají společnou snahu osvětlit **komplexní vazby** mezi naším myšlením a jednáním na jedné straně a dopady na přírodu, chudé komunity a upozadované jednotlivce na straně druhé.

V ČR ovšem existuje množství dalších „tematických“ vzdělávacích NNO (např. občanské, finanční, mediální vzdělávání), které působí ve formálním i neformálním vzdělávání. Jsou mezi nimi i organizace velmi aktivní a inovativní, které mohou nabídnout inspiraci pro ekologické a rozvojové NNO.

Klíče k učení

Přestože dílčí témata a východiska, metodiky i cíle všech těchto NNO se mohou stále lišit, z pohovorů s jejich zástupci se zdá, že jejich potřeby jsou si stále podobnější. Zjednodušeně řečeno, postupně se rodí konsensus o tom, že další a další informace, ani trénink dalších a dalších dovedností žákům a studentům neumožňují svět lépe uchopit a najít v něm své místo. Pokud si zároveň neosvojí určité poznání, postoje a hodnoty – „klíče k učení pro každou oblast učení“. Těmto klíčům se říká (klíčové) **kompetence** – způsobilosti či schopnosti. Novozélandské osnovy mezi ně řadí: myšlení, používání jazyka, symbolů a textů, zvládnutí sebe sama, vztahy k ostatním a schopnost účastnit se a přispět k dění kolem³⁰.

30) Viz: <http://nzcurriculum.tki.org.nz/The-New-Zealand-Curriculum>.

Skutečné osvojení postojů se však děje především prostřednictvím prožitku. Některé vzdělávací přístupy již reflektují potřebu přístupu, který přesahuje běžnou racionalitu. Pracují s lidmi nejen na tom, jak přemýšlejí, ale také jak vnímají a cítí, jak přistupují k řešení různých situací, problémů ve světě kolem i uvnitř sebe samých. Rozvíjí motivaci založenou na emocích, příbězích či konkrétních příkladech bez ohledu na to, v jakém prostředí se pak bude daný student pohybovat. Takové vzdělávání k osobní celistvosti je založeno méně na myšlenkách a více na vlastních **prožitcích** a činech, včetně možnosti nahlédnout vyšší celek.

Zaměření na kompetence přesahuje a zároveň integruje sektorově založené vzdělávací proudy, jako je environmentální vzdělávání, globální rozvojové vzdělávání či občanské vzdělávání, s nimiž jsou však tyto klíče k učení v ČR zatím nejčastěji spojovány. Jeho cílem není pouze vytvořit ucelenější obrázek o okolním světě a kriticky jej nahlížet, nýbrž různé pohledy a přístupy propojovat a odhalovat, co se skrývá za nimi či pod nimi. A zároveň si

klade za cíl rozvíjet **obecné individuální schopnosti** pozitivního myšlení, podnikavosti, představitivosti, tvořivosti, odolnosti a reflexe vlastní identity, odpovědné akce a odpovědného rozhodování, komunikace a spolupráce. Tyto a další schopnosti jsou jak nástroji, tak životními cíli samy o sobě.

Cesta do hlavního proudu

Není divu, že úspěšné země jako Nový Zéland či Finsko kompetence nevnímají jako další vzdělávací modul, ale stále více jako **průřezové principy a cíle** pro hlavní vzdělávací proud. Metodiku s potenciálem vychovávat občany s více univerzálním poznáním, vnímáním a chováním. Občany s uplatněním napříč různými obory, v ekonomice, státní správě či neziskovém sektoru.

Navzdory novým osnovám, které základních kompetencí obsahují, **hlavní vzdělávací proud** v ČR však převážně zůstává u principů starých desítky, ba možná stovky let. Vedení mladých lidí k zásadním kompetencím nejen pro společenskou transformaci k udržitelnému rozvoji, ale pro úspěšný život v globalizovaném světě

vůbec naráží na stereotypy a omezené kapacity nejen úředníků, ale především samotných škol, učitelů a rodičů.

DOPORUČENÍ

- Nabízet ucelenější obrázek a prožitek globální reality, ukazovat na provázanost hodnot, ale také osvětlovat důležité nuance, odchylky a paradoxy, které pomáhají pochopit zaběhané rámce našeho myšlení a zároveň je kriticky zpochybnout;
- Organizace rozvojového a environmentálního vzdělávání by se měly spojit s dalšími typy vzdělávacích NNO a definovat klíčové kompetence sebevědomého občana ČR a systematicky je vnášet do své práce;
- Společně s EDUin a dalšími prosadit klíčové kompetence i jako formální vzdělávací cíle, obsáhnout a přijmout je v tzv. vzdělávací ústavě;
- Kolem klíčových kompetencí a připravované VIZE 2020 MŠMT ve spolupráci s dalšími NNO rozpoutat debatu o cílech a efektech vzdělávání, kvalitě života a společenské vizi.

7.3 Osvěta a komunikace s veřejností – získat si srdce, nejen mysl

Zdá se, že ve vyspělém světě žijeme v době, kdy naše společnosti postupně přecházejí z jednoho modelu na jiný. V takových turbulentních, transformačních dobách je reflexe a pochopení širších souvislostí, vysvětlení nových rozměrů, konfrontace s jiným myšlením a zejména udržování a **kultivace společenské diskuse** o jádru problémů naprosto zásadní. Zásadních témat pro osvětovou práci je celá řada. Ale opět neméně důležitá je forma komunikace.

Nespočívá nezastupitelná **role NNO** právě v otvírání rozporuplných a citlivých, ale zásadních debat, jako je např. snaha identifikovat produkty či služby, které při velké spotřebě zdrojů přináší jen malé uspokojení? Či snaha nalézt vhodné nástroje pro sociální soudržnost, solidaritu a dodržení minimálních standardů pro všechny obyvatele státu v situaci omezených zdrojů?

Mnohé z témat nemusí mít zjevnou vazbu na globální procesy, udržitelný rozvoj ani klasickou rozvojovou agendu, a přesto mohou nastolovat ty nejdůležitější otázky (např. jak vzniká společenská změna?), kterým dnes čelí jak rozvojová spolupráce, tak udržitelný rozvoj. **Dobré otázky** jsou často důležitější než odpovědi (nabídka inspiračních otázek je v Příloze 1). Ale ani dobré otázky, ani pozitivní vize samy o sobě nestačí ke změně chování.

Změna chování

Podle různých sociálně-vědních výzkumů a odborníků na společenský marketing³¹ je k přesvědčení lidí třeba plán a správně podaná nabídka konkrétní akce, kterou mohou sami udělat. Praxe ukazuje, že pokud jde o **změnu chování**, lidé na obvyklé argumenty rozvojových či ekologických NNO neslyší.

Výše zmíněné studie doporučují prezentovat globální udržitelnost jako něco s osobními, hmatatelnými přínosy pro lidi tady

a teď. Jako lepší, moderní alternativu (ba dokonce módní značku), lákavou pro různé skupiny obyvatel, včetně elit. Prezentace vyžaduje **pozitivní, nekonfrontační jazyk** – nepovyšovat se a být otevřený jiným postojům a hodnotám, přizpůsobený nejen cílové skupině, ale i různým psychologickým profilům (lidé orientování dovnitř, navenek či na bezpečnost).

Komunikace by měla být dílem profesionálů z různých oborů a podpořena veřejnými osobnostmi. Musí nejprve nabízet jednoduché akce, které přinášejí bezprostřední uspokojení a postupně zvyšovat nároky. V neposlední řadě přesvědčovací metodou nemohou být další informace, data či racionální argumenty, ale především kontakt s emocemi, podněcování hlubší resonance, tužeb a inspirace.

DOPORUČENÍ

- **Ekologické a rozvojové organizace věnující se osvětě by mohly spolupracovat**

31) Např. <http://www.futerra.co.uk/downloads/Sellthesizzle.pdf> nebo (starší) <http://www.green-engage.co.uk/PaintingtheTownGreen.pdf>

vat na hledání nejvhodnějších úhlů a jazyka k oslovení české veřejnosti (vyvarovat se použití abstraktních, vyprázdněných a zprofanovaných konceptů/termínů);

- Snažit se komunikovat mezinárodní a globální spolupráci coby výraz národní vyspělosti - hrdosti a sebevědomí;
- Šít své kampaně na míru nejen cílovým skupinám, ale též základním psychologickým profilům, zůstávat otevřený jiným postojům a hodnotám a při každé možné příležitosti kultivovat veřejnou diskusi (sociální kapitál);
- Vyvažovat racionální argumenty kontaktem s emocemi, inspirovat atraktivní/pozitivní vizi, podněcovat hlubší rezonanci.

7.4 Účast na rozhodování – nabízet pozitivní synergie

Třetí hlavní aktivitou ekologických a rozvojových NNO je účast na politickém rozhodování a ovlivňování veřejných politik s dopadem na globální udržitelný rozvoj (tzv. „advocacy“ či „policy“ práce). Argumenty každé ze skupin

se zatím mohou lišit, ale typ změn, po kterých volají, i způsob ovlivňování se opět velmi podobají. Intenzivnější spolupráce nabízí řadu **synergií**: možnosti sdílení zdrojů, prohloubení argumentů, zvýšení dopadů, navázání dalších partnerství a vyšší legitimity pro mnohé (byť ne všechny) kampaně a politická jednání každé z těchto dvou skupin NNO.

Bez přílišné nadsázky lze tvrdit, že většina domácích ekologických reforem zároveň představuje dobrý příspěvek k řešení globálních rozvojových problémů (dílcí zlepšení, symbolický signál, posilování pozitivních trendů). Vazba opačným směrem už je slabší, ale i část reforem potřebných pro efektivní boj s chudobou a globální udržitelný rozvoj (např. omezení fosilních paliv) má zároveň tendenci přinášet praktickou ochranu životního prostředí, či **prospěch** občanům **České republiky** (odolnost, stabilitu či zdraví), byť často v delším časovém horizontu.

7.4.1 Domácí politiky

Domácí transformace v zelenou ekonomiku představuje největší úkol na cestě

k domácímu i globálnímu udržitelnému rozvoji. Podíl na globální práci, kterou za Česko nikdo jiný udělat nemůže. A zároveň příležitost, jak chytře a odpovědně zvýšit kvalitu našich vlastních životů. Nicméně naše odpovědnost vůči okolnímu světu tím nekončí. Kromě větší celistvosti českých politik s přímým dopadem na globální udržitelný rozvoj se pro ekologické a rozvojové NNO nabízejí ještě další smysluplné příležitosti k systémovým změnám ve vzdělávací politice a tlaku na odpovědnější a efektivnější stát.

Celistvější politiky

Česko **přímo** či **nepřímo** přispívá k řadě globálních problémů: čerpá obnovitelné i neobnovitelné zdroje, vypouští emise CO₂ a podílí se na dalších environmentálních škodách, dováží sóju coby krmivo pro velkou část své živočišné výroby anebo vyváží zbraně do chudých zemí. To vše poškozuje životní prostředí a lidi, kterým zároveň posílá rozvojovou pomoc.

Ze strany NNO je třeba monitorovat nejen, jaká opatření vláda a parlament schvaluje

a jak je naplňuje doma, ale též vazbu mezi českými, případně evropskými politikami a nejpalčivější globální problémy. Pod hlavičkou **koherence politik pro globální udržitelný rozvoj** by ekologické a rozvojové NNO měly společně hledat cesty, jak Česko může přispět k jejich řešení.

Stejně jako ve vzdělávání a osvětě i v politice je ovšem třeba se odpoutat od primárně negativního pohledu na svět. Odpovědi na všechny tyto problémy zároveň představují příležitosti, jak posílit **pozitivní trendy v ČR**. Úspornější čerpání zdrojů zvyšuje surovinovou odolnost a konkurenceschopnost Česka v delším časovém horizontu. Menší spotřeba masa vede nejen ke zdravějšímu jídelníčku, ale také vytváří v Česku prostor pro větší využití obnovitelných zdrojů, které zvyšují energetickou soběstačnost, představují menší zdravotní a bezpečnostní rizika a nabízejí zajímavé pracovní příležitosti.

Příležitosti skýtá i politika EU. Snaha přivést do Evropy zpět průmysl coby spolehlivější ekonomický fundament než např. finanční sektor (**reindustrializace**) je kupříkladu

šancí, jak zvýšit i přidanou hodnotu české ekonomiky, snížit ekologickou náročnost a přitáhnout špičkové technologie i mozky. Další reforma společné zemědělské politiky je výzvou k hlubší debatě a promyšlení role venkova – a tím pádem města – v současných společnostech.

Rekonstrukce státu

Ekologické a především rozvojové organizace by vedle své tematické práce mohly také mnohem silněji podporovat protikorupční organizace v jejich snaze zlepšit prostředí pro rozhodování (ekologie veřejné služby). Kampaň Rekonstrukce státu, jež usiluje o prosazení **devíti klíčových zákonů**, včetně zákona o státní službě, financování politických stran, veřejných zakázkách či o státním zastupitelství je ve svém souhrnu zatím nejucelenější odpovědí občanské společnosti (a soukromého sektoru) na politizaci státní správy, masivní korupci a politický klientelismus.

Tato kampaň pomohla téma korupce etablovat jako klíčové téma stranických programů i programu nové vlády. Avšak

ohlídat, aby došlo k přijetí inkriminovaných zákonů s požadovaným efektem, vyžaduje ještě hodně práce a **setrvalý tlak** veřejnosti, tedy především českých NNO.

Vzdělávací „ústava“

Neziskové organizace mohou nadále vytvářet tlak, aby se vzdělávací systém, či aspoň jeho součásti, ubíral celistvějším, integrovanějším směrem a vedl ke skutečnému rozvoji osobností. Příkladem úspěšného **zapojení do rozhodovacích procesů** bylo například projednávání rámcových a školních vzdělávacích programů, tzv. Bílé knihy či Strategie vzdělávání pro udržitelný rozvoj a Strategie globálního rozvojového vzdělávání na MŠMT.

Konkrétním způsobem, jak zvýšit pozornost věnovanou klíčovým kompetencím, je prosadit je a lépe zformulovat do Národního programu vzdělávání – a tuto tzv. vzdělávací ústavu konečně schválit. Tento dokument, zmíněný i ve školském zákoně, Česku zatím stále chybí. Přitom by měl určit, **jakým směrem** a jakým způsobem se má vzdělávací politika státu ubírat, a po-

skytnout tak rámec již schváleným osno-
vám a dalším podzákoným normám.

7.4.2 Zahraniční politiky

Nevládní organizace ze Severu budou po roce 2015 nejspíš více motivovány OSN, vládami a dalšími donory, aby šířily osvětu, globální vzdělávání a pomáhaly v transformaci směrem k férovější, zelené ekonomice a vůbec zajištění větší **udržitelnosti samotného Severu**. Předchozí řádky se proto věnovaly tomu, co konkrétně si pod touto domácí transformační agendou představit a jak k ní prakticky přistoupit.

Transformační politika

Transformační know-how a zkušenosti jsou pak samy o sobě důležitým tématem mezinárodní spolupráce a jednání o SDGs, nejen dlouhodobou prioritou české zahraniční politiky. Reflexe samotného procesu transformace je proto velmi žádoucí. Česko se může inspirovat úspěšnějšími zeměmi a naopak své **transformační zkušenosti** přenášet do méně rozvinutých či transformujících se zemí. Jedná se o téma, které by

měla odrážet i česká pozice pro další jednání o nové rozvojové agendě po roce 2015 v OSN.

Rozvojová politika

Rozvojová politika po roce 2015 (viz kapitola 4) bude jistě kombinovat **nové elementy SDGs** (větší důraz na domácí transformace, zapojení Severu, zelenou ekonomiku, vícedimenzionální pohled na chudobu atp.) s dokončováním **nesplněných úkolů z MDGs** (viz kapitola 3).

Zahraniční rozvojová spolupráce nadále zůstane důležitou aktivitou. Část ZRS možná bude více zaměřena na **základní lidské potřeby** (pomoc s adaptací na změny klimatu, na strukturální transformace a na další vnější šoky). Větší pozornost „kapsám“ chudoby a nerovnosti uvnitř zemí (vylučovaným skupinám, venkovským oblastem) i mezi zeměmi (nefunkčním a konfliktním státům či subsaharské Africe) bude doplňovat tlak na zvládnání urbanizace a udržení křehkých úspěchů v zemích se středním příjmem.

Část bude víc transformativní, to znamená, že kromě konkrétních lidí bude cílit na **instituce a společenské systémy**. Rozvojové NNO postupně mění přístup k emancipujícímu se Jihu. Stávají se více konzultanty, facilitátory, subdodavateli, spíše než vůdčími silami rozvojových projektů v chudých zemích. Také jsou více pasovány do role těch, kdo šíří osvětu, globální vzdělávání a pomáhají zajišťovat větší udržitelnost samotného Severu. U nejvyspělejších dárců pak bilaterální rozvojová spolupráce nejspíš dále ustoupí potřebě budování globálních veřejných statků, a zejména nutnosti praktické transformace domácích modelů rozvoje.

Lidsko-právní politika

Snaha o přesah sociálního rozvoje typického pro MDGs (tzv. post-MDG přístup) se projevuje i v důrazu na začlenění témat v MDGs vesměs opomenutých, jako jsou bezpečnost, dobré vládnutí a lidská práva. To dále posílí snahu propojovat více humanitární, rozvojovou a lidsko-právní politiku s politikou bezpečnostní a environmentální tak, jak se o to nově snaží i české MZV.

Tato lidská dimenze zahraniční politiky by měla nabízet nejen bezpečnostní základ, ale také ucelenější pohled na státy, v němž by dosavadní důraz na občanská a politická práva (1. generaci) měl být doplněn o hledání cest, jak podpořit též od nich neoddělitelná práva ekonomická, sociální, kulturní (2. generaci) a environmentální (3. generaci).

Multilaterální politika

Tento koncepční posun, který by české NNO měly sledovat a podporovat, má minimálně dva důležité důsledky. Za prvé bude vyžadovat silnější důraz na práci OSN a multilaterálních institucí vůbec, protože naplnění druhé a třetí generace lidských práv, práv více kolektivních než individuálních, se neobejde bez systémových reforem. A ty zase vyžadují solidní mezinárodní **institucionální rámec**. Proto se na globální vládnutí klade i takový důraz v jednáních o SDGs.

Tlak na rostoucí velikost projektů, sdružování zdrojů, koordinaci aktérů, integrované pojetí, a tedy na systémový dopad již dnes

fakticky posouvají bilaterální rozvojovou spolupráci velkých donorů směrem k multilaterální rozvojové spolupráci. **Ucelenější strategie** multilaterální či lépe globální spolupráce (v ideálním případě by měla integrovat též českou obchodní, exportní a investiční politiku a dát nový základ spolupráci s MPaO) by jistě pomohla jednotlivé roviny lépe uchopit, vybrat potřebné priority pro aktivnější český multilateralismus a formulovat pro ně konkrétní politické nástroje a mechanismy.

Role MZV v domácí politice

Druhou velkou výzvou je koordinace mezi domácí dimenzí zahraniční politiky (např. případné závazky k domácí transformaci po schválení SDGs) a mezinárodním rozměrem domácích politik (např. klimatické dopady české energetické politiky), tj. vztah mezi MZV a ostatními resorty. V současné době drží výhradní **pravomoci** k některým politikám klíčovými pro globální udržitelnost, jako jsou energetická (klimatické změny), environmentální (Rio+20) či finanční (daňové ráje), jiná ministerstva a svou agendu s MZV nedostatečně kon-

zultují a koordinují. Pokud má ale být MZV efektivním zastáncem všech lidských práv a prosazovat globální politiku, je třeba, aby aktivně vstupovalo do **domácí politické debaty** (a ideálně mělo podporu Úřadu vlády), jako je tomu např. ve Velké Británii a dalších zemích EU.

Nicméně většina rozvojových, lidsko-právních a humanitárních organizací bude především pokračovat v realizaci praktických projektů v chudších zemích. Kromě snahy více propojit různé druhy spoluposejících, vnějších politik Česka by proto rovněž stálo za úvahu více propojovat zahraniční aktivity NNO s **domácím prostředím** a uplatňovat další obecné průřezové principy pro projekty českých NNO (viz kapitola 7.1).

DOPORUČENÍ

- **Rozvojové NNO by mohly věnovat více podpory multilateralismu a větší zájem domácím politikám s dopadem na globální rozvoj (tlak nejen na MZV, ale také MŽP a další resorty);**
- **Ekologické NNO více zohledňovat glo-**

bální dopady českých politik a směřovat svůj tlak rovněž na MZV, nejen příslušné domácí resorty;

- Společně by pak měly tlačit na vznik české globální politiky a zároveň se do globální politiky aktivněji zapojovat i skrze mimovládní kanály, doma pak podporovat změnu vzdělávacích cílů a metod, přijetí „Vzdělávací ústavy“, Rekonstrukci státu a vyšší koherenci českých politik pro globální udržitelný rozvoj (česká stopa, surovinová odolnost, reindustrializace či reforma zemědělské politiky a venkova);
- Společně jednak vytvářet prostor a procesy k celospolečenské debatě a jednak požadovat, aby míru vzájemného dialogu, konzultací a především množinu strategické shody zvýšili politici.

7.5 Financování – vykročit k větší pestrosti a pružnosti

Finanční situace rozvojových a ekologických NNO není dramaticky špatná, ale oba sektory už zažily příznivější období. Cel-

kový propad zdrojů po finanční krizi se daří obnovovat jen velmi pomalu a především malé organizace se pohybují na hraně existenční nejistoty. Hlavním rysem je **vrtkavost**, málo zdrojů nevázaných na konkrétní účely (operační financování), jejich proměnlivost a ústup víceletého, operačního a drobného financování.

Pluralita zdrojů

Značná část z českých rozvojových NNO čerpá své finanční zdroje z veřejných prostředků, což s sebou nese výhody i rizika. Mezi výhody patří poměrně stabilní a významná podpora rozvojových NNO ze strany českého státu i EU. Nevýhodou je však silná finanční i „mentální“ **závislost na státu** či mezistátních institucích, stagnace či dokonce postupné slábnutí veřejných zdrojů, rostoucí konkurence, liknavost a administrativní náročnost, změny priorit a zpřísňování podmínek u veřejných výzev.

České NNO tudíž potřebují hlavně **větší pestrost** svých zdrojů. A samozřejmě, pokud možno, vyšší, dlouhodobější a předvídatelnější objem finanční podpory. Řeše-

ním je více rozmanitých soukromých zdrojů, včetně individuálních příspěvků, firemního dárcovství, sponzoringu, dlouhodobějších, systematictějších partnerství, nových zdrojů a inovativních přístupů. Méně probádané možnosti financování (viz kapitoly 4.4.4 a 4.4.5) skýtá například sdílení zdrojů, včetně spoluúčasti cílových skupin a větší podíl nefinančních zdrojů (dobrovolnictví, in-kind podpora apod.)

Zajímavé jsou v této souvislosti i tendence k **více-zdrojovému financování projektů** a programů. Nesouvisí jen s důrazem na velké projekty (viz níže) a potřebou kofinancování, které se dnes týká už i multilaterálních institucí (např. řada agentur OSN získává i výrazný podíl svých zdrojů ze soukromého sektoru). Schopnosti zajistit různé zdroje pro svůj projekt poukazuje také na relevanci, kvalitu či udržitelnost projektu pro různé skupiny/aktéry a zvyšuje zájem sponzorů. Představuje i možné řešení pro NNO v situaci, kdy jediný, zejména firemní sponzor by mohl být rizikem. Více různých zdrojů (i firemních) zvyšuje legitimitu, „bezpečnost“ projektů, a to jak pro NNO, tak pro firmy samotné.

Finance ze soukromého sektoru

V ČR postupně roste zapojení soukromého sektoru do udržitelného rozvoje i do rozvojové spolupráce. Ani tento typ finančních prostředků však není bez rizika. **Podnikatelské zájmy** českých firem by neměly diktovat ani podobu české ZRS, ani typ aktivit pro udržitelný rozvoj. Publicita takových projektů může zastírat a legitimovat pochybné firemní praktiky a naopak podlamovat důvěryhodnost jak sponzorovaných NNO, tak sponzorovaných aktivit před veřejností i jinými partnery.

Na druhé straně stoprocentně „čisté“ nejsou ani daně a systémové reformy prosazované navzdory vetu podnikatelů (či jiné velké společenské skupiny) mají malé vyhlídky na udržitelnost. Spolupráce se soukromým sektorem v oblasti globálního udržitelného rozvoje nabízí řadu možností, které však nezářídka **překračují tradiční vnímání ZRS** či ekologických projektů a vyžadují jiný přístup na straně NNO. Mezi firmami v ČR postupně roste zejména poptávka po inovativních formách společenské odpovědnosti (nejen CSR), včetně

spolupráce s NNO na společných projektech či programech.

Nejde jen o to, že podnikatelský sektor potenciálně disponuje řádově většími zdroji, než všechny státní dotace pro občanskou společnost dohromady. **Financování od firem** a ještě více od bohatších podnikatelů může být výrazně volnější (financovat aktivity, které stát hradit nechce, plus zájem o podporu inovací) a pružnější (upravovat zaměření projektu dle průběhu jeho realizace). Takřka vždy vyžaduje výrazně menší administrativu (stojí mnohem víc na důvěře). A v neposlední řadě může nabízet solidní operační financování (pochopení pro fixní náklady) a při dobré spolupráci i dlouhodobější zdroje (víceleté financování).

Velké projekty

Zároveň se však u obou sektorů projevují podobné tendence. Jak EU a multilaterální instituce, tak například velké soukromé nadace už dnes při rozvojové spolupráci v zemích Jihu postupně kladou důraz na řadu principů, které se objevují i v souvi-

slosti s přípravou SDGs (viz kapitola 3.): zájem o **systémové změny** (podpora EU pro velké regionální projekty v rozvojových zemích i pro rozvojové vzdělání a osvětu v EU - DEAR), **integrováné pojetí** (zaměření na více tematických a průřezových priorit v jediném projektu – např. udržitelnost, gender a dobré vládnutí) a zapojení nejen místní občanské společnosti, ale i **dalších aktérů** do více projektových procesů (plánování, implementace, evaluace). Tyto trendy se patrně dále prohloubí.

Pro české rozvojové NNO to bude mít různé důsledky. Již nyní jsou postupně tlačeny Evropskou komisí, OSN a dalšími velkými donory spíše do role **expertních subdodavatelů** či partnerů pro velké projekty vedené především organizacemi z globálního Jihu. Jejich úkolem je v chudších zemích mimo jiné budovat kapacity, sdílet své know-how, nabízet odbornější služby s vyšší přidanou hodnotou (výzkum, konzultace, politická mobilizace apod.) a pomáhat s občanskou angažovaností. To nemusí nutně vést k omezení prostředků pro české rozvojové NNO, ale

s velkou pravděpodobností to pozmění způsob, jak žádat o finanční zdroje a to, které NNO je získají.

Příklon k **velkým projektům**, vedeným velkými organizacemi, by pochopitelně omezil přímý přístup k financování zejména pro menší organizace. Zároveň se ale před nimi otevírají nové možnosti – mohou se stát juniorními partnery či dodavateli, zvláště pokud zvýší svou specializaci a profesionalitu a dokážou oslovit další a nové donory. Nový prostor pro české rozvojové NNO se může otevřít např. ve specifických oblastech (sektorech, know-how a práce na chudobě ve městech) a v méně tradičních recipientických zemích (v post-sovětském prostoru, v rychle se rozvíjejících zemích se středním příjmem či v nefunkčních a konfliktem stížených státech).

DOPORUČENÍ

- **Ekologické, rozvojové a další NNO by se mohly pokusit o vznik fondu na podporu systematictější komunikace vlády a NNO, jakéhosi rozhraní pro advokační aktivity;**

- **Bez ohledu na vývoj veřejných zdrojů je prozřetelné hledat cesty k financování soukromými zdroji a inovativními způsoby;**
- **A hledat cesty ke komplexnější spolupráci/partnerství nejen se soukromým sektorem, ale i dalšími možnými donory (větší bezpečnost a legitimita více-zdrojového financování), včetně úvah o tom, jak do větších, systémovějších projektů zapojit menší NNO.**

7.6 Propojování – partnerství jako metoda i cíl

Předchozí aktivity měly svou vlastní cílovou skupinu. Jak debaty kolem SDGs, tak analýza domácího prostředí však ukazují, že celistvější rozvoj bude vyžadovat kromě specializace také schopnost **stavět – a udržovat - mosty**. Kromě vlastních lokálních projektů, vzdělávání, šíření osvěty, mobilizace voličů a aktivního lobování by se české NNO měly zaměřit i na propojování různých aktérů a s nimi na propojování různých témat, názorů a úrovní. Tkaní společenských sítí je předstupeň budování

partnerství. Opravdová partnerství pak přestávají být pouhým nástrojem k řešení daných problémů. Stávají se jedním z pilířů, na nichž ve společnosti vyrůstá bratrství. Stávají se hodnotou, cílem samy o sobě.

Ekologické a rozvojové organizace se v posledních letech naučily integrovat svá témata a spolupracovat mezi sebou – ve vzdělávání, osvětové práci a v prosazování politických cílů, např. již několik let společně usilují o odpovědnější klimatickou politiku, rezervovanější přístup k biopalivům anebo konstruktivnější postoj ČR k EU. **Inovativní formy spolupráce** s partnery v dalších NNO, na mezinárodní úrovni a mimo neziskovou sféru, zejména z byznysu, jsou ale stále v počátcích.

Mezioborová a mezinárodní spolupráce NNO

Priority pro sebe-vědomé Česko vybízejí především ke spolupráci s protikorupčními a vzdělávacími NNO. Protikorupční organizace jsou sdružené v kampani Rekonstrukce státu, která vzešla mimo jiné z původně

ekologických organizací (Frank Bold) a má jejich silnou podporu. Rozvojové organizace zatím s její podporou váhají.

U vzdělávacích organizací taková společná politická struktura zatím neexistuje, ale i zde je možné se připojit k existujícím asociacím (SKAV), kampaním a projektům (Chci učit, Extra třída, Rodiče vítáni). Vzdělávací organizace z řad ekologických a rozvojových NNO mohou navázat spolupráci s těmi NNO, které se věnují dalším vzdělávacím proudům (občanské, finanční, mediální ad.), tak s těmi, které sledují vzdělávací systém a politiku obecně (např. EDUin).

Kromě toho české NNO (např. kampaň Rekonstrukce státu) mohou zprostředkovat – či dokonce sloužit jako zdroj inspirace – pro regionální spolupráci, se zeměmi visegrádské čtyřky, novými členskými či postkomunistickými zeměmi, s nimiž je poji obdobné problémy a výzvy.

V neposlední řadě pak tekuté globální hřiště (kapitola 4.3) dnes NNO umožňuje

zapojit se do mnohostranné diplomacie i skrze jiné kanály, než je lobování za určitou pozici národní vlády. Jednou možností je spolupráce s evropskými či přímo globálními sítěmi a platformami, jako jsou CONCORD, CAN, EEB či Beyond2015, nebo konzultační status u OSN. Kromě institucionalizovaného dialogu občanské společnosti se zeměmi BRICS o jejich globální odpovědnosti, který (na rozdíl od vlivu, který dnes NNO mají např. ve Světové bance) zatím zcela chybí, by mohly NNO představovat důležitý motor také v tzv. **globálních tematických sítích**. Tedy v méně formalizovaných uskupeních sdružujících různé aktéry, včetně soukromého sektoru, kteří spolupracují na řešení dílčích globálních problémů (např. nášlapné miny, palmový olej apod.).

Spolupráce se soukromým sektorem

Aktivní **spolupráce se soukromým sektorem** na konkrétních projektech či aktivitách, v níž nejde primárně o financování,

ať už na národní či mezinárodní úrovni, je pak logickým dalším krokem. Transformaci k férovější, zelené ekonomice se zatím věnuje jen několik NNO. Patří sice mezi aktuální a nelehké výzvy pro NNO nejen v ČR, ale otvírá prostor k inovacím. NNO mohou například podpořit vlastní projekty firem, vzdělávání spotřebitelů a iniciovat společný tlak na změny zákonů.

Podobná spolupráce může začít v rámci filantropie či společenské odpovědnosti firem (CSR), ale může končit až u proměny vlastního modelu podnikání, společných kampaní (viz Velká výzva či Rekonstrukce státu) a dlouhodobých komplexních partnerství. Soukromý sektor nabízí NNO zpětnou vazbu, svou invenci, lidské a materiální zdroje i sociální kapitál. Navíc finanční krize otřásla zaběhanými představami o udržitelnosti současného globálního modelu. Firmy dnes jsou mnohem více otevřené jak reflexi globálních problémů, tak spolupráci s NNO. Neudržitelnost je ohrožuje mnohem víc než vlády, a tak mohou nezdědka být velmi překvapivými, progresivními spojenci NNO³².

32) *Víc v publikaci Glopolis (2012): Kultura udržitelnosti je kulturou spolupráce - Možnosti spolupráce neziskových organizací a firem v České republice v oblasti globálního udržitelného rozvoje*

Spolupráce s dalšími sektory

Partnerskou spoluprací by pak bylo postupně dobré rozšířit i o státní správu, akademický sektor, případně odbory a další společenské skupiny. Spolupráci s místními samosprávami už naopak roky úspěšně běží jak u ekologických, tak rozvojových NNO. Posledním krokem, který však výrazně zvyšuje šance na úspěch, dodatečné finanční zdroje i legitimitu podobných projektů je spolupráce několika různých aktérů (tzv. multistakeholder initiative).

DOPORUČENÍ

- **Ekologické a rozvojové organizace by mohly dále posílit svou vzájemnou spolupráci a hledat další spojence pro prosazování změn českého prostředí („českých SDGs“) na různých úrovních, i možného přenosu zkušeností do regionálního prostředí (spolupráce s rozvojovými a ekoNNO z východní Evropy);**
- **Společně by mohly věnovat více pozornosti přechodu na zelenou ekonomiku i příležitosti ke zvýšení dlouhodobé**

odolnosti (bezpečnosti, konkurenceschopnosti a stability) české ekonomiky a společnosti, prostřednictvím inovativní spolupráce s progresivními firmami;

- **Aktivně komunikovat a spolupracovat se zástupci soukromého sektoru, akademické sféry, politiky, odborů a dalších skupin na tematických projektech i zastřešující vizi ČR, a to jak v rámci stávajících aktivit (jako průřezová metoda), tak z budování partnerství učinit samostatné téma i cíl své práce.**

8. ZÁVĚR - PŘEKROČIT SVŮJ STÍN

Širším společenským a hlubším osobním změnám, ať už budou taženy SDGs či jinými motivy, se při současném globálním vývoji asi nevyhneme. Bez ohledu na to, co bude výstupem Valného shromáždění OSN v září 2015.

Česká občanská společnost má na to, být průkopníkem jiného, sebe-vědomějšího Česka i ucelenějšího rozvoje. Rozvojové a ekologické NNO mohou být těmi, kdo tyto změny pojmenují a začnou uskutečňovat. Jak celé instituce, tak jednotliví lidé v nich. Ostatně jedině tak se stanou přijatelnými a důvěryhodnými o pro ostatní.

Schopnost překračovat zaběhané hranice, nahlížet svou práci a svůj život jinými

očima by po roce 2015 mohla patřit mezi ty nejdůležitější přínosy pro společensky prospěšné působení a zároveň předpoklady pro úspěšnou činnost a spokojený život.

Tato cesta nebude ani jednoduchá, ani jasná. Sami se cítíme na samém počátku těchto změn k hlubšímu vědomí sebe a své role v našem okolí. Věříme, že laskavý čtenář nám odpustí, že mnohé z myšlenek v textu mohou být nepřesné, nepodložené, nedomyšlené či naivní. Je to zpráva o dílu, které stále pokračuje, náš příspěvek do diskuse a do stovek procesů těchto změn, které více či méně nepozorovaně již mezi námi probíhají.

Vůbec vykročit jiným směrem však není špatný začátek. Skromně doufáme, že tato publikace k tomu poskytla trochu inspirace a motivace i Vám.

PRAMENY DOSTUPNÉ NA INTERNETU

ActionAid. 2012. *Righting the MDGs: contexts and opportunities for a post-2015 development framework.* Dostupné na: http://www.actionaid.org.uk/doc_lib/mdg_report.pdf. Poslední návštěva: 12. 2. 2013.

Beyond 2015. 2011. *Beyond 2015 Input to the UN on Rio+20. Annex 1: Beyond 2015 - Essential Must-Haves for a global development framework.* Dostupné na: <http://www.uncsd2012.org/content/documents/Beyond%202015%20Rio%20Zero%20Draft%20Final.pdf>. Poslední návštěva: 12. 2. 2013.

Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress. Dostupné na: www.stiglitz-sen-fitoussi.fr. Poslední návštěva: 12. 2. 2013.

Earth Institute, CIFAR a Centre for Economic Performance. 2012. *World Happiness Report.* Dostupné na: <http://www.earth.columbia.edu/sitefiles/file/Sachs%20Writing/2012/World%20Happiness%20Report.pdf>. Poslední návštěva: 12. 2. 2013.

ECDPM, ODI a DIE. 2012. *European Report on Development: Confronting Scarcity: Managing water, energy and land for inclusive and sustainable growth.* Dostupné na: http://www.die-gdi.de/fileadmin/user_upload/pdfs/dauerthemen_spezial/European-Commission_European-Report-on-Development-2011-2012.pdf. Poslední návštěva: 12. 2. 2013.

Eurostep. 2012. *Rio+20: Analysis of the Outcome Document based on Eurostep key Advocacy Points.* Dostupné na: http://www.eurostep.org/wcm/dmdocuments/Analysis_rio_outcome_document_Eurostep.pdf. Poslední návštěva: 12. 2. 2013.

Friends of the Earth. 2009. *Overconsumption? Our use of the world's natural resources.* Dostupné na: <http://www.foe.co.uk/resource/reports/overconsumption.pdf>

Friends of the Earth. 2012. *Briefing: Rio+20: Is this it?! Initial analysis of "Final Draft Text"* Dostupné na: http://www.foe.ie/download/pdf/rio20_outcome_analysis_by_friends_of_the_earth_uk.pdf. Rio+20 Earth Summit. Poslední návštěva: 12. 2. 2013.

Global Transition 2012. *The Green Economy.* Dostupné na: <http://globaltransition2012.org/challenge-papers/the-green-economy/>. Poslední návštěva: 12. 2. 2013.

Jackson, T. 2011. *Prosperity without Growth? - The transition to a sustainable economy.* Dostupné na: <http://www.sd-commission.org.uk/publications.php?id=914>. Poslední návštěva: 12. 2. 2013.

nef. 2008. *A Green New Deal. Joined-up policies to solve the triple crunch of the credit crisis, climate change and high oil prices.* *New Economics Foundation: London.* Dostupné na: www.neweconomics.org/projects/green-new-deal. Poslední návštěva: 12. 2. 2013.

nef. 2010. *The Great Transition. New Economics Foundation: London.* Dostupné na: http://www.neweconomics.org/sites/neweconomics.org/files/Great_Transition_0.pdf. Poslední návštěva: 12. 2. 2013.

OECD. 2011. *Towards Green Growth report.* Dostupné na: www.oecd.org/dataoecd/37/34/48224539.pdf. Poslední návštěva: 12. 2. 2013.

OECD – webová stránka k zelenému růstu. Dostupné na: www.oecd.org/greengrowth. Poslední návštěva: 12. 2. 2013.

OECD – webová stránka k indikátorům kvality života. Dostupné na: www.oecd.org/betterlifeindex. Poslední návštěva: 12. 2. 2013.

- OSN. 2011.** *The Transition to a Green Economy: Benefits, Challenges and Risks from a Sustainable Development Perspective. Report by a Panel of Experts To Second Preparatory Committee Meeting for United Nations Conference on Sustainable Development.*
Dostupné na: http://www.uncsd2012.org/rio20/content/documents/Green%20Economy_full%20report.pdf. Poslední návštěva: 12. 2. 2013.
- OSN. 2012a.** *Resilient People, Resilient Planet: A Future Worth Choosing.* Dostupné na: <http://www.un.org/gsp/report>. Poslední návštěva: 12. 2. 2013.
- OSN. 2012b.** *The Future We Want, (Rio+20).* Dostupné na: www.uncsd2012.org/rio20/futurewewant.html. Poslední návštěva: 12. 2. 2013.
- OSN – podkladové studie k Rio+20.** *Série zajímavých dokumentů o klíčových aspektech zelené ekonomiky a institucionálního rámce.*
Dostupné na: www.uncsd2012.org/rio20/rio20issuesbriefs.html. Poslední návštěva: 12. 2. 2013.
- Oxfam. 2012.** *A Safe and Just Space for Humanity. Can we live within the doughnut?*
Dostupné na: <http://www.oxfam.org/sites/www.oxfam.org/files/dp-a-safe-and-just-space-for-humanity-130212-en.pdf>. Poslední návštěva: 12. 2. 2013.
- Stiglitz, J., Sen A. and Fitoussi, J.-P. 2010.** *Report of the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress, Paris.*
Dostupné na: http://www.stiglitz-sen-fitoussi.fr/documents/rapport_anglais.pdf.
- Third World Network. 2012.** *TWN Update on Sustainable Development Conference 2012 (Feb12/01).*
Dostupné na: <http://twinside.org.sg/title2/sdc2012/sdc2012.120201.htm>. Poslední návštěva: 12. 2. 2013.
- UN DESA. 2012.** *Back to Our Common Future: Sustainable Development in the 21st century (SD21) project.*
Dostupné na: http://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/UN-DESA_Back_Common_Future_En.pdf. Poslední návštěva: 12. 2. 2013.
- UNEP. 2011.** *Towards a Green Economy: Pathways to Sustainable Development and Poverty Eradication.* Dostupné na: www.unep.org/greeneconomy/Portals/88/documents/ger/ger_final_dec_2011/Green%20EconomyReport_Final_Dec2011.pdf. Poslední návštěva: 12. 2. 2013.
- UNEP – webová stránka o zelené ekonomice.** Dostupné na: <http://www.unep.org/greeneconomy/>. Poslední návštěva: 12. 2. 2013.
- UNSG. 2012.** *Initial Input of the Secretary-General to the Open Working Group on Sustainable Development Goals: Summary for policymakers.*
Dostupné na: http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/67/634&Lang=E. Poslední návštěva: 12. 2. 2013.
- UN System Task Team on Post-2015 UN Development Agenda. 2012.** *Realizing the Future We Want for All. Report to the Secretary-General.*
Dostupné na: http://www.un.org/millenniumgoals/pdf/Post_2015_UNTTreport.pdf. Poslední návštěva: 12. 2. 2013.
- WBCSD. 2012.** *Vision 2050. The new agenda for business.*
Dostupné na: <http://www.wbcd.org/pages/edocument/edocumentdetails.aspx?id=219&nosearchcontextkey=true>. Poslední návštěva: 12. 2. 2013.
- WBCSD. 2012.** *Changing Pace. Public policy option to scale and accelerate business action towards Vision 2050.*
Dostupné na: <http://www.wbcd.org/Pages/EDocument/EDocumentDetails.aspx?ID=14622>. Poslední návštěva: 12. 2. 2013.

DALŠÍ BIBLIOGRAFIE

- Clark, G. 2007. *A Farewell to Alms: A Brief Economic History of the World*.
- Drulák, P. 2012. *Politika nezájmu: Česko a Západ v krizi. Sociologické nakladatelství, Praha*.
- Fukuyama, F. 1992. *The End of History and the Last Man*.
- Hardin, G. *The Tragedy of the Commons*, Science, October 1968, vol. 162, no. 3859, p. 1243 – 1248.
- Huntington, S. 1996. *The Clash of Civilizations*.
- Keynes, J. M. 1919. *The Economic Consequences of the Peace*.
- Kissinger, H. 1994. *Diplomacy*.
- Landes, D. S. 1998. *Wealth and Poverty of Nations*.
- Malthus, T. R. 1798. *An Essay on the Principle of Population*.
- Marx, K. 1867. *Das Kapital. Kritik der politischen Ökonomie*.
- Meadows, D. H., Meadows, D. L. 1972. *The Limits to Growth*.
- Moore, T. 2012. *Duše sexu: Péče o život jako akt lásky. Portál, Praha*.
- National Intelligence Council. 2012. *Global Trends 2030*.
- Sachs, J. 2005. *The End of Poverty*.
- Sen, A. 1999. *Development As Freedom*.
- Sharma, R. 2012. *Breakout Nations*.
- Simon, J. 1981. *The Ultimate Resource*.
- de Soto, H. 2000. *The Mystery of Capital: Why Capitalism Triumphs in the West and Fails Everywhere Else*.
- Stiglitz, J. E. 2002. *Globalization and Its Discontents*.
- Wilber K. 2007. *Integral Spirituality: A Startling New Role for Religion in the Modern and Postmodern World*, Integral Books, Boston & London.
- World Bank. 2012. *Global Economic Prospects*.

ZDROJE GRAFŮ

- http://www.spiked-online.com/index.php/site/reviewofbooks_article/4005
- <http://www.answers.com/topic/demographic-transition>
- <http://www.zerohedge.com/news/41-years-after-death-gold-standard-look-how-we-ended-economic-purgatory>
- <http://www.systemicpeace.org/conflict.htm>
- <http://www.presidentandceomagazine.com/wealth-management/4125-accessing-global-growth.html>
- <http://www.peakoil.net/GiantOilFields.html>

PŘÍLOHA - PROPOJUJÍCÍ A PROVOKUJÍCÍ TÉMATA

Tady je pár tipů na ústřední témata horších diskusí kolem Rio+20 a rozvojové agendy po roce 2015, které jsou zároveň dobrými výchozími body pro osvětovou a vzdělávací práci NNO v ČR:

Udržitelnost – co to vlastně je, proč je pro nás důležitá a jak k ní můžeme přispět? Proč nejde jen o životní prostředí? Co s tím má společné sociální stabilita? Proč je neoddělitelná globální a lokální udržitelnost?

Rozvojová pomoc doma – co všechno můžeme udělat doma, co pomáhá lidem v chudých zemích? Co vše v našem životě má globální rozměr, dopad, stopu – potraviny, energie, finance? Jak utrácíme své peníze? Vnímáme to? Jaké volby občanského, politického postoje či životního přístupu vlastně máme?

Rozvojové vs. chudé země (zavádějící kategorie a diferenciaci) – jak se nám změnil svět, proč už mnohé rozvojové země nejsou chudé a v čem, koho by se tedy měla týkat rozvojová spolupráce a jak se vztahovat k chudým lidem v nechudých zemích?

Chudé vs. bohaté země (společná, ale odstupňovaná odpovědnost) – které země jsou chudé a které bohaté, co je spojuje a co rozděluje, kdo by měl mít jaký podíl na řešení společných problémů?

Od zahraniční pomoci ke globální spolupráci – proč potřebujeme mezinárodní spolupráci, proč vážne, proč je tolik rozvojových problémů řešitelných jen multilaterální dohodou, jak můžeme přispět k hledání společné řeči mezi různými národy a kulturami?

Chudoba a štěstí – co je vlastně chudoba, jaké má rozměry, v čem jsou chudí lidé bohatí a v čem jsou naopak bohatí lidé chudí, co je tedy opakem chudoby – štěstí, spokojenost, kvalitní život, jak ho definovat, co by tedy mělo být cílem „rozvoje“? Jakou roli v tom hraje spotřeba?

Jak se umíme vypořádat s odlišností – je pro nás zdrojem strachu, anebo příležitostí se něco naučit? Neodehrávají se globální konflikty i u nás doma? Jak se vztahujeme k cizincům? Dokážeme na těchto tématech spolupracovat s lidmi z byznysu, státní správy, neziskových organizací? Jak se vztahujeme k lidem s jiným názorem?

Občanství a politika – co je vlastně politika, za čím vším stojí a proč ji potřebujeme? Proč se zajímat o věci kolem nás? Kam až sahají naše obzory? Jak se tvoří naše názory na vzdálené fenomény? Proč být aktivní? Jak můžeme věci ovlivnit? V čem je rozdíl mezi místní aktivitou a aktivním národním občanstvím? A mezi národním, evropským a globálním občanstvím?

Zajímavých a relevantních témat by se jistě našlo daleko více a bylo by dobré tento seznam v následných diskusích rozšířit také o: daně, nerovnosti a redistribuci, roli státního, soukromého a nevládního sektoru, koncept odolnosti vůči šokům (resilience), potřeba lokalizace ekonomického a politického života, ale zároveň potřeba zasíťování a mezinárodní spolupráce.

**CESTA K CELISTVOSTI A SEBE-VĚDOMÉ ČESKO:
Příležitosti nejen pro ekologické a rozvojové organizace
po roce 2015**

Petr Lebeda (ed.)

Vydal Zelený kruh v rámci edice APEL.

ISBN 978-80-87417-09-6